PAULINI A S. JOSEPHO
LUCENSIS
Cler. Reg. Scholarum Piarum
ET
IN ARCHIGYMNASIO ROMANÆ SAPIENTIÆ
Publici Eloquentiæ Professoris

ORATIONES
Habitæ in eodem Archigymnasio.

ROMÆ
Ex Typographia Bernabò, MDCCXXVII.
SUPERIORUM PERMISSU.

Ex Dono Auctoris

Eminentissimo Principi

ANNIBALI

S.R.E. PRESBYTERO CARDINALI

ALBANO

CAMERARIO

Paulinus a S. Josepho Scholarum Piarum.

DELIBERANDUM diu mihi non fuit, cui præcipue hoc Orationum volumen inscriberem, ANNIBAL Cardinalis amplissime. Humanitas

illa ſingularis, qua olim ex his unam nomini tuo nuncupatam exceperas, ſatis mihi certum dederat benevolentiſſimæ voluntatis tuæ teſtimonium. Nec dubitare poteram, te optimis artibus patrocinio unquam defuturum, quas a pueritia comites & in omni fortunæ gradu dignitatis tuæ adminiſtras habuiſti. Videbam præterea, te CLEMENTIS XI. Pont. Max. immortalis memoriæ Principis patrui tui gloriam ſtudioſius æmulari: & ad illum non modo Eccleſiaſticæ vitæ integritate, doctrinæ ſtudio, clementia, benignitate ce-

te-

terisque virtutibus in diem propius accedere, sed etiam in promovendis literarum studiis ejus vestigiis diligenter insistere. Qua de re ut plurima & illustria dederis argumenta, illud tamen præcipua laude dignissimum puto, quod summo splendore ac regio prope sumptu typis divulgari curaveris elegantissimas ejus epistolas, quas Brevia dicunt: tum etiam Consistoriales Orationes & Homilias, quæ & veteris eloquentiæ majestatem & perfectioris vitæ doctrinam & instituta continent. Quamobrem tibi debet plurimum perpetuo-

tuoque debebit literaria Respublica: cum id munificentia tua ad omnem literatorum posteritatem traduxerit, quod ætatis nostræ singulare fuerat beneficium. Quocirca amantissimo patruo majorem gratiam referre non poteras: nec quæ sempiternæ illius memoriæ nunc excitanda curas in Basilica Divi Petri splendidissimi mausolei saxa, diuturniorem ei famam tribuent: quandoquidem sunt quoque, ut Satyricus inquit, sua fata sepulchris. Nulla autem ætas, nulla temporum oblivio clarissima obruet ejus ingenii monumen-

ta,

ta, nec vetuſtas ulla literatiſſimi Principis memoriam conficiet. Quid vero dicam de iis, quæ Urbini, perveteri literatorum hominum municipio, ad bonarum artium decus magnifice ac liberaliter a te fieri accepimus? Haud ſatis tibi fuerat perficiendis Collegii ſcholis opem contuliſſe liberaliſſimam, ut quæ patrui tui beneficentiæ incœptum, tibi uni deberent præclari operis complementum. Vetuſtiſſimæ quoque voluiſti Academiæ dignitati conſulere; & quemadmodum artes omnes, ut M. Tullius ait, ſocietate quadam inter

ſe

ſe continentur, ita peramplo unius loci ambitu ſingula earum ſtudia conjungere tibi placuit. Proinde magnificentioribus ædibus a fundamento excitatis, Gymnaſium publicum cum Collegio Scholarum Piarum ita connexum atque contiguum effeciſti, ut plura in unum Collegia quaſi coaleſcant, & unum ampliſſimæ Academiæ corpus conſtituant. Nec ſane minus de literis es optime meritus ob typographiæ artem in eadem Urbe ad veterem ſplendorem reſtitutam, cujus nitoris & elegantiæ quaſi præguſtatio ſunt Rituale

tuale Romanum, Pontificale majoris Hebdomadæ & alia jam edita rei ſacræ deſtinata volumina. Quæ quidem typorum præſtantia quanto optimis ſtudiis futura ſit uſui, tum etiam quanto tuæ bono ac ſplendori patriæ, cui benefaciendi finem nullum facis, nemo non videt. Hæc autem tua ad literas amplificandas ornandaſque maxime propenſa voluntas omnem mihi dubitandi locum eripuit, quin Orationes has meas, quæ fere omnes ad ſtudia literarum pertinent, benigne ſuſcipias tuoque patrocinio tuearis: cum

præſertim in tuo prope dicam natæ atque educatæ ſint ſolo, in Romano ſcilicet Archigymnaſio, quod te ſtudiorum ſuorum perpetuum vindicem ac patronum veneratur & colit. Quod ſi hoc meæ erga te obſervantiæ argumentum ea, qua præſtas, incredibili benignitate exceperis, certe me & collegas meos ad tuas præclaras virtutes celebrandas magis magiſque excitabis.

AD

AD LECTOREM.

PRODIERANT *jam in lucem aliquot ex his Orationibus, partim ſummis Romanis Pontificibus, partim Eminentiſſimis Cardinalibus ſingulæ ſingulis inſcriptæ. Erga quos eadem ut perpetuo maneant officia, viſum eſt æquum epiſtolas quoque ipſis præfigere, cum quibus primo editæ fuerant. De illis vero, quæ in parentalibus Leonis X. habitæ ſunt, id præmoneo, quotannis idem argumentum apud nos vulgatiſſimum pertractari: proinde ut quid novi videatur afferri, illud eſſe aliqua novitatis ſpecie convestiendum. Ceterum ſi cui orationes ejuſmodi, aut reliquæ minus probentur, is per me licet, ne legat.*

ADOLPHUS A S. GEORGIO

Cler. Regul. Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum

PRÆPOSITUS GENERALIS.

CUm librum, cui titulus: Orationes habitæ in Archigymnasio Romanæ Sapientiæ a P.Paulino a S.Josepho nostræ Religionis Sacerdote Professo & in eodem Archigymnasio publico Eloquentiæ Professore compositum duo ex Nostris, quibus commissum fuit, recognoverint & approbaverint, ut typis mandetur, si iis, ad quos spectat, videbitur, facultatem in Domino concedimus. In quorum fidem &c. Datum Romæ in ædibus nostris Scholarum Piarum apud S. Pantaleonem die 22. Aprilis 1727.

Adolphus a S.Georgio Præpositus Generalis.

Loco ✠ Sigilli.

Antoninus a S. Michaele Secret.

Reg. fol. 251.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtro.

N. Baccarius Epiſcopus Bojanen. Vicesgerens.

APPROBATIO.

ORATIONES, quas P. Paulinus a S. Joſepho publicus Eloquentiæ Profeſsor habuit in Archigymnaſio Romano, Reverendiſſimi P. F. Gregorii Selleri Sacri Apoſtolici Palatii Magiſtri juſsu legi & lectas probavi, cum in iis nihil animadverterim, quod vel Orthodoxæ Religionis placitis adverſetur, vel quod probatis moribus minus conſentaneum videatur. Illas prætereа, quæ in lucem edantur, dignas judico; quod qui non fucatam, ſed ſinceram eloquentiam amant & conſectantur, ex iis habent, quæ cum laude imitentur, & diſcant qua ratione artem Oratoriam laudabilius excolant, ut Oratio naturali exurgat pulchritudine, nulloque tumo-

more fœdata, vel nugis pueriliter exculta dignam laudem mereatur. Mecum eadem plane fenfuros arbitror omnes, quos non lateat, quæ recte conscribendæ Orationis laudanda ratio merito commendetur.

Ita censeo ego F. Thomas Maria Minorelli Ord. Præd. Sac. Theol. Mag. Bibliothecarius Casanatensis e Cœnobio Minervitano IV. *Kal. Aprilis* MDCCXXVII.

IMPRIMATUR.

Fr. Gregorius Selleri Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apostolici Magister.

IN-

INDEX ORATIONUM.

X. De

Am-

Amplissimo & Clarissimo Juveni

D. ALEXANDRO ALBANO

Summi Pontificis

CLEMENTIS XI.

FRATRIS FILIO,

EQUITI HIEROSOLYMITANO

Et Magno Prioratus Armeniæ Bajulivo.

PAULINUS A S. JOSEPHO

SCHOLARUM PIARUM.

QUæ nuper, te audiente, in almo Urbis Archigymnasio de Humanioribus literis publice disserui; ea sunt omnino, quæ sæpe & graviter pro injuncti officii ratione tibi diligenter præ oculis habenda esse monueram. Ex quo enim contigit ad hæc mitioris literaturæ studia me tibi ducem præberi; duo fuere præsertim, quæ

in animo penitùs tuo, qua ratione, qua exemplis defigere magnopere studui: nimirum literarum censum citra sudorem parari non posse, neque optimas disciplinas consuevisse oscitantibus in ora delabi; sed imitandum nobis esse pertinacem indomitamque Majorum industriam, quorum eruditionem æmulamur & gloriam: deinde, minime sperandum esse in Humanioribus *literis feliciter progredi, nisi discendi labor cum optima studiorum ratione conjungeretur. Ad quam licet primo pertinere videatur tum docendi methodus, quæ ex Quintiliano neque operosa, neque fusis præceptionibus constans esse debet, sed brevis & simplex; tum solida præceptoris doctrina, longoque usu subacta; tamen nihil est, quod literario progressui plus conferat, quam veterum ac politiorum auctorum lectio accurata & diuturna. Quemadmodum nihil perniciosius magisque cavendum, quam libro-*

librorum pravæ corruptæque latinitatis frequentior usus & familiaritas. Quæ quidem omnia cum tibi aliisque studiosis adolescentibus serio ac frequenter progressu non pœnitendo ingessissem: iccirco demandata mihi nuper ex singulari Summi Pontificis CLEMENTIS XI. *Patrui tui beneficentia, tuaque potissimum opera,* E*loquentiæ provincia in* R*omano* L*yceo, argumentum hoc ipso utilius, quo publicis lectionibus præluderem, se mihi usquam non obtulit, quodque magis ad rem commode caderet. Illud vero quam pronis auribus quantaque animi voluptate exciperent quotquot aderant primæ eruditionis & dignitatis Viri, tu ipse testis, imo & præco humanissimus.* H*oc itaque mihi certe fuerat satis, quin & supra vota; non tamen tibi, qui ut quamprimum oratio ipsa publici juris fieret, etiam atque etiam efflagitasti.* I*n qua quidem re humanitati tuæ diutius mihi*

reluctandum non fuit, quod sperem eidem orationi maximum pondus accessurum esse ac nomen; si tu studio, industria optimorumque librorum consuetudine atque usu, auspicato compleveris, quam sustines non vulgarem literariam expectationem. De quo cum spem mihi certiorem præbeant non modo egregia indoles tua, & supra ætatem judicii maturitas cum insigni morum gravitate conjuncta; sed etiam singularis illa animi propensio tam erga literas, quam literatos, quos vehementer amas, libentissime excipis, eosque fovendos esse & palam dictitas, &, qua potes, impense curas, votis tuis ultro, ac libens obtempero; orationemque publico judicio committo, tuo tamen nomini inscriptam; ut te ingenuæ & castæ latinitatis non tam candidatum, quam patronum & vindicem literaria Respublica futurum intelligat, & mecum officiosa animi gratulatione veneretur.

DE NEGLECTU LITERARUM HUMANIORUM ET EARUM CORRUPTELA.

ORATIO I.

Habita VI. *Nonas Maji, anno* MDCCXIII.

NEMINEM veſtrum ignorare arbitror, eam ſemper fuiſſe consuetudinem, ut quamprimum quispiam ad hanc ampliſſimam eloquentiæ ſedem accederet, ſolenni quadam indicta concione, quicquid virium, aut artis in dicendo ſibi comparaſſet, eo potiſſimum conferret, ut in humanioribus literis & eloquentia utilitatem maximam cum dignitate conjunctam eſſe contenderet. Quæ quidem conſuetudo licet

licet mihi reprehendenda minime videatur, ab hujusmodi tamen instituti ratione & ipsamet argumenti magnitudo & summa auditorum dignitas necessario me revocat, alioque abducit. Quid enim est, quod ad optimarum artium ornamentum tam ingeniose excogitari, aut diserte dici posit, quod longe infra earum amplitudinem non jaceat, vel ab eloquentissimis viris jampridem occupatum, splendideque ex hoc ipso loco pertractatum non fuerit, aut etiam multiplici vestræ eruditioni obscurum esse censeatur? Nemo profecto, nemo vestrum, aut eorum, qui adsunt, ignorat, quantum splendoris & gloriæ, quantum præsidii ac virium rebus cum privatis tum publicis conferat literarum studium & eloquentia. Omnes probe intelligunt ab illis veluti e fonte promanare, non modo

in cives & Rempublicam, verum etiam (quod certe momenti majoris est ac ponderis) in Religionem ipsam tot tantaque præsentissima commoda, ut de iisdem asserendum esse putaverim, quod præclare Tullius de amicitia; quod nempe si quis eas de medio tolleret, solem e cælo sustulisse videretur. Quocirca ne actum agere videar, aut crambem recoctam, ut ajunt, proponere; nihil de literarum dignitate, aut præstantia, nihil de necessitate eloquentiæ, vel usu in medium proferam: sed illud tantum totis industriæ viribus contendam inquirere; quid potissimum caussæ sit, quod hac nostra tempestate, in tanta scilicet ceterarum omnium artium gloria scientiarumque incremento, humaniores literæ potius in dies collabi, & ad interitum vergere videantur; cum jam fere reperiatur nemo, qui

qui nedum uberiori illa eruditionis facultate, qua majores nostros tantopere inclaruisse miramur, quodammodo sit ornatus; sed neque latini sermonis castitatem & elegantiam sibi omnino tribuere audeat. Arduum fortasse fuerit ac periculosæ plenum aleæ argumentum; vobis tamen, Patres Amplissimi, & iis omnibus, qui humaniores literas studio, aut amore aliquo prosequuntur, ut puto, optandum maxime; ingenuis vero adolescentibus, qui literarum earundem studiis initiati sunt, opportunum illud omnino fore confido.

Mirari plerique solent, quonam improbo literarum fato contigerit, quod tametsi hoc ævo hominum ingenia nihilo, quam antiquitus, deteriora sint, imo sæpe & in multis præstantiora esse videantur; nemo tamen existat, qui cum sapientissimis illis li-

te-

terarum parentibus, qui olim floruerunt, de ingenio doctrinæque laude, contendere audeat. Nonne, inquiunt, in gravioribus magisque arduis disciplinis solertiam veterum ingeniumque ætas nostra non æquavit modo, verum etiam longe lateque superavit? Recentiorem percurrite Philosophiam: quot doctrinæ solidioris in ea progressus! quot novæ hypotheses limatiori judicio elaboratæ, validoque rationis & experientiæ præsidio communitæ! quot naturæ reconditioris arcana, quorum caussæ omnium opinione difficillimæ, imo humano ingenio prorsus imperviæ esse censebantur, instituta recens philosophandi ratio acute penetravit, clarissimeque detexit! Mathematicis vero disciplinis quantum splendoris atque amplitudinis ex singulis fere ætatibus, præsertim vero superiori seculo accessit?

 Pro-

Profecto nulli veterum innotuerat Logarithmorum genesis, neque Algebræ speciosæ methodus, neque fluida Cælorum natura, aut tricorporea Saturni majestas, ac sexcenta alia rerum pulcherrimarum inventa, quibus ætas nostra se merito sapientiorem esse gloriatur. Præterea juniorum solertia cum rem medicam progressu non pœnitendo ampliaverit; cumque rei militaris scientia complures memoria nostra inclaruerint duces, qui veterum gloriam fortitudine, consilio rebusque gestis facile superarunt; qua ratione contigerit esse neminem, qui literarum fama & eruditionis laude antiquitati palmam præripere audeat; sed satis sibi gloriæ ducat, si multo sudore multisque vigiliis eo tandem pervenerit, ut ab antiquorum præstantia non longissime abesse videatur? Adeone deterior literarum conditio, ut

ut in tanta ingeniorum ubertate ceterarumque ſcientiarum progreſſu, illæ propemodum deſtitutæ jaceant, ac ne paſſum quidem progrediantur? Ego ſane fatalem hujuſmodi literarum calamitatem duplici cauſſæ potiſsimum tribuendam eſſe judico; & quod ſtudio induſtriæque majorum longe impares ſumus, & quod longiſsime ab optima ſtudiorum ratione receſsimus. Cui duplici literarum inſortunio, ut tempeſtive, ſi fieri poſsit, occurratur; conſtitui hodierno die utrumque oratione perſequi, & utrumque ea, qua potero, induſtria, ſtudioſæ juventuti præcavere.

Et quidem ad ea ſemper majori animorum contentione incitamur, quæ pluris facimus, impenſiuſque æſtimamus. Pulcherrimas res atque optimas nullo frequenter ſtudio proſequimur, non quod illæ revera ne-

 gligi

gligi dignæ ſint, ſed quod nobis negligendæ eſſe videantur. Neque enim tantum ab ipſa rerum pulchritudine ac dignitate, quantum ab earum opinione atque æſtimatione movemur. Quamobrem cum literas Majores noſtri in eo pretio ac dignitate ſemper habuerint, ut in ipſis maximum vitæ ornamentum, ac ſummum Reipublicæ bonum ſitum eſſe putarent, mirandum non eſt eaſdem tam ſingulari amore ardentique ſtudio complecterentur. Vehementius illi plane literariæ dignitatis famam deperibant, quam ambitioſiſsimus quiſque faſces, conſulatus, imperium: parandæque ſibi eruditioni acrius inſudabant, quam avari homines pecuniæ fortuniſque augendis. Poſtremo magis illi de literis, quam nos de aris ſociſque tutandis, ſoliciti. Ex quo ingenti erga literas ſtudio fieri ſolebat, ut omni-

omnibus aliis abdicatis ex animo curis, in hanc unam incumberent, & in hanc veluti metam totos induſtriæ nervos intenderent. Quocirca incredibile nemini videatur, eos tantopere literarum amore ſuccenſos, ceteris ſibi voluptatibus interdixiſſe, rei familiaris curam abjeciſſe, ſomno, cibo potuque frequentius abſtinuiſſe, quo celerius ad earum gloriam aſſurgerent. Vulgare eſt ac tritum, ſummum illum dicendi magiſtrum Demoſthenem, quo nemo unquam laborioſius, nemo per plura naturæ obſtacula eloquentiæ verticem adiit, plus olei conſumpſiſſe, quam vini, omneſque artifices antelucana induſtria ſuperaſſe. Non ignorabant ſiquidem viri prudentiſsimi labore minime vulgari venalia eſſe eruditionis ac literarum præmia. Non ignorabant ad literarum ſtudia æque illud pertinere;

quod

quod de Philosophia omnium ore percrebuit, postulari videlicet totum hominem. Hinc Cicero, homo plane ad eloquentiam & eruditionem factus, cum diligentius caussam requireret, cur in tantis eloquentiæ præmiis tantaque gloria, pauci tamen reperirentur, qui in ejus laude proficerent, opportune docuit, hanc esse præcipuam, quod ea studiorum genera omnem sibi animum omnemque solicitudinem vindicarent. Omittendæ sunt, inquit, omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, jocus, convivium, sermo etiam pene omnium familiarum deserendus.

Quæ quidem ne cui ad amplificandam literarum famam magnifice enunciata esse videantur; cogitate mecum, Auditores, quot quantaque cælo, terra marique occurrant, quorum cognitio non levis ac perfuncto-

ria, sed plena ac bene subacta ad eos necessario pertinet, qui in ejusmodi disciplinis laudem aliquam assequi meditantur. Quanta enim fabularum eruditio! Quanta Poetarum, aut carminum varietas! Quanta historiarum rerumque ab orbe condito gestarum series! Haud parum certe negotii facessit tot auctorum plenam solidamque cognitionem consequi, & tam multiplex dicendi genus probe accurateque dignoscere posse, ac distinguere. Alii siquidem in dicendo robusti, ac nervosi: alii molliores & magis ad elegantiam proni. Hic festivitatis & leporis plenus; acrius ille probat, urgetque efficacius. In hoc phrasis tersa, facilis, non affectata, maximam spirans suavitatem. Sublimior in alio, succo plenior, totaque ad gravitatem plane senatoriam composita. Præterea cum omnes artes,

tes, ut ait præclare Tullius, quæ ad humanitatem pertinent, habeant quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se contineantur; dubitari minime potest, quin nulla sit scientia, aut ars liberalis, cujus cognitione aliqua tinctus esse non oporteat, qui ad literarum & eruditionis gloriam contendit. Si quis enim Dialecticam, Mathematicam, Ethicam, Politicam aliasque Philosophiæ partes, ne longe quidem a vestibulo salutaverit, non modo de tot tantisque rebus, quarum notitia ab iis fontibus haurienda est, neque unum verbum facere audebit, sed neque plene intelligere poterit poetas ipsos, oratores, aut historicos in eo disciplinarum genere præclarissimos. Quis enim Plinium, Plutarchum, Quintilianum, aut Virgilium ipsum tam multa de Physica, multa de Geographia,

phia, ac de Aſtronomia multa ſubtiliter ſolideque pertractantes intelligat, qui nondum primas earundem ſcientiarum lineas duxerit? Neceſſe erit profecto in evolvendis hujuſmodi libris, tanquam ad ſcopulos paſſim hæreat, vel ſaltem ita balbutiat, ac ſi ſphingem aliquam offendiſſet, aut monſtra immania enuncianda eſſent.

Quæ quidem omnia cum ſudorem induſtriamque exigant & maximam & diuturnam, mirandum non eſt, veteres tam aſſiduo ac pertinaci labore in literario pulvere deſudaſſe. Intelligebant illi plane nullam ſapientiæ viam eſſe imperviam, ſi conatus acceſſiſſet ac labor, qui improbitate ſua omnia vincit. Intelligebant in arduo montis domicilium habere muſas; verum eo quoque induſtria volari poſſe, ſi aliter perveniri non poſſit. Cum itaque experientia didiciſſent

magiſtra id, quod Græcus ille Metrocles ſapienter dictitabat, nimirum res alias omnes emi poſſe pecunia, literas vero tempore; nihil erat omnino, quod tam accurate ac tam religioſe ſervandum eſſe putarent, quam tempus. Hinc vel exiguam diei particulam per otium deſidiamque traducere, impendium omnium graviſſimum cenſebatur. Ac proinde ne momentum ſibi otioſe unquam efflueret, quod potui, quod cibo, quod itineri tribui neceſſe erat, cum aliquo eruditionis ſtudio conjunctum eſse volebant. Quandoquidem ex Plutarcho accepimus, eam fuiſſe majorum conſuetudinem, ut dum lectica iter agerent, aut recitantem aliquem audirent, aut nonnulla ſibi ex lectione annotarent, aut etiam non raro aliis dictando, non tam tempus, ut poetæ loquuntur, fallerent, quam traduce-

rent fructuosissime. Hinc memoria proditum est, illum promum condum universæ eruditionis, quem nulla unquam silebit posteritas, C. Plinium severe rigideque nepotem suum objurgasse, quod illum, omissa lectica, vidisset deambulantem. Poteras, inquit, has horas non perdere. Tanti scilicet putabant studiosissimi viri, vel minimi temporis habere rationem; illud totum periisse rati, ex quo sibi aliquis sapientiæ proventus non accessisset.

At nos, (pudet me, magnopere pudet projectam temporum nostrorem ignaviam cum indomita majorum diligentia conferre) nos, inquam, quibus, ut Seneca dolebat vehementer, tempore nihil est vilius, illud partim tuendæ accuratius, quam par est, valetudini, partim somno, partim conviviis, partim etiam mulier-

cularum more, calamiſtris & ſpeculo effundimus liberaliſſime. Ac deinde quod aulæ officiis, quod voluptatibus, quod ludis, quod avaritiæ, aut ambitioni ſupereſt tempus in literis & eruditione reponimus. Non eſt ergo cur miremur, majoribus noſtris tanto inferiores nos eſſe doctrina, qui tantopere infra ipſos ſumus laborandi ſtudio. Merito ab eorum gloria tam longe aberramus, quorum non imitamur induſtriam: quam revera imitandam ſibi unusquiſque proponeret, ſi quod erga literas ſtudium in nobis reliquum ſupereſſet. Sed relanguit jampridem, relanguit in plerisque hominum amor erga optimas diſciplinas. Reſtinctus eſt omnino vetus ille ad honeſtas artes ardor animorum atque contentio. Inveteravit enim jam opinio quædam, non modo literis humanioribus pernicioſa, verum etiam

ſcientiarum omnium ordini maxime periculoſa, in hoc ſtudiorum genere nihil gloriæ, nihil divitiarum eſſe ſperandum. Ac proinde non ſine graviſſimo animi dolore, quotidie videmus adoleſcentes egregia indole, ingenioque præſtantes, vix delibatis Grammaticæ rudimentis, vix rudioribus ſubauditis ex Dialetica vocibus, ſtatim cæco quodam impetu ad Hippocratis aphoriſmos, vel ad Juſtiniani codicem properare; illic tantum gloriæ, illic divitiarum certiſsimam ſpem propoſitam eſſe dictitantes. O præclara ſciolorum conſilia! O præpoſteram ætatis noſtræ ſapientiam! Ita ne peſſime rebus ſuis conſultum eſſe voluerunt Bembi, Sadoleti, Corteſii, Antoniani, qui omnes in Senatum Apoſtolicum cooptati fuere, aliique pene innumeri ſtrenui literarum cultores, ut ætatem omnem per ſum-
mum

mum laborem in iis ſtudiis contererent, ex quibus nulla ſibi utilitas, nulla amplitudo, aut dignitas oriretur? Sed omittamus infantiſsimos iſtos literarum æſtimatores, quorum audaciam in judicii ſeveritatem vocare, neque locus, neque temporis anguſtia permittit. Contemnant modo, quæ citra infamiam ignorare non poſſunt. Deſerant muſarum caſtra, ſi placet; exeant, proficiſcantur. Etenim non deſunt nobis in hac Urbe, veteri optimarum artium domicilio, ex tota Italia, imo ex tota fere Europa adoleſcentes optimi, qui cum præſtantia ingenii animorum ardore conjuncto, ſapientiam impenſiſſime amant, & in deliciis & amoribus habent honeſtiſſimas diſciplinas. Non deſunt, neque deerunt unquam viri clariſſimi de literaria Republica optime meriti, qui literas per omnem ætatis gradum

ita

ita coluere, & colunt, ut ad eas ſuſtentandas atque ornandas omnino nati eſſe videantur.

Quid tamen eſt, quod in tanta ſcholarum frequentia, in tanta ingeniorum vi ſtudiorumque contentione, vix tamen unus, aut alter hodie reperiatur, qui ea latini ſermonis integritate atque elegantia valeat, quæ olim duobus circiter ab hinc ſeculis, poſt reſtitutas ſcilicet a Summorum Pontificum, & a Mediceæ Familiæ munificentia literas, tantopere in hac Urbe, imo per Italiam omnem effloruit? Tunc enim Angelus Politianus, tunc Hermolaus Barbarus, tunc Janus Parrhaſius, Philippus Beroaldus, Romulus Amaſæus, Paulus Jovius, aliique ſexcenti floruerunt, qui latino ſermone adeo perpoliti limatique fuere, ut ad Ciceronem ipſum, Cæſarem, Livium, Cornelium Nepotem ce-

ceterosque Romanæ linguæ ſcriptores caſtigatiſſimos, munditia ſtyli & elegantia viſi fuerint perquam proxime acceſſiſſe. Nunc vero, qui hanc laudem optimo ſibi jure omnino tribuere poſsit, vix aliquem eſſe novimus. Quæ quidem luctuoſa calamitas cuinam fato præcipue ſit tribuenda, non una eſt eademque omnium opinio. Contendunt nonnulli principem cauſſam eſſe methodum, docendique rationem, qua hodie in Grammaticæ ſcholis homines noſtri utuntur: cum illa adeo perturbata, adeo obſcura, & inanium præceptorum tricis undique implexa eſſe videatur, ut jam miſeri adoleſcentes diutius Grammaticæ ambagibus, quam olim labyrintho Cretenſi Theſeus, immorari cogantur; ideoque meliores ætatis annos non in ipſa Romanæ linguæ vi ac puriori ſtylo, ſed in negocioſa cano-

nonum minutissimorum congerie, appendicibus, scholiis, observationibus traducant: quarum diuturno & importuno tinnitu haud raro adolescentium aures & ingenia ita lassantur, ut ad ceteras disciplinas malint crudi adhuc & elingues festinare, quam in ipsis grammaticorum subselliis turpiter consenescere. Alii vero emunctioris fortasse naris caussam omnem hujusce damni esse dictitant, magistrorum optimorum inopiam: nimirum hoc ævo scholarum quidem maximam esse frequentiam, magistros vero perquam paucissimos. Vulgarem jam esse consuetudinem Grammaticæ institutiones literasque humaniores ab iis doceri, qui aliis ipsi magistris revera indigerent; atque artes illas, quas olim in scholis tradere consueverant senes primæ auctoritatis profundæque eruditionis, qui exemplo suo adole-

ſcentulos ad honeſtarum artium ſtudia cohortari & quodammodo incitare, videbantur, ab imperitis modo hominibus ac novis pertractari, qui ad Orbilii ferulam non ſemel eſſent remittendi.

Quas quidem cauſſas quanquam ego & perſpicuas & graviſſimas eſſe non dubitem; adhuc tamen graviorem aliam in medium afferre ſtatui, ex qua ſupremum latini ſermonis exitium ac peſtem proficiſci haud obſcure intelligetis. Ad deturpandam enim latinæ linguæ caſtitatem nihil magis valere contendo, quam corruptæ depravatæque latinitatis libros frequenter evolvere. Horum profecto familiaritate, horum commercio, ut in ſole ambulantibus evenire ſolet, latina oratio paulatim immutari conſuevit, ac decolorari. Hinc tam multos nævos, hinc tot maculas ac ſermo-

monis vitia contraximus. Cum enim omnis loquendi facultas necessario a nobis accipienda sit tum ex vocibus, tum ex ea dicendi forma, quam vel auribus, vel lectione percipimus; si legendi studio corruptas voces dicendique barbariem contraxeris, sermonem quoque impolitum ac semibarbarum conflari necesse erit. Quid vero defaecatum ac purum ex lutulentis quorundam scriptorum libris haurire possis, in quibus praeter latina aliquot vocabula, vel obsoleta & ab Evandri seculo repetita, vel recens in Latium temere immissa, nihil est omnino, quod Latium ipsum redolere videatur? Et tamen tam multi hac nostra tempestate eo devenerunt amentiae, ut optimis quibusque auctoribus valere jussis, semilatinos istos recentiores, fuco plenos, nullius succi ac sanguinis in deliciis & amo-

amoribus habeant , libentius pervolutent, iisque ſolenne dicant ſacramentum. Qua quidem re latino ſermoni fatum perniciofius eſſe non video; præſertim vero ſi adoleſcentes, quorum mentibus mollioribus, quicquid ex lectione percipiunt, hærere ſolet tenacius, eo librorum lenocinio oblectari, atque iis diutius immorari conſueſcant. Quod enim in illis neque dictionis Tullianæ robur, neque Cæſaris, aut Livii perpolitam elocutionem, neque ſententiarum vim, leporem & elegantiam, quæ paſſim in Plauto, Terentio, Salluſtio aliisque compluribus nitidiſſimæ latinitatis parentibus, minime reperirent, & propterea in iisdem evolvendis oleum revera & operam perderent; dolendum quidem eſſet vehementer, ſed tamen aliqua ratione ferendum. At vero cum ex ea lectione, aut bre-

vi-

vitatem hauriant ſibyllinis foliis obſcuriorem, aut ventoſum ampullatumque dicendi genus, quod cælum ipſum audacia petit; cum tumultuariam ineptarum vocum congeriem, & deſultoriam ubique orationem offendant; qua ratione fieri poteſt per Deum immortalem, ut tam peſtiferam labem minime contrahant, neque in tam projecta latinæ linguæ corruptela periclitentur? Hinc profecto, hinc oritur affectata illa dicendi brevitas noſtrorum hominum, quæ in antithetis frigidisque argutiolis tota eſt: hinc languida illa omnino & elumbis oratio, quæ plus æquo ſententioſa videri amat: hinc comptula & fuco pigmentisque ad nauſeam uſque colorata eloquentiæ facies: hinc denique ſtylus in plerisque tam barbarus, inconditus & exoticus, ut non tam Romanam, quam Italicam dictionem fœdiſſime oleat. At

At fatalis hujusmodi librorum, pestis ex eo mihi perniciosior esse videtur, quod homines eorum studio perinde ac Circæo poculo imbuti, a saniori judicio tam longe abeant, ut limatissimos quosque scriptores parvipendant, ac purissimæ latinitatis succum omnino fastidiant. Quapropter ab ipsis Romanæ eloquentiæ princeps M. Tullius nimis verbosus nimiæque loquentiæ reprehenditur: imus ac pedester Virgilius: Florus siccus ac jejunus; asper multisque in locis censoria virgula notandus Quintilianus. In qua quidem judicandi ratione, aut mentis omnino impotes, aut iis ægris simillimi esse videntur, quibus sapore ex ægritudine corrupto, optimus quisque cibus fastidio solet esse ac stomacho. Desipit nimirum insanis fucosæ latinitatis amatoribus nativa & inaffectata latinæ linguæ sim-

ſimplicitas. Deſipit æquabile dicendi genus, gravitatem ſpirans & elegantiam. Deſipit demum quicquid ampullis & ſermonis granditate non reſonat. Ac proinde Chærilos ſuos & Codros ſemper manu & ore fovent, iis impenſiſſime oblectantur; qua poſſunt, laudibus efferunt, & ubique prædicant. Quin etiam ſi quid virium ad ſcribendum, aut dicendum habeant, teterrimam illam ſermonis corruptelam tam ſtudioſe minuteque affectant, ut niſi iisdem magiſtris ſuis amentiores, eorundem tamen amentiam haud parum feliciter æquaſſe videantur.

Quæ cum ita ſint, Auditores, quis veſtrum ſatis ſuperque non intelligit ſupremum latino ſermoni excidium ex depravatæ latinitatis lectione potiſsimum derivari; ejusque furfuris libros tantopere pernicioſos, ultra Sau-

Sauromatas & glacialem Oceanum explodendos omnino esse, atque amandandos? Utinam ipsi eadem pœnarum severitate ex literaria Republica proscriberentur, qua expungi exterminarique solent ex Catholico Orbe nequissima Novatorum volumina. Utinam iidem tam obvio ac facili publicæ lucis aditu intercluderentur. Nisi enim huic malo tandem tempestive occurratur, labentibus in diem & ad interitum vergentibus literis, si quæ adhuc ex latina lingua superest umbra, brevi ex hac Urbe prorsus totaque Italia evanescet.

Opem itaque vestram, Adolescentes optimi, implorat imminens literarum calamitas & ultimum Romanæ linguæ discrimen. Vos veteris earundem gloriæ vindices assertoresque ereptæ dignitatis estote. Vestrum sit studio ac labore efficere, ut exotica-

rum

rum dictionum pulsa barbarie, suus Romanæ linguæ splendor & politioribus disciplinis dignitas restituatur. Quod quidem nullo negotio perficietis, si ineptissimis rejectis libris, industriam omnem studiumque in evolvendis antiquis incorruptæque latinitatis auctoribus conferatis. Hos diligenter ac sæpissime legite: hos perpetuo manibus atque oculis pervolutate, & ad verbum, si fieri possit, ediscite. In horum vim, gravitatem & aculeos intueri maxime fructuosum. Horum sedula imitatione stylum elimatum, elegantiæ plenum atque omnino latinum brevi comparabitis. In quo quidem imitandum vobis ob oculos ponite præclarissimum Urbis & Orbis exemplum, Pontificem Maximum Clementem XI., cujus summa latini sermonis integritas & eloquentia plane Romana non alios certe

redolet fontes, nisi veteres ac politissimos Romanæ linguæ scriptores. Ex diuturna horum lectione maturaque imitatione conciliavit sibi sapientissimus Princeps venustum illud, grave ac sententiosum dicendi genus, quod in eo & nos tantopere demiramur, & quandiu eloquentiæ honestisque artibus honor erit ac nomen, posteritas omnis immortalitati commendabit. Ego vero pro hoc publico eloquentiæ munere, quod mihi nuper ex singulari sua erga me beneficentia idem sanctissimus Pater demandavit, nonnisi purissimum quemque latini sermonis auctorem publicis lectionibus interpretandum suscipiam; & quantum in me erit, operam dabo, ut ingenui Adolescentes, qui huc literarum humaniorum studio conveniunt, ex assidua veterum optimorum librorum familiaritate atque usu

uſu latini ſermonis integritatem ament, eamque ſedulo imitari ſtudeant; ut quantum fieri poteſt, veteri ſplendori Romana lingua reſtituatur.

Eminentissimo Principi

ANNIBALI

S. R. E. Diacono Cardinali

ALBANO

SUMMI PONTIFICIS

CLEMENTIS XI.

FRATRIS FILIO

PAULINUS A S. JOSEPHO
Scholarum Piarum.

C*Ogitanti mihi*, Princeps Eminentissime, *cujus sisterem patrocinio hanc, non tam orationem meam, quam caussam bonarum artium honestissimam, occurrit statim Romanus Pontifex patruus tuus; cui*

cum

cum multis aliis nominibus, tum illo potissimum a me debebatur, quod cum ipse per omnem ætatem tam literatorum, quam literarum & fuerit, & sit amantissimus Pater, iccirco hujusmodi argumento vim auctoritatemque maximam conciliasset. Sed quidam non inanis timor consilium vicit ac votum meum. Timui, ne ingratus illi ac molestus fierem, dum maxime gratus & officiosus esse contenderem. Cum enim de studiosis bonarum artium patronis tota res esset, ac nemini non esset exploratissimum, omnem illius vitam, fortunas ac dignitatem cum earundem bonarum artium studio ac tutela fuisse conjunctissimam, haud potui citra quandam communis existimationis labem de eodem in hac re omnino silere: quod tamen pro singulari sua invictaque modestia injucundum illi ac permolestum fore certo scio. Nam ipse, ut de M. Catone ait Sallustius, cum bonus esse malit,

quam videri, laudes omnes aversatur suas, iisque omnem, qua potest, aditum intercludit. Verum cum diu cognitum mihi perspectumque esset, liberalium artium patrocinium ad Albanam domum avito quodam & hæreditario jure pertinere, non tam difficile fore duxi alium quemquam ex ipsa domo humanissimum studiorum fautorem reperire, quam quis præ ceteris seligendus esset, statuere. Quandoquidem omnes, quotquot in ea sunt, viros doctos & eruditos complecti ac fovere impensissime solent, & ut de L. Lucullo legimus, literatorum familiaritate magnopere delectantur. At quamobrem te aliis omnibus ex tam præclara familia præferendum esse non putarem, Cardinalis amplissime, qui ut dignitate atque auctoritate, sic literis & sapientia longe ceteris antecellis? Te itaque unum oratio hæc mea, seu potius optimæ artes, quarum caussa instituta est, te,

in-

inquam, unum implorant; tuoque faustissimo nomine ornari cupiunt ac propugnari. Et sane earum caussam deserere non potes, nisi velis & tuam deserere; eas quippe omnes ita in te uno complecteris, ut cum ipsarum fortuna, qualiscunque illa sit, necessario tibi conjunctio quædam ac societas intercedere videatur. Imo nisi id, quod revera est, dissimulare velis, splendidissimam illam, qua refulges, Purpuræ dignitatem disciplinarum earundem beneficio præcipue referre debes acceptam: cum nemini obscurum sit, eam fuisse tibi propositam, non, ut alias, ex Pontificis amore, aut ipsius meritis impertiendam, sed tuis. Quibus vero, nisi optimarum artium præsidio instructus, illam tibi judicii maturitatem & in rebus gerendis industriam comparasses, qua in levamen laborum ac Pontificiæ solicitudinis partem opportune venire posses, atque in Ecclesia & in Evangelio

lio laborare cum Clemente? Nemini ergo mirum esse videatur, si diem, in quo tibi tandem ex Orbis totius suffragiis summaque Urbis lætitia, constitutus fuit amplissimus honor, singulari aliquo erga literas beneficio distinctum ac notatum maxime volueris. Cum enim tunc forte a transalpina Legatione Urbini commorareris, accepto vix Purpuræ delatæ nuncio, confestim te annuo censu Abbatiæ, quam Sanctæ Mariæ de Citria dicunt, ad annos aliquot abdicasti, ut ejusmodi liberalitatis subsidio ad nostrum Urbinatense Collegium, paterna jam tum recens Clementis XI. beneficentia excitatum, ampliores scholarum sedes accederent. Qua quidem re illud aperte testatum esse voluisti, clarissimæ dignitatis accessionem te liberalibus disciplinis acceptam maxime profiteri, ac tuæ propterea voluntatis erga illas tam illustrem dedisse prærogativam. In quo id primo commendatione

di-

dignum esse putaverim, quod scilicet partem de annuo censu tibi detrahere eo ipso tempore non dubitaveris, quo intelligebas ad illud te evectum esse fastigium, quod quo magis a privati hominis fortuna recedit, eo graviores in rem familiarem ac servitium domesticum sumptus exigat necesse est. Eodem accedit, quod ea aetate hoc ipsum feceris, qua nihil est, quod luculentiori Ecclesiae patrimonio magis obstare posse videatur, quam ipsa cum Pontifice cognatio ac necessitudo. Iam enim Ecclesiastica bona, quae ceteris quam latissime patent, iis, qui sanguine cum Pontifice conjuncti sunt, mediocritatis cujusdam lege ac terminis definiuntur. Quamobrem haud vulgare amoris tui indicium erga literarum studia tum plane exhibuisti, cum amplificandis Urbinatensis Collegii scholis aureorum aliquot millia liberalissime contulisti. Cujus quidem munificentiae memorem animum non

modo optimæ artes Collegii illius incolæ perpetuo habituræ sunt, sed universus quoque noster Scholarum Piarum Ordo hujusce liberalitatis memoriam tui nominis immortalitati commendabit. Ego interim, ut tibi pro his aliisque præclaris erga nos meritis, ejusdem Ordinis totius nomine gratias agerem, exiguum hoc pertennis ingenii mei munus offerre statui. Quod tamen si ea, qua præditus es, humanitate exceperis, id mihi beneficii cujusdam novi instar erit; quo illud etiam efficies, ut majus aliquando gratæ erga te voluntatis meæ proferam argumentum.

DE

DE PATROCINIO BONARUM ARTIUM ORATIO II.

Habita XV. *Kalen. Novembris*, *anno* MDCCXIII.

SI quis vestrum fortasse putet, Patres amplissimi, me hodierno die ad dicendum iccirco accessisse, ut intermissum jampridem ac diuturna cessatione torpentem bonarum artium amorem in adolescentium animis excitare eosque ad studiorum cursum alacrius instaurandum cohortari atque inflammare contenderem, is certe fallitur, & ab instituti mei ratione longissime aberrat. Satis enim intelligo,

quæ ac quanta sit eorundem erga optimas disciplinas alacritas, quanta ingeniorum contentio ac doctrinæ cupiditas; cujus adipiscendæ studio partim patriam, qua nihil solet esse jucundius, partim fratres, aut parentes charissimos, partim ampla paternæ domus commoda, omnes profecto vacuæ dulcissimæque vitæ otium fortiter devoverunt. Quid igitur a me tam sapienter excogitari, aut pro scientiarum amplitudine tam diserte dici valeat, quod ipsos in anniversaria hac studiorum instauratione ad hujusmodi laudem magis incitare possit, & calcaria, ut ajunt, sponte currentibus addere? Id mecum cum ipse diu reputarem, illud tandem sese obtulit animo, me nihil ad rem opportunius, quodque magis bonarum artium dignitatem augeret, posse suscipere, quam si perantiqua illa di-

ſciplinarum laudatione prætermiſſa, perniciosis quorundam hominum opinionibus occurrerem, quibus haud raro juvenes ab incœpto ſtudiorum curſu deduci ſolent, aut ſaltem maxime retardari. Percrebuit enim non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes, literatorum quorundam ſermo; ſcientias hac noſtra tempeſtate eam ob cauſſam nequaquam, ut olim, priſtina dignitate ac gloria vigere; quod nunc veteres illi optimarum artium Mecænates minime reperiantur; ac proinde quod illæ plerunque intra mediocritatem conſiſtant, quod multis in locis aut miſere jaceant, aut in dies collabi videantur; id neque ſeneſcenti earundem artium ætati, neque effœtis ingeniorum viribus, ſed rei literariæ faventium paucitati omnino eſſe tribuendum. Quæ quidem opinio cum non ſolum fautores ipſos

li-

literarum beneficentissimos, qui revera nunc sunt, haud mediocri injuria afficere, sed etiam in scientiarum existimationem infamiam quandam, ac labem inducere videatur: rem totam diligentius examinare constitui, & quoquomodo oculis consilioque vestro subjicere; ut illud tandem de re gravissima judicium feratis, quod contumelia propugnatoribus bonarum artium illata, quod ingenuis inusta disciplinis infamiæ nota, quod denique sapientia vestra postulare videbitur. Illud itaque primo mature accurateque video mihi esse inquirendum, an revera patrocinii penuriæ debeat æquo jure tribui vulgaris ea studiorum ratio doctrinæque mediocritas, quam in multis nostrorum hominum esse conspicimus; cum tamen ipsi ea ingenii facultate sint præditi, ut primum eruditionis locum sibi vindi-

dicare potuissent. Deinde omnes industriæ vires eo conferam, ut planum faciam, unumquemque literatorum posse, si velit, sibi studiisque suis amplam conciliare fortunam. Quod quidem argumentum cum sit hujusmodi, ut non modo ad amplificandam bonarum artium dignitatem accomodatum esse videatur, verum etiam commodum maximeque idoneum incitandis juvenum animis præmiorum spe ad earundem bonarum artium studia diligentius repetenda: profecto dubitari non potest, quin & illud clarissimis istis disciplinarum magistris summopere probetur; tum etiam vobis futurum sit jucundissimum, amplissimi Patres, qui ad sustinendam Romani hujusce Archigymnasii existimationem & nos per omnia humanitatis officia prosequi consuevistis, & quantum in vobis

bis est, in id enixe incumbitis, ut in dies bonarum artium splendor augeatur.

Acerba quidem ac permolesta semper fuit eorum querela, qui in Mecænatum paucitatem mediocritatem bonarum artium omnino rejiciunt. Quorum inveterata opinio ne videatur, quasi indicta caussa, a nobis velle damnari, eam vobis quam brevissime potero, in hoc ipso orationis aditu exponam. Quot sunt, dictitant, hac nostra ætate præstantissimi ingenio viri, qui prope summum scientiarum verticem attigissent, si studiosum ac beneficum ducem hortatoremque sibi æqua obtulisset fortuna? Essent nimirum nostra quoque hac tempestate, qui cum ipso Romanæ eloquentiæ antesignano de doctrinæ principatu dicendique facultate contenderent. Neque hodie deessent nobis

bis; qui summis illis Poetarum magistris Terentio, Virgilio & Horatio diem indicerent, eosque quasi verbo Prætoris de veteri gloriæ possessione deturbarent. Enim vero ubi nunc principes illi viri, bonarum artium firmamenta doctrinæque præsidium, qui ad alendos sustentandosque literarum cultores ab ipsis propemodum Gratiarum manibus facti esse videbantur? Innumeris quidem clarissimis ac veluti primæ magnitudinis luminibus literaria careret Respublica, nisi summo scientiarum bono superiores ætates patronos musarum munificentissimos attulissent. Nam neque Euripidem, aut Pindarum poetica, neque eloquentia Demosthenem, aut Socratem philosophia tantopere prædicaret, cum ii omnes tum propter infimum fortunæ gradum, tum propter rei familiaris angustiam ad artem potius

tius aliquam factitandam, quam ad literarum otium nati esse viderentur. Memoria quippe proditum est Euripidis matrem vitam vendendis oleribus tolerasse; & quemadmodum tibicinis filium fuisse Pindarum,ita Socratem ex tenuissima obstetrice procreatum accepimus. Quid vero de Demosthene, qui fabrili genere ortus in obscura ferramentorum officina a parentibus susceptus fuit atque educatus? Quamobrem quæ divinis adeo ingeniis otia studiorumque rationes pertenuis fortunæ paternæ census denegaverat, iis cumulatissima ac plane regia donavit Mecænatum beneficentia. Etenim Macedoniæ Rex Archelaus Euripidem, Pindarum vero Hieron Syracusanus aluit summaque liberalitate complexus fuit; ac sicuti divinum quoddam tutelæ numen in præclarissimo Græcorum Imperato-

re

re Alcibiade invenit Socrates, ita singulos Reipublicæ Athenienſis cives Statorem quaſi Jovem Demoſtheni fuiſſe non ignoramus.

Et quidem rei literariæ hoſtem importunum, feralem acerbiſſimumque, domeſticam egeſtatem eſſe non putet, qui minime videt, quot præclara ingenia in dies conficiat exterminetque publicæ, aut privatæ inopiæ calamitas. Quis enim, cui res domi anguſtior ſit, magnopere curet purioris latinitatis elegantias ex Plauto, vel Terentio ſeligere, aut Aequiponderantium leges cum Archimede, aut ſectionum Conicarum acumina cum Apollonio contemplari, aut denique Democriti, ſeu Ariſtotelis opiniones inquirere? Acrior illi profecto ineſt ſolicitudo de minuenda rei familiaris difficultate, quam de excolenda augendaque eruditione; ſtudiumque

que ponet vehementius in nova aliqua victus sibi comparandi ratione, quam in perscrutando ex antiquitatum ruderibus, quænam fuerint Græcorum leges & instituta, quinam vetustissimi Urbis hujusce ritus, mores atque consuetudines. Quotidiana siquidem ac permolesta alendæ vitæ cura, præterquam quod meliorem diei partem de literaria contemplatione detrahit, illud etiam affert haud vulgaris incommodi, quod virum honesto loco natum ita commovet ac perturbat, ut deinceps optimarum artium studio imparem se omnino sentiat minimeque idoneum. Quod quidem malo didicit suo officina illa leporum atque elegantiarum Ovidius, quem promptiori ad carmina ingenio, quam unumquemque nostrum ad verba adeo fuisse legimus, ut vel ejus ore musæ, vel ipse musarum

ore

ore loqui putaretur. Is enim ubi primum amandatus in Pontum egestatem afflictæque domus præsensit calamitatem, se statim non tam Diis penatibus, fortunis, conjuge liberisque destitutum, quam ingenio ac divina illa mentis ubertate exhaustum confectumque ingemuit; cum ne meditatione quidem diuturnoque studio ea consequi posset, quæ antea sponte sua ac propemodum ipso invito effluere videbantur. Quod sane admirationi tantum iis esse poterit, qui non intelligant, eam esse studiorum naturam, ut animum sibi ab omni perturbatione vacuum maximeque tranquillum postulent. Neque alia de caussa crediderim veteres in edito monte musis domicilium posuisse, quam quo clarius significarent, supra omnem curarum aleam illos esse oportere, qui optimis disciplinis solenne

dixis-

dixissent sacramentum. Quo pacto igitur studiis præstantioribus ii operam navent, qui perpetuis curarum jactantur fluctibus, neque ullam habent, in quam se recipiant, quietis ac tranquillitatis stationem? Qua ratione ea ipsa studia, quæ primis veluti lineamentis ac rudi penicillo leviter adumbraverant, aliquando absolvant atque perficiant, nisi possint horam exiguam per honestissimum otium traducere?

At vero dubia hic vestrum ora haud obscure illud indicare videntur: esse nimirum in hac Urbe totaque Italia innumeros pene viros, qui cum non minus præstantissimum a natura ingenium, quam opulentas a majoribus suis facultates otiumque acceperint, singularis tamen doctrinæ laude supra vulgus haudquaquam excellant. Præterea plura hodie in tot religiosis fa-

familiis, quam olim Athenis, scientiarum patere lycea, quæ hominibus ingenio pollentibus literarum otium solitudinemque præbeant abundantissime. Immerito igitur domesticæ difficultati, aut Mecænatum penuriæ vertitur, si plerique eorum, qui primos in literis ordines ducere potuissent, gregarios inter milites agant. Ac propterea quod illi mediocriter eruditi, quod semidocti in literatorum plebe numerentur, eorum profecto vitio dandum, quod ad alta nati humi repere malint, & excellentius quicquam audere cum possint, minime curent. Quid? minime curent? Equidem curarent, opinor, si propositis præmiis, ac veluti sublato ad meliora sperandum signo, cohortarentur & ad studia sua diligentius expolienda, ac magis accurate cogitateque limanda inflammarentur. Quemadmodum
enim

enim Miltiadis Imperatoris trophæa Themiſtoclem ad præclara facinora e ſomno excitarunt; ita innumeros fere homines per hoſce dies videremus, qui veterno excuſſo, pro aris ſociſque decertaturi in arenam ſumma literarum gloria deſcenderent. Verum ſi quis forte in ea opinione verſetur, quod ad promovendam doctrinæ laudem ſatis ſuperque ſit hominibus ingenii vim, quietem otiumque ſuppetere, præmiorumque ſpe nulla optimas diſciplinas ali poſſe atque augeri; is plane ſtudiorum indolem doctrinæque naturam minime novit. Neque enim ſcientiarum iter tam planum, aut ita violis roſiſque conſitum eſſe, quiſquam prudens exiſtimaverit, ut illud percurrentibus nulla reluctetur difficultas nulluſque labor. Quocirca vos, Patres ampliſſimi, & quotquot hic adeſtis bonarum artium aut aſſeclæ,

clæ, aut professores, testes appello. Vos quippe diuturno didicistis experimento, quam negotiosam gravissimamque provinciam is subeat, cui in liberali aliqua facultate principatus tenendi cupiditas innascitur. Prætereo siquidem omittendas esse, ut admonet diserte M. Tullius, voluptates omnes; & non modo ludum, jocum atque convivium, verum etiam sermonem ipsum omnium pene familiarium deserendum. Prætereo illa eadem delectationis studia relinqui oportere, quæ cum naturalem quandam cum ingenio cognationem atque affinitatem habeant, si deserantur, maximum & incredibile sui creant desiderium. Mitto, inquam, hæc omnia tanquam nullius, aut perexigui putarentur esse momenti. At quis non intelligat, quot annos ad primas doctrinæ laudes consequen-

das in literario pulvere vehementer enixeque ſit deſudandum? Quot labores moleſti ac difficiles ineundi? Quot dies noctesque permagno valetudinis incommodo ſummoque etiam nonnunquam vitæ diſcrimine libris rerumque contemplationi inhærendum? Nam quæ tam firma corporis valetudo, aut tantus animi vigor, quem pertinax ſtudiorum contentio paulatim infringere non ſoleat atque omnino labefactare? Dubitari plane non poteſt, quin ex ipſa ſtudiorum aſſiduitate importuni ſæpe ac maxime periculoſi procreentur morbi, qui aut vitæ curriculum intercipiant, aut vires tam graviter conficiant, ut cum iiſdem ad extremum uſque ſpiritum neceſſe ſit miſere colluctari. Quod igitur non ſolum maximis laboribus, ſed etiam dura corporis afflictatione ſummoque capitis periculo comparari de-
bet,

bet, tametsi in eo honestas sit plurima, raro homines, præmio nullo proposito, persequuntur. Quinimo plerique ab ipso prorsus abhorrent, quod scilicet vitam, qua mortalibus nihil potest esse jucundius, ea vivendi consuetudine perditum iri intelligant.

Satis igitur opportune Romana Respublica tot tantisque honoribus amplissimisque præmiis rei militaris studium cumulavit, ut in illis summatim & quasi compendio recensendis Alexander ab Alexandro, Rosinus, Lipsius, Grævius aliique complures integra pene volumina confecerint. Noverant quippe sapientissimi viri ad ejusmodi vitæ genus laboris maxime plenum ac periculi nisi homines præmiorum novitate ac magnitudine allicerentur, perpaucos fore, qui tam gravem ac periculosam vivendi rationem pro salute civium, aut

ſola gloriæ cupiditate ſuſciperent. Cum itaque literarum ſtudia diuturnitate laborum militarem diſciplinam facile ſuperent; neque minus ex hac domeſtica & umbratili ſtudiorum exercitatione ac pugna, quam ex hoſtium medio agmine ſit capite periclitandum, mirum non eſt; ſi fere nemo reperiatur, qui ſola gloriæ ſpe nulloque præmio ductus tam difficilem ac plenam aleæ provinciam ſubeat. Fuit, fuit quondam iſta in literaria Republica virtus, ut pro literis homines non modo bona, fortunas ac patriam, ſed ipſam quoque vitam, ſi opus eſſet, conſtantiſſime offerrent; neque aliud præmium, quam doctrinæ laudem, aut præclaram quampiam veritatis notitiam quærerent. At relanguit jampridem vetus ille ſtudiorum ardor gloriæque cupiditas, quam niſi tempeſtive Mecænatum benefi-
cen-

centia excitet atque inflammet, de literis actum erit omnino. Quapropter quod ipsæ nunc apud exteras nationes, ubi olim in sordibus situque jacuerant, potissimum vigeant, quod mirum in modum efflorescant, id sane singularis munificentia præstitit potentissimorum Principum, qui vel inter diuturnos bellorum strepitus & quotidianas armorum solicitudines optimas disciplinas ali ac foveri posse raro quodam liberalitatis exemplo demonstrarunt. Quamobrem nisi veterem Italiæ gloriam cum exteris gentibus in contentionem literariæ existimationis vocare iniquum esse videretur, aut me hominem in Italia natum eas ipsis doctrinæ primas, quas illæ sibi arrogantius fortasse tribuunt, ultro velle permittere; hic jam in medio proponerem, quousque apud illas regiæ beneficentiæ cumulus bonarum ar-

artium fortunam amplificaverit, & ad summum prope honoris gradum, evexerit. Nullam quidem ex ingenuis artibus scientiarumque ordine esse videretis, quæ nova aliqua gloriæ accessione non prodiret ornatior longeque illustrior. Videretis Ecclesiasticam historiam antiquis expiatam anacronismis dubiisque locorum anfractibus expeditam ad exactissimas Chronologiæ leges ac Geographiæ normam, optime restitutam. Videretis Theologiæ majestatem jam inanium quarundam quæstionum labe vindicatam ac Sanctorum Patrum præsidio ita, communitam, ut deinceps bacchanti hostium audaciæ non sophistarum nugas, sed sanctissimorum hominum, religionem, non levium syllogismorum ratiunculas, sed solidam Catholicæ veritatis doctrinam opponat. Quid vero Geometriam, quid Analy-

lyticam, Mechanicam, Aſtronomiam ceteraſque Mathematicas diſciplinas, quas omnes eo amplitudinis evectas eſſe proſpiceretis, ut audeant jam ad veterem Græciæ gloriam provocare? Quid multijugem Romanarum Græcarumque antiquitatum eruditionem, Critices ſtudium ac pene omnium notionem linguarum? Et quidem earundem omnium bonarum artium hanc unam eſſe vocem audiretis orationemque communem: Quod nos, vetuſtatis ſqualore poſito, ſplendidiorem faciem vividioremque conſequutæ ſimus, quod tot tantiſque auctæ ornamentis ad maximum & vix optandum dignitatis faſtigium pervenerimus; id non tam cedit in laudem doctiſsimorum hominum, qui nos multo labore multiſque ſuis vigiliis expolire & elegantius ornare conati ſunt, quam ſingularis benefi-

cen-

centiæ noſtrorum Principum , qui ampliſſima dona in literatorum ſinum largiori manu effuderunt. Horum ſane liberalitas clariſsimos undique profeſſores excivit, qui nos jacentes erigerent erectaſque magnificentius exornarent. Horum beneficio acceptum referimus domicilium, quo nos extorres egenteſque perbenigne receptæ ſumus. Horum largitati opes, fortunas, honores: horum ſtudio. Sed ſatis, jam ſatis. Hactenus enim, Auditores, non tam mea, quam eorum, qui bonarum artium mediocritatem Mecænatum crimini vertunt, vetus ac permoleſta fuit oratio. Quæ cum meliorem partem temporis ejus, quod mihi definitum fuerat ad dicendum, ſurripuerit; video jam me iis premi anguſtiis, ut, ne diutius abuti videar patientia veſtra, eorum, quæ initio dicenda mihi propoſueram, neceſſario

com-

compendium faciam. Illud itaque primum contendo in hac Urbe, præcipua bonarum artium sede, hujuscemodi querimoniæ locum nequaquam posse patere. Si quis enim ea esset audacia, ut assereret, ullo unquam tempore in Urbe Roma defuisse certissimos munificentissimosque literarum fautores, hunc impudentiæ ac mendacii graviter coarguerent hæc ipsa saxa ac parietes, qui summam Leonis X. beneficentiam erga optimas disciplinas testatam maxime faciunt; atque omni posteritatis memoriæ prædicant, Leonem X. ad perpetuum literarum ornamentum Romanum hoc Archigymnasium instaurasse, ac bonarum artium magistris perampla decrevisse stipendia. Deinde etiam, reliquorum Summorum Pontificum serie ducta, nullo negotio demonstraretur, Romæ literas potius deesse potuisse, quam

literis patrocinia. Quis enim, ut antiquiores ætates missas faciam, Gregorios, Urbanos, Alexandros, Clementes, Innocentios Pontifices Maximos memoria repetat, qui in illis præsidium ac firmissimum propugnaculum literas habuisse non videat? Quid vero nunc de Clemente XI. Pontifice sapientissimo ac bonarum omnium artium amantissimo? De quo in hac re præsertim tametsi, ut de Carthagine ait Sallustius, tacere satius sit, quam pauca dicere, nemini tamen vestrum obscurum esse arbitror, illum tam bene de optimis disciplinis jam esse meritum, ut quas aliorum Summorum Pontificum immortalitati statuas, signa ac monumenta in Capitolio ceterisque publicis in locis Senatus Populusque Romanus posuit; vel quod illi elegantiorem Urbi formam induxerint atque ampliorem, vel quod veteres obeliscos, aut mar-

marmoreas columnas ad eam ornandam erexerint, vel tandem quod uberrimis aliunde derivatis aquis, non tam fontes, quam flumina in Urbem commode invexerint; eæ omnes Clementi XI. cum iis nominibus, tummaxime literarum titulo, tanquam literarum earundem literatorumque parenti beneficentissimo excitandæ esse videantur. Etenim quænam opes, qui honores, qui magistratus, aut quæ dignitas in Urbe fuit, quam a studiosissimo literatorum Principe consequi non potuerit qualiscunque honestissimam bonarum artium commendationem cum integritate morum conjunctam præseferret, etiamsi homo exterus ac transalpinus hospes Romam advenisset? Quocirca illud satis sit dicere, quod Purpuram ipsam, maximum ac singulare Pontificiæ amplitudinis præmium, eloquentiæ ac doctri-

næ venalem fuiſſe expoſitam vidimus.

Quæ cum ita ſint, Auditores, ſupereſt jam, ut eo, quo altera orationis pars ſponte ſua vergere videtur, animum intendatis, dum breviſſime doceam quonam pacto unuſquiſque literatorum ſibimet ſtudiorum ſuorum comparare poſsit vindicem ac patronum. Quod quidem ſtatuo nemini forę difficile, ſi labore induſtriaque conetur doctrina ac literis inter ceteros eminere. Sit enim quiſpiam latini ſermonis elegantia politus, aut ſingulari dicendi facultate ornatus, ſeu mathematico in pulvere egregie verſatus, hunc procul dubio principes viri honore proſequi, hunc civitates publica quaſi legatione accerſere, hunc reges maximis præmiis ad ſe pertrahere, ſummo ſtudio ac voluntate certabunt. Quod ſane argumentum non modo antiquioribus repetitis exemplis, verum

etiam recentiſsimis rebus planum omnino facere poſſem, niſi aut doctiſſimorum hominum amicitiæ nimis tribuere, aut eorum exiſtimationi de induſtria blandiri velle viderer. At quos tandem quæſo literatorum præ ceteris majores noſtri fovere ſummoque loco habere conſueverunt, niſi eos tantum, qui ingenio doctrinaque magnopere excellerent? Platonem quidem tantam a Dionyſio Syracuſano gratiam iniiſſe compertum eſt, ut ei Syracuſas advenienti non ſolum Rex idem obviam ierit, ſed etiam regali rheda, cujus Rex ipſe moderabatur habenas, exceperit, ac triumphali plauſu ingentique populi acclamatione in urbem advexerit. An Cliniæ, an Tymæo, aut Philolao aliisque ſexcentis, qui per illud tempus in maxima frequentia erant philoſophi, obvium ſe dedit Dionyſius, curru re-

ce-

cepit ſuo , & ad ampliorem triumphi celebritatem idem ipſe regio paludamento ornatus aurigam egit ? Tanta profecto honoris amplitudo nequaquam iis defertur , qui philoſophantur in triviis , aut barba tenus philoſophi, ut ait M. Tullius, exiſtimantur; ſed illis ſine controverſia debetur , qui optimarum rerum cognitione atque exercitatione philoſophi perſonam graviſſime ſuſtinent . Unus itaque Plato honorificentiſſime excipitur , unus opibus fortuniſque a Syracuſano Rege cumulatur , quod unus inter ceteros præſtantiori doctrina caput extollat , quod unus ingenii ac philoſophiæ princeps , quod denique unus tantam ſibi apud omnes conciliaverit auctoritatem , ut ipſe Romanus orator cum Platone errare , quam cum aliis philoſophis vera ſentire maluiſſet . At fortaſſe id temere factum , & ad Pla-

to-

tonis fortunam plus habuit momenti libido Principis & arbitrium, quam sapientiæ singularis prærogativa. Ac proinde quod quispiam, quemadmodum Plato, aliquem studiorum suorum vindicem habeat liberalissimum, id non tam doctrinæ conditioni, quam præclaro fortunæ beneficio tribuat necesse est. Ita ne verò? At Reipublicæ literariæ annales diligentius evolvant, qui hoc modo ratiocinantur. Id unum ætatum omnium consensu atque auctoritate firmatum invenient, eos videlicet tantum gratia ac liberalitate Principum floruisse, qui non litus legere, sed in altum disciplinarum provehi minime dubitaverint. Heroicis enim illis bonarum artium temporibus, in quibus cum eædem insigniter vigerent, tanta quoque erat philosophorum poetarumque copia, ut sicuti exercitus in legiones & cohortes,
ita

ita illi in sectas ordinesque dividerentur, eos duntaxat apud primarios viros omni humanitatis officio receptos fuisse accepimus, qui earundem bonarum artium haberentur instar imperatorum. Patebat quidem Cæsaris Augusti domus clarissimis poetarum ducibus Publ. Virgilio & Q. Horatio, quam tamen Chærilis & Cluvienis aliisque ejus notæ versificatoribus patuisse non legimus. Cum illis scilicet, quod & acumine ingenii & elegantia styli ceteris palmam eripuissent, humanissimi Principis familiaritas omnis erat atque conjunctio: eorum aspectu, sermone atque consuetudine frequentissime recreabatur.

At piget me tandiu exemplis hujusmodi esse immoratum, qui rem ipsam statim oculis subjicere quodammodo potuissem. Quid quæso est, Auditores, quod ex popularibus hisce artibus

tibus ea ipsa, quæ aliis fructus insignes contulit, eadem aliis decoquere soleat nulloque esse adjumento? Nam quotidie videmus nonnullos cælandi, aut pingendi studio haud mediocres sibi fortunas comparasse, quibus artibus alii vix tantum pecuniæ trahant, quantum tolerandæ quoquomodo vitæ sit satis. Nonne discrimen hoc ex eo potissimum ducitur, quod cum illi præclari castigatique opifices, hi contra mediocriter in ea facultate versati esse existimentur, si quod affabre accurateque elaborandum sit opus, rejiciuntur hi, invitantur illi, ac perhonorifica mercede proposita conducuntur? Studiosos itaque sui ac pene dixerim Mecænates habent cælandi, aut pingendi artes, modo eæ vulgares nequaquam esse censeantur. Utilitatis afferunt plurimum, non inficior; sed iis tamen, qui ingenio industriaque

ad earundem artium principes propius accesserint. Praeterea florentissimae illae duae artes, Medicina ac Jurisprudentia, in quibus prae ceteris omnibus, ut sermo communis invaluit, opes maximas atque honores fortuna collocasse creditur, an tales sunt, ut earum praesidio homines honori opibusque feliciter velificentur tametsi iisdem leviter tincti nullum sibi nomen existimationemque confecerint? Fautores certe non habent plurimos, qui aegrotos medicaminibus, aut qui legum formulis jugulant patrimonia. Verum qui in istiusmodi facultatibus praestantissimi recensentur, eos gratiam inire auctoritatemque apud optimates sibi conciliare videmus, eosque ad amplificandas fortunae copias, aut ad honores maximos consequendos viam sibi munire expeditissimam. In quo quidem orationi
meae

meæ firmiorem, quam opus ſit, fidem complures, quos hic video eſſe, viri clariſsimi exemplo ſuo ſatis commode faciunt. Quemadmodum igitur quod ejus generis artes nonnullis fructuoſæ non ſint, imo potius jacentes ac ſteriles, impudentia ſingularis eſſet, id non tam profeſſorum mediocritati, quam earundem artium vitio, aut iniquiſsimæ temporum conditioni tribuere; ita fere intolerabilis videtur eſſe eorum audacia, qui ex levi quadam literarum umbra cum neque opes, neque fortunas trahere potuerint, literas ipſas jacere clamitant, nulloſque per hoſce dies inveniri bonarum artium patronos, nulla ſupereſſe ſtudiorum præmia. At deſinant tandem aliquando deſinant per Deum immortalem tam impudenter ac ſtulte conqueri. Ipſi profecto jacent, non artes. Ipſis utpote feriatis remiſſiſ-

que ingeniis desunt semperque deerunt patrocinia, nunquam vero strenuis literarum cultoribus. Præmia nulla extant; sed ipsis mehercule nulla, qui oscitantes ea consequi neque labore, neque industria conantur. Excellendum est itaque præstantiori disciplinarum studio, excellendum: tum vero deesse non poterunt præmia, neque fautores munificentissimi; cum minime defuerint in hac urbe, ut recentiores consulto præteream, Francisco Philelpho, Pomponio Læto, Jano Parrhasio, M. Antonio Mureto sexcentisque aliis primariæ eruditionis viris, qui egregia quapiam doctrinæ laude floruissent; cum memoriæ traditum sit eundem Muretum Romæ ad politioris literaturæ & eloquentiæ ornamentum annuo fuisse mille aureorum stipendio Gregorii XIII. liberalitate donatum. Non defuerunt,

in-

inquam, non solum ingentes opes, sed etiam amplissimae dignitatis splendor Petro Bembo, Jacobo Sadoleto, Guilielmo Sirleto, Caesari Baronio, Roberto Bellarmino aliisque quampluri-mis; qui quandoquidem eruditionis ac doctrinae praestantia se supra ceteros extulissent, Summorum Pontificum providentia, sedula semper meritorum indagatrix, fecit, ut dignitatis quoque amplitudine ac purpura supra ceteros eminerent.

Quae cum ita se habeant, vos jam probe intelligitis, Adolescentes optimi, quousque vestra ducenda sint studia, quo aetatis, quo industriae nervos intendere oporteat, ut studiorum fructus feratis locupletissimos atque pulcherrimos. Non vulgaris doctrinae ratio, non popularis quaedam mediocritas, sed summus scientiarum apex fortiter est attentandus, si optimas disci-

ſciplinas maximo vobis uſui & ornamento eſſe velitis. Quamobrem ne patiamini ab ſuſcepto ſtudiorum curſu deduci, aut ſaltem induſtriam veſtram retardari ex pernicioſis eorum ſermonibus, qui vulgato quaſi proverbio dictitant, jam bonarum artium ſtudia profligata eſſe ac prope depoſita, quod neque ſint hac noſtra ætate literarum præſidia, neque ulla ut olim propoſita muſis præmia. Contemnite, obſecro, ac pro nihilo ducite querelas ejuſmodi inaneſque clamores. Sunt equidem Romæ, ſunt maxima literarum præmia, ſunt ſtudiorum fautores propugnatoreſque graviſſimi, neque defuerunt unquam: & ſi antea defuiſſent, certe Clemente XI. Pont. Max. non deerunt; qui cum ſit & omni doctrinæ genere cumulatiſſimus, & tot jam tantiſque argumentis voluntatem ſuam in bonarum artium ſtudia ſi-

ſignificaverit , omnem vobis profe-ćto dubitandi locum eripuit, quin Romæ ad opes, ad magiſtratus, ad imperia, ad purpuram etiam ipſam innocentia vitæ ac doctrinæ nobilitate aſſequendam aditus univerſis pateat ampliſſimus. Cum igitur tam liberum unicuique veſtrum ſit beneficentiſſimi Principis animum promereri, quam literis & eruditione excellere; jam plane cognoſcitis Mecænates vobis minime defuturos, niſi per otium inertiamque vobis vos ipſi defueritis. Quod quidem eo gravius eſſet reprehendendum, quo major eſt horum clariſſimorum diligentia profeſſorum quorum labores in hoc Romano lyceo utilitati veſtræ ſerviunt, quorum conatus omnes, vigiliæ ac ſtudia ad vos ornandos erudiendosque maxime referuntur. Veſtrum igitur ſit pari animi cura ac diligentia efficere, ut eo-

eorundem labori induſtriæque maximus in vobis uberrimuſque fructus reſpondeat; atque hinc ea conſequi poſſitis digniſſima præmia, quæ vobis non minus Romani Pontificis beneficentia, quam doctrinæ amplitudo ac præſtantia pollicentur.

San-

Sanctissimo Domino Nostro

CLEMENTI XI.

PONT. OPT. MAX.

Paulinus a S. Josepho Scholarum Piarum.

TANTUM *abest, ut conquirendæ sint caussæ, cur tuo potissimum nomini,* CLEMENS *Pontifex Maxime, hanc Orationem inscribam, ut potius sive argumenti magnitudo, sive loci, ubi habita est, dignitas spectetur, ea jure suo omnino ad te pertinere videatur. Beneficentiam quippe illam & amorem erga bonarum artium studia plane singularem, quem in Leone X. suspeximus & admirati sumus, ecquis in te pariter maximum & flagantis-*

ſimum eſſe non videat? Neminem profecto latet optimas diſciplinas per omnem tibi ætatem uſque eo a prima pueritia in deliciis fuiſſe & amoribus, ut deinde in omni fortunæ gradu iis magis ſemper quam tibimet vixiſſe videaris. Itaque non eſt, cur miremur, quod hoc ipſum Romanum Archigymnaſium, perantiquum bonarum artium domicilium, tam ſapienter ſplendideque a Leone X. *inſtauratum, a te eximie diligi tibique præcipue cordi eſſe intelligimus. Quinetiam, ſi per ſummam turbulentiſſimorum temporum difficultatem id licuerit, aliquando fore ſperamus, ut quam olim in ampliſſimo hoc loco ſub* Leone *conſequutæ fuerunt optimæ artes celebritatem, ea, te Pontifice, deeſſe nullo modo poſſit. Quod plane efficies, ſi ea ipſa, quæ ad ſempiternam Academiæ hujus dignitatem præſidiumque* Leo *ſapientiſſime decrevit, quæque jam nonnihil temporum viciſſitudo immuta-*

tavit, pristino juri restituas. Hinc enim erit, ut quæ per Orbem universum latissime Archigymnasii hujus pervagata est fama, sub literatissimo Principe maxime vigeat; neque sit, cur Leonis ætati, quæ aurea literarum ætas fuisse dicitur, nostris hisce temporibus quisquam invideat. Quod profecto si semel eveniat, quibus tum laudibus nomen tuum ad cælum efferemus? Quas immortales gratias hæc tibi nostra Academia publica auctoritate quotannis persolvendas statuet? Sed ut ut hæc sint, ego is plane non sum, qui ventura tempora recentioresque caussas consectari debeam, propter quas me tibi quam maxime obstrictum esse profitear. Tot jam præclara in me meritorum tuorum suppetunt argumenta, ut ingratus omnino essem atque immemor, nisi ea, quæ acceperim, quanti a me facienda sint, satis agnoscerem, idque aliqua saltem significatione testarer. Quorum vero

 præ-

præcipue beneficiorum nomine? Eorumne; quibus nostrum Scholarum Piarum Ordinem tam liberaliter cumulasti, tot præsertim Seminariis, aut Collegiis, Albæ, Cortonæ, Rheate, Amalphi, Urbini beneficentia tua insigniter amplificatum? Magna quidem sunt hæc ac sane digna, ut noster ipse Scholarum Piarum Ordo universus te parentem beneficentissimum perpetuo & agnoscat & colat & veneretur. Cum tamen mihi cum nostratibus omnibus communia ea sint, non tam privati unius hominis, quam commune omnium exigunt grati animi monumentum. An igitur beneficii ejus, quod proprium est, nomine gratias agam, quod videlicet perhonorificam mihi eloquentiæ in hoc Romano Archigymnasio provinciam dederis, ac me nominis prope nullius hominem ad summam hujusce loci celebritatem evexeris? Id certe, sive ingenii mei mediocritas, sive loci hujus

qui

qui eloquentissimo cuique semper patuit; amplitudo spectetur, majus est, quam tibi unquam pares pro beneficio gratias agere possim. Longe tamen majus est aliquid, quod splendore suo cetera obruit; & quod mihi maximi ac præcipui beneficii loco semper erit, diligentiæ scilicet industriæque meæ demandasse ornatissimum & ad virtutis indolem plane factum juvenem fratris tui filium ALEXANDRUM, *ut in bonarum artium studio ei quasi manu facem præferrem, & commostrarem viam, qua per summa quæque virtutis majorum suorum vestigiis insisteret. Id certe tanti apud me est, ut ceteris omnibus, quæcunque illa sint, beneficiis tuis silentio prætermissis, hoc unum potissimum esse censeam, atque hoc tantum uno me gratum ac memorem esse maxime cupiam. Etenim cum non deessent homines ingenii & eruditionis fama præstantes, qui ad hoc munus obeundum impense studium*

dium

dium atque operam profitebantur suam, ea tamen fuit tua humanitas, ut me militem quasi gregarium iis præferri velles, qui primos in literis ordines ducere videbantur. Quanvis autem non ita me ignorem, ut id mihi tribuam, & non tuæ potius humanitati, quam tenuitati meæ acceptum ferendum esse videam; malui tamen tam præclari commemoratione beneficii modestiam meam in suspicionem vocari, quam ingrati animi notam mihi ejus silentio inuri. Quia vero id satis esse nullo modo potest, ut aliqua saltem ex parte hujusmodi beneficentiæ respondeam, si nulla alia re, at certe industria ac diligentia operam dabo, ut studiorum cursum multa jam cum laude susceptum clarissimus idem Iuvenis ita aliquando absolvat perficiatque, ut tua de me judicia sustineat; atque ipse perpetuum extet tibi memoris gratique animi mei monumentum.

DE LAUDIBUS LEONIS X.

In anniversariis ejus parentalibus

ORATIO III.

Habita VII. *Idus Februarii, anno* MDCCXIV.

SI ullo unquam tempore Urbem hanc ingenti luctu ac mœrore propemodum incredibili concidisse putaverim, ut plangor in tectis, in templis ætatum omnium concursus, silentium in curia, vastitas & solitudo in foro, ubique mœstissima rerum facies obversaretur; tunc, opinor, fuit, cum importunus & universo populo Romano gravissimus rumor percrebuit, Leonem X. Pontificem Optimum Ma-

ximum bonorum omnium votis ac publicæ incolumitati repente immatureque fuisse præreptum. O diem bonis omnibus funestissimum! (is, puto, unus omnium erat gemitus ac comploratio) O acerbissimam & vix plane ferendam calamitatem! O nos miserrimos, qui pastorem vigilantissimum, qui liberalissimum Principem, qui parentem optimum amisimus, qualem neque nostra, aut parentum ætas tulit, neque literarum monumentis ulla unquam effinxit antiquitas. Quid enim excogitari poterat in terris tanti Principis majestate augustius, quid magnificentius, quid ad gloriam laudemque optabilius? Quanquam non ætas, non sexus, non ordo ullus est, qui lacrymas possit ac doloris impetum coercere, frustra tamen immensum publici parentis desiderium atque enormis jacturæ casum,

ſum doloris magnitudine exæquari poſſe ſperamus, cum hoc uno in funere non modo Europæ lumen ingens, ſed univerſæ Chriſtianæ Reipublicæ ſplendor quam maximus fuerit extinctus. At vero in tanto tum privato tum publico populi Romani luctu qualis, aut quanta eſſet lamentatio fletusque bonarum artium, cogitatione potius percipi poteſt, quam ſatis verbis & oratione comprehendi. Quemadmodum enim liberaliſſimi Pontificis beneficentia etſi erga omnes maxima, in optimas tamen diſciplinas ſingularis prope fuerat atque incredibilis; ita nihil illis contingere potuiſſet acerbius ac majori lacrymarum contentione deflendum, quam inopinato importuneque eodem ipſo Principe orbari, quem unum ſibimet ab interitu vindicandis revocandiſque ad priſtinum gloriæ faſtigium

M qua-

quaſi cælitus demiſſum acceperant ac venerabantur. Quamobrem ſingulæ mutata veſte, ſqualore ſordibuſque mærentes, communis Parentis exequias proſequutæ, diu multumque flevere. Quid, inquam, flevere? Imo adhuc hodierno die ſolenni funeris hujus inſtauratione deflent jacturam Principis immortalitate digniſſimi; inſtitutaque quotannis funebri laudatione ampliſſimas ejus laudes beneficiorumque magnitudinem ad gratam poſterorum memoriam traducere ſummo ſtudio ac voluntate contendunt. Cui quidem graviſſimo muneri cum ſæpe alias robuſtioris eloquentiæ viri ſeſe impares experti fuerint; quid ego conſilii capiam, qui nunc potiſsimum de ipſis Leonis X. laudibus ad dicendum ſurrexerim, cum neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate ſim cum

his

his, qui sedeant, ullo pacto comparandus? Verum cum in hac semper opinione fuissem, inter tot tantasque ipsius Leonis virtutes nullam omnino reperiri, quæ sublimi eloquentiæ apparatu indigeret ornari, sed satis superque esse, ut earum magnitudo in sui admirationem omnium erigeret animos, illas quasi nudas in medio proponere; hinc est, ut minus necessariam, aut idoneam hac in re eloquentiam futuram esse putaverim, cum Geometria potius ad ipsarum magnitudinem rerum dimetiendam accommodatior esse videretur. Veniam itaque dabitis, Auditores, si cum ea ipsa, quæ necessario mihi sustinenda est oratoris persona, geometræ quoque partes suscepero. Ad hoc enim me, non tam ea, quam mihi ab ineunte ætate Geometriæ ipsius studium attulit, delectatio impellit, quam no-

nova quædam & inusitata magnitudo virtutum, quæ specie plane insolita vim omnem superant eloquentiæ. Hæ vero tametsi in Leone plurimæ sint, & omnes de principatu inter se certare videantur, illud tamen, de quo nos præcipue hujus amplitudo loci & communis officii ratio opportune admonent, & quod, nobis tacentibus, hæc ipsa saxa ac parietes quodammodo prædicant, illud, inquam, est Romani hujusce Archigymnasii egregium ac prope divinum opus. Quo quidem sapientissimus Pontifex non modo apud populum Romanum, sed apud exteras quoque nationes sibi nominis immortalitatem comparavit. Ad hoc igitur unum tam præclarum ac maximum Leonis X. beneficium, quantum & angustia temporis & ingenii mediocritas patitur, accurate designandum & quasi per partes expli-

plicandum aggrediar. Cujus, ut tota quanta eſt, luculentius magnitudo dignoſcatur, longitudinem in eo, latitudinem ac profundum perſcrutari & quodammodo dimetiri conabor. Ut nimirum celeberrima hac triplici Geometriæ dimenſione, ex qua rei cujuslibet magnitudo deſumitur, tum vos, Patres ampliſſimi, tum populus Romanus, tum exteræ gentes intelligant, quam magnum ex omni parte illud ſit, quod a Leone X. in hoc uno beneficio acceperint, & quantum pro hoc ipſo ab omnibus ei potiſſimum debeatur.

Nemo tamen ſit, qui in præceptis inſtitutiſque Philoſophiæ adeo me novum putet ac rudem, ut nondum ſatis perceperim, quid intercedat diſcriminis inter magnitudinem molis atque virtutis. Quamobrem temere & inani quodam conatu ad Geometriæ nor-

normam & regulam ea dirigere vellim, quæ cum partibus dimetiendis revera careant, in longum, latum, aut profundum magna esse, aut dici minime possunt. Novi profecto, novi aliam esse virtutis mensuram; neque unquam ex circini ratione clarissimorum hominum magnitudinem desumendam esse putavi. Quia vero habet quoque sua spatia virtus; & nonnunquam rerum gestarum magnitudine ita excrescit, atque in amplitudinem extenditur, ut longitudinis, latitudinis ac profundi aliquod præseferat argumentum: cui alienum & virtutis ipsius naturæ parum consentaneum esse videatur, ad geometricam normam eam, quam nobis exhibet virtus, magnitudinem quodammodo revocare? Magnum itaque sive in longum, sive in latum, sive in profundum illud contemplari libeat, fuisse, dico, Leo-

nis

nis X. beneficium, Romano hoc Archigymnasio tam sapienter splendideque restituto. Ab eo tamen, quod geometrico more postremo loco deberet inquiri, exordium video necessario mihi esse ducendum. Non enim tam facile de reliqua tanti operis magnitudine dijudicari posset, nisi primo quod quantumque in eo sit profundum, liquido appareat. Profecto nonnullis, qui per hos dies hoc ipsum Archigymnasium extrinsecus longeque circunspiciunt, illud evenire solet, quod pueris, tum etiam imperitis hominibus, dum oculos in solem, aut sidera conjiciunt, quotidie evenit. Cum enim neque sensu, neque scientia percipiant, quam vastum ac profundum illud sit spatium, quo clarissima eadem cæli lumina a nobis longissime distant, inepte prorsus stulteque de eorum magnitudine ac mole ra-

ratiocinantur. Neque enim in animum sibi inducere ullo pacto possunt, compluribus stellarum globis terræ magnitudinem vinci; aut plusquam millies & septingenties, imo plusquam vigintisepties millies solem esse terra majorem. Quod tamen ex accuratiori recentissimorum astronomorum industria ac calculo satis liquido constat. Haud dissimili fere ratione non desunt, qui tam præclari operis magnitudinem capere, aut complecti animo nequeunt: imo vero de illo impudenter ac temere disserunt, quod quam profundum fuerit hujusce rei institutum, minime intelligant. Quod certe intelligerent, si eorum temporum, non tam annalibus, quam luctuosa malorum, quæ tunc nobis imminebant, iliade sibi proposita, animadverterent, in qua rerum fortuna clarissimi hujus imperii dignitas, Roma-

manæ Ecclesiæ jura ac Christianæ totius Reipublicæ salus versaretur. Viderent scilicet tristissimam Italiæ faciem undequaque fulgore armorum, ac strepitu perturbatam. Viderent disseminatas multis in locis perditissimorum hominum opiniones, provincias ab auctoritate Romani Pontificis improbe discedentes, surgentes undique ac per omnia propemodum Christiani nominis regna pervadentes impiorum dogmatum pestes; unoque verbo, res nostras in illud adductas fuisse discrimen, ut non jam de proferendis imperii finibus, sed de Italiæ ipsius possessione, de nostris hisce aris focisque certaretur. Quid igitur consilii Leo X. capiendum sibi esse duceret, qui in maximis ejusmodi turbinibus ac periculosis fluctibus Ecclesiæ navim gubernaret? Quam salubriorem, aut probatam magis tam mul-

tis gravissimisque vulneribus medicinam afferret? Nulla profecto visa fuit opportunior, quam bonas artes ubique tunc fere jacentes erigere. Hanc unam proximam & quasi compendiariam censuit fore viam ad tuendam templorum religionem & Ecclesiæ dignitatem vindicandam: his telis atque armis improborum hominum conatus ac vim nefariam infringi posse ac repelli.

Et quidem non modo vetus est & sapientum omnium firmata judicio, sed cum ipsis pene literis nata opinio, maximam esse in Republica vim literarum; neque aliud quicquam præter literas ad tuendam populorum felicitatem plus habere momenti. Quod præclare olim cum Mitylenæi intelligerent, eas, quas semel armis subegissent gentes, nulla alia, ut auctor est Ælianus, mulctabant poena, nisi

nisi ut liberos suos omnino arcerent a literis: omne illis præsidium se sustulisse rati, ubi tantum literas sustulissent. Quorum consilio certe haud minus improbe ac malitiose fecit nefarius ille Christiani nominis proditor atque desertor infestissimus Julianus Imperator, qui quo certiorem sibi ad Christianam religionem funditus evertendam muniret viam, iis, qui Christianæ eidem religioni sacramentum dixissent, literarum studia gravissimorum suppliciorum metu interdixit. Noverat quippe homo apprime callidus ac vafer in optimis disciplinis situm esse firmamentum religionis ac Christianæ rei propugnaculum: quandiu vero ea studia florerent, religionem ipsam oppugnari minime posse, aut labefactari. Ex quo jam probe intelligitis, Auditores, quid sibi proposuerit sapientissimeque cogitaverit

 Leo

Leo X., cum in maxima ejusmodi perturbatione summoque Christianæ Reipublicæ tempore bonarum artium studia jam tum profligata ac prope deposita ab interitu vindicare atque illis sedem & domicilium in hac Urbe potissimum restituere aggressus fuit. Non inane aut vulgare aliquod, sed gravissimum suscepit negotium, cum de inferendo nefariis hominibus acri ac perpetuo bello, cum de tuenda Romanæ Sedis auctoritate, de propugnanda sacrorum religione negotium suscepit. Quæ quidem omnia cum bonarum artium studio ac dignitate cum maxime conjuncta esse intelligeret, ea se satis feliciter consequuturum speravit, ubi ipsamet studia in hanc amplissimam imperii sedem atque Urbem omnium principem revocasset. Ne cui vero hæc ad augendam bonarum artium existimationem de indu-

stria

ſtria a me dicta eſſe videantur; cogitate mecum, Auditores, qui tum Romanæ Sedis hoſtes,& quibus præcipue armis nefarium Eccleſiæ bellum intuliſſent: homines ſcilicet, qui in Græcis, Hebraicis Latiniſque literis maxime verſati atque omni eruditionis genere ſummopere inſtructi, non minus ipſis bonis artibus, quam audacia ac furore armati, ad omnia tum humana, tum divina ſurſum deorſum pro libidine pertrahenda impudentia plane ſingulari abutebantur. Quorum partim cum perverſis diſtortiſque ſententiis ſacrarum literarum ſenſum auctoritatemque perturbarent; partim peſtilentiſsimis editis commentariis populorum animis pernicioſas infererent opiniones; partim denique concionum impudentiſsimarum vi & frequentia urbes ac provincias ab ipſius Romanæ Eccleſiæ ſinu complexuque di-

divellere conarentur : unus tamen omnium erat furor, eoque communis ſpectabat improbitas, ut ſubdole exteris gentibus perſuaderent, Urbem Romam, Catholicæ olim veritatis magiſtram, in ſumma nunc literarum ignoratione verſari, atque ibi omnia jam pro avaritia ac libidine, non æquo jure ac doctrina ut olim conſueviſſe tractari. Ac proinde, Urbe ipſa jam omnino relicta, ad exteras nationes germanam ac veram commigraſſe pietatem & religionem; ſeque unos tum divinitus fuiſſe oblatos ſacrarum literarum magiſtros ac duces, qui in literarum ipſarum ſtudio fere omnem traduxiſſent ætatem, qui ſapientia ac multiplici eruditione florerent, qui denique omnium prope linguarum notitia maxime excellerent.

Ut igitur impudentiſſima iſtiuſmodi ora occluderet Leo, atque iiſdem

dem armis, quibus in Apostolicæ Sedis existimationem ac dignitatem nequissimi hostes impetum fecerant, in certamen descenderet, eosque quasi proprio ipsorum ense jugularet; non modo suum esse duxit, tales sibi deligere viros, qui doctrinæ & eloquentiæ partes pro ejusdem Sedis Apostolicæ majestate gravissime sustinerent, sed clarissimis quoque undique accitis bonarum artium professoribus, arcem hanc disciplinarum munitissimam excitavit. In his itaque castris stipendia mereri voluit gubernatricem vitæ ac ducem Philosophiam, qua, ut præclare Tullius, vir bonus & fortis efficitur, quaque Plato nihil præstantius hominum generi a Diis immortalibus dari potuisse censebat. Hic firmissimum illud Catholicæ religionis propugnaculum posuit Theologiam, qua nihil præclarius, nihil divinius.
Hic

Hic ſacrarum literarum hiſtoriam, utriuſque juris doctrinam, linguarum fere omnium ſtudium. Quonam vero eventu, quo auditorum numero, aut quanta bonarum artium gloria, illud ſatis ſit dicere, optimas diſciplinas tantam hic brevi aſſequutas fuiſſe celebritatem, ut, teſte Paulo Jovio, Romanum hoc ipſum Gymnaſium, neque Bononienſi, neque Patavino, vel doctorum præſtantia, vel auditorum concurſu concederet.

Quantum vero laudis Leoni X. apud omnes hinc acceſsiſſe putamus, quod ſcilicet tam ſapienti conſilio pervulgatos improbiſsimorum hominum ſermones abrupiſſet, conſtitutiſque in hac Urbe optimis diſciplinis, dignitatem Romanæ Sedis, ſacrarumque ſcripturarum auctoritatem non propugnaſſet modo, ſed etiam quodammodo reſtituiſſet? Profecto propter

unam

unam hanc ipſam ſtudiorum inſtaurationem communi omnium opinione uſque adeo de hac Urbe, de his templis atque aris fuit optime meritus, ut plurimi & graviſſimi viri in ea ſententia fuerint, illum iis omnibus præferendum eſſe Romanis Pontificibus, qui multis ante annis tuendæ amplificandæque religionis gloria magnopere claruiſſent. Quod enim alii ſanctiſſimas ſtatuerint leges ad improborum frœnandam audaciam, ſive ad populorum utilitatem promovendam; alii vero, ut rem Catholicam, ſi qua in parte nutaret, tempeſtive ſtabilirent, aut ſtantem erectamque opportune firmarent, univerſorum Patrum concilium advocaverint, in eoque multa ſapienter ac divinitus inſtituerint; quod denique alii propugnandæ Chriſtianæ Reipublicæ ſtudio paraverint claſſes, copias inſtruxerint, ac ſeſe in

Principum Regumque fœdera adjunxerint, magnam revera & ſapientiæ & religionis famam ſibi compararunt: & nemo uſque eo perfrictæ frontis erit, qui illos ſumma laude ac prædicatione dignos eſſe minime fateatur. Tamen ſi quis rem ſubtilius pergat inſpicere, neminem iſtorum cum Leone ob ejuſmodi meritorum famam ullo pacto conferendum eſſe cognoſcet. Nam præterquam quod præclara ejuſcemodi facta ad eos Romanos Pontifices non ita pertinent, ut cum Leone quoque communia non intercedant; cum ipſe & plurimas & graviſſimas ſanciverit leges, cum Lateranenſe Concilium à Julio II. indictum atque inchoatum & ſapienter proſequutus fuerit & feliciter fauſteque compleverit; cum denique ad propugnandam tum Eccleſiæ tum Italiæ libertatem, non modo frequenter potentiſſimorum
Re-

Regum amicitias ſibi comparaverit, ſed pertinacis quoque ingenii Principes, quique dicto minus audientes fuiſſent, omni prorſus imperii jure abdicaverit. Id tamen quo reliquis palmam eripuit, & quo ei præ ceteris hæc Urbs, hæc mœnia ac religio tribuere plurimum debent, ſine controverſia fuit optimarum artium ſtudia in hac ipſa Urbe ampliſſime reſtituiſſe. Nam quæ tanta vis ad ſervandam amplificandamque religionem ſive in legibus, quas tempore ſæpe abrogari videmus, ſive in armis, quæ ſæpe irrito, ſæpe etiam pœnitendo inferuntur eventu, continetur, quanta ea eſt, quæ in bonarum artium inſtitutione ac diſciplina ponitur? Eæ ſiquidem ſunt, quæ nos de ipſo prope nutricis ſinu acceptos ſapientiæ lacte nutriunt ac fovent. Eæ ſunt, quæ puerilem ætatem ad humanitatem & honeſtatis re-

gulam informant. Eæ quanta ſit in virtute dignitas ac ſplendor, quanta in vitiis labes & turpitudo edocent. Eæ denique veram erga Deum pietatem, rebus divinis reverentiam, religionem templis, principibus fidem atque obſervantiam conſtantiſſime habendam eſſe oſtendunt. Quæ ſane ſi quis ſemel cum prima vitalis auræ particula ac pene cum lacte ipſo penitus imbiberit, tam recte ſapienterque reliquum vitæ conficit ſpatium, ut ad virtutis naturam non tam factus, quam natus eſſe videatur. Hæc itaque mens, hoc prope divinum fuit maximi Pontificis conſilium: honeſtiſſimas diſciplinas in antiquum Urbis hujus domicilium, unde per acerbiſſimas rerum vices tanquam de ſede ſua deturbatæ fuerant, revocare, quo una cum illis integritatem, juſtitiam, fidem, omnem denique virtutem poſtliminio revocaret.

ret. Hujus quidem ſapientiſſimi inſtituti rationem poſtea Tridentini Patres non modo communi omnium conſenſione probarunt, ſed nihil eo viſum fuit opportunius, quodque ad veterem inſtaurandam adeo tum collapſam Eccleſiaſticam diſciplinam magis eſſet accommodatum. Ac proinde, ut tam arduum ac periculoſæ plenum aleæ negotium auſpicato ſuſciperent, non aliunde omen, quam ab ipſa ſtudiorum inſtauratione ubique gentium utiliter inſtituenda, quæri oportere duxerunt. Quamobrem hac de re primo & in ipſo rerum agendarum limine tanquam de cauſſa omnium maxima præcipue cogitandum eſſe putarunt ac tempeſtive accurateque ſtatuendum. Ex quo ſatis liquido conſtat quam grave tum fuerit de hujuſmodi ſtudiis jampridem in hac Urbe a Leone inſtauratis hominum ſapientiſſimorum ju-

judicium, & quam profundum illud æſtimari debeat opus, in quo religionis præſidium, innocentiam vitæ & Eccleſiaſticæ diſciplinæ dignitatem Tridentini Senatus auctoritas uſque eo poſitam eſſe judicavit.

Jam vero ne longius, quam par eſt, protrahatur oratio, quanta ſit præclariſſimi ejuſdem beneficii latitudo, diligenter attendite. Equidem ſi reliqua Urbis gymnaſia, quotcunque illa ſint, cum hoc omnium principe conferantur; quodnam quæſo eſt, quod ſcientiarum multitudine, quod varietate linguarum, quod denique rerum omnium humanarum divinarumque univerſitate quadam ampliorem præſeferat latitudinem? Multis quidem aliis in ſcholis tum Philoſophiæ, tum Theologiæ ſtudia docte ac perite pertractantur. Ubi vero plura Theologorum ſubſellia, plures Patrum ſenten-

tentiæ atque auctoritas? Ubi in tot distributa classes Philosophia universa? Quid vero dicam de Mathematicis disciplinis? Quid de tanta linguarum multitudine, cum præter duas illas ceterarum facile principes, Græcam scilicet ac Latinam, Hebraicis quoque, Arabicis ac Syriacis vocibus domicilii hujus parietes quotidie personent? Illud vero, quod majorem Academiæ hujus amplitudinem facit, quodque ei singulare omnino tribuitur ac proprium, procul dubio est tum juris legumque disciplina, tum medendi facultas: quæ quidem duo quantam, Deus immortalis, universæ Reipublicæ utilitatem afferunt, & quam amplissime per omnia humana ac divina pervagantur? Ex tanto autem ac tam splendido disciplinarum omnium apparatu, ex tanta scientiarum turba tam multa sunt, quæ & in publicum

& in privatum civitatis bonum derivantur præſtantiſſima commoda, ut in iis ſummatim & quaſi compendio recenſendis difficilius fortaſſe ſit exitum, quam principium invenire. Quocunque enim oculos cogitationemque converto, nullus mihi fere locus, nullum hominum genus occurrit, cui hoc ſtudiorum emporium utilitatem aliquam non afferat & emolumentum. Hic enim ætatis cujuscunque atque ordinis adoleſcentes paratiſſimum habent perfugium, in quo ſine moleſtia, ſine impenſa, & quod certe pluris eſt, ſine melioris ætatis impendio diuturnoque tædio, brevi, & ut Quintilianus admonet, methodo ſatis ſimplici, tam humanioribus literis & eloquentia, quam gravioribus diſciplinis inſtituantur, ſtudiorumque ſuorum curſum ſumma facilitate ac brevitate conſiciant. Quamobrem ſupervacaneum

neum & inanis prope laboris esset hoc loco diligentius recensere quot præclari ingenii juvenes in his scholis olim liberaliter educati latinis postea græcisque literis floruerint; quot Philosophiæ studio, aut Mathematicis disciplinis, quot medendi facultate, aut juris tum Civilis tum Canonici scientia præstantes nomen suum immortalitati donaverint. Innumeri siquidem nunc præ oculis nobis sunt, qui amplissimo huic loco doctissimisque hujus Academiæ professoribus acceptum referunt quidquid sibi honoris ac dignitatis contulit studium earum artium, quarum hic jam posuerant rudimenta.

Neque vero intra privatas tantum ædes, aut intra Urbis muros beneficii hujusce ratio ita se continet, quin & foras erumpat, atque in alias quoque regiones, non modo per Italiam uni-

versam, sed per omnes propemodum Christiani imperii fines longe lateque excurrat. Quantam enim in dies videmus esse auditorum frequentiam? Quantum ex omni fere Europa concursum? Quot Jurisprudentiæ, aut Medicinæ, aut quibusvis aliis disciplinis operam daturi e transalpinis provinciis huc summo studio ac voluntate confluunt? Ut jam hæc disciplinarum officina non tam populo Romano, quam omnibus fere gentibus posita esse videatur. Ex qua quidem peritissimi illi Juris dicundi magistri profecti sunt, in quorum auctoritate ac doctrina tam multis hodie in locis municipiorum leges, civitatum jura ac bona civium fortunæque nituntur. Hinc Hippocratis accepere aphorismos tot clarissimi viri, qui jam summa laude medendi facultatem sustinent, quorum ore ac spiritu vita prin-
ci-

cipum ac populorum salus animari quodammodo ac sustentari videtur.

At vero quam in omnes tum cives Romanos tum exteras gentes hæc late pateat studiorum beneficentia, haud satis intelligi posse arbitror, nisi a nobis, quæ præcipua sit Romanæ urbis dignitas atque auctoritas, diligentius examinetur. Duo sunt omnino, quibus omnis Reipublicæ salus maxime innititur, iisque sublatis, ipsa diu salva consistere nullo modo potest, religio scilicet & optimarum legum custodia. Quæ quanvis optimæ cujusque civitatis statum constituere videantur, ad urbem tamen Romam, veluti ceterarum omnium caput, ea duo potissimum pertinere nemo unquam sanæ mentis dubitavit. Cum enim amplissimam hanc Urbem religionis Catholicæ sedem esse ac domicilium voluerit Deus, ubi Romanus Pontifex tan-

quam in augustissimo Orbis theatro vicariam ipsius Dei personam apud homines gerens, Christiani totius imperii clavum teneret; illud necessario consequitur, ut ceteræ gentes hinc leges ac jura petere debeant, & ad hanc ipsam Urbem jam de religione jam de aliis gravissimis rebus consulendi caussa ex omnibus fere terrarum partibus convenire. Et quidem ubi plures simili splendore ac dignitate virorum sapientissimorum conventus? Ubi major judiciorum frequentia atque amplitudo? Ubi tot curiis, tot judicum collegiis hominum quasi exercitus distributus? Tanta vero juris tum Civilis tum Pontificii scientia, tanta in legibus explicandis interpretandisque notitia ac facilitas, cui magis quam Leoni accepta referri debeat, non video. Nam si id, quod res est, fateri volumus, ipse fuit, qui in misera

ra illa disciplinarum nocte atque caligine clarissima sapientiæ lumina in hanc Urbem invexit. Ipse fuit, qui magnis propositis præmiis sapientissimos utriusque juris magistros invitavit; atque operam dedit, ut non modo Romanæ urbis, sed Orbis propemodum universi juventus Romæ duces haberet peritissimos, qui in legibus, in senatusconsultis, in edictis prætorum, in decretis principum ac gentium jure intelligendo explicandoque viam ac rationem ostenderent. Ex quorum labore quotidiano atque industria quantum postea splendoris existimationisque huic Urbi accesserit, aut quam uberem in dies fructum in caussis forensibus judiciisque populus Romanus atque exteræ nationes percipiant, cui tanta suppetit dicendi facultas, ut satis ac pro dignitate dicere possit? Quod si custo-

dia legum, ut præclare & graviter inquit Euripides, civitates continet; ac juris legumque neglectu florentissima & opulentissima orbis imperia funditus concidisse videmus: nonne populorum vindicem atque imperii statorem Leonem X. haberi ac dici oporteat, qui de legibus ac jure earum omnium gentium, quæ a Romana Sede religione, fide & observantia pendent, tantopere laboraverit? Non est igitur, cur miremur, quod beneficentissimo Principi statuam in Capitolio populus Romanus dedicaret, ab eoque restitutam instauratamque fuisse Urbem insigni monumento profiteretur: cùm potius mirandum esse videatur, cur ceteræ quoque urbes ac Christiani imperii provinciæ singulas ejus nominis immortalitati statuas haudquaquam posuerint. Quandoquidem non Urbem duntaxat, neque solam

lam populi Romani utilitatem ſpectat tanta cum diſciplinarum ceterarum dignitas, tum juris legumque auctoritas atque majeſtas, ſed eas omnes latitudine ſua complectitur gentes, quas ut religione, ita legum ſocietate cum hac ipſa Eccleſiaſtici imperii ſede conjunctiſsimas eſſe oporteat.

At ſupereſt jam, ut quam breviſſime longitudinem ejus beneficentiæ conſectemur, cujus profundum hactenus aliquo pacto dimenſi ſumus ac latitudinem. Plurima quidem ſunt, quæ excurrunt in longitudinem, quæque hoc uno longitudinis nomine, multiplici tamen ratione ſub Geometriæ regulam commode cadunt. Illud vero, quod haud poſtremo loco venit, & nunc ex re noſtra potiſsimum eſſe videtur, eſt temporis longitudo ac menſura. Hæc plane in definienda rerum natura tanti ſemper fuit, ut per-

ſæ-

sæpe, quæ minima esse videbantur, cum ad ea longitudo temporis accessisset, eadem & multa numero & magnitudine maxima esse, sapientissimorum hominum judicio constitutum, fuerit atque decretum. Quæ sane judicandi consuetudo apud juris interpretes, tum apud prudentissimum quemque, cum jam sit veteri usu recepta, quodnam esse poterit de hac Leonis beneficentia hominum judicium, si longitudinis ejus ratio atque utilitas perpetuo mansura exploretur? Non iis tantum, qui tum erant, Pontifex sapientissimus, neque unius ætatis commodo consultum esse voluit, sed posterorum tempora longissime prospiciens, de liberis vestris, de iis, qui adsunt, ingenuis adolescentibus anxius vehementer fuit ac solicitus. Qua vero singulari industria, quo consilio atque incredibili sapientia? Natu-

ra

ra quidem ita comparatum est, ut unusquisque maxime immortalitatis studio ducatur. Quoniam vero, ut graviter ait M. Tullius, exiguum nobis vitæ curriculum natura circunscripsit; tam breves vivendi terminos in posteritatis memoriam rebus præclare gestis beneficiorumque magnitudine prorogandi insita nobis est ingens cupiditas, ut nimirum nisi spiritu vitæ, nominis saltem immortalitate vivamus. At quotusquisque est, qui in posterum ita provideat, ut pulcherrima beneficiorum suorum monumenta immortaliter vivant, neque unquam situ jaceant, aut cœca oblivione involvantur? Haud raro res præclare sapienterque a majoribus institutas fortunæ casibus, aut posterorum languore & socordia perditum iri videmus, quod eæ adversus istiusmodi injurias nullo satis præsidio firmatæ

fuerint aut communitæ. Planius & apertius dicam: complures vetustiori ætate jam extiterant Romani Pontifices tam literarum, quam literatorum amantissimi, qui Romæ etsi non omnium, aliquot tamen studiorum jecerant fundamenta. Instituerat Innocentius IV. Juris Civilis & Canonici studium, cujus ipsum fuisse scientissimum satis ea perspicuum faciunt, quæ in Decretales Pontificum luculentissima edidit commentaria. Plures alias addiderat disciplinas Bonifacius VIII. universorumque studiorum formam quandam in Urbe præscripserat. Neque multo post doctos & in literis Hebraicis, Arabicis Chaldeisque eruditos professores Clemens V. invexit. Aliaque deinde alii. Quonam vero eventu? Nemo eorum, quo destinaverat, rem auspicato perduxit. Nemo literarium negotium ita firmavit, ut de-

decursu temporis bonarum artium studia nullam vim pertimescerent, nullaque die ad interitum vergerent: cum ipsamet studia Leonis ætate jam adeo laborarent, adeoque profligata essent ac perdita, ut quasi ab inferis ea revocari oportuerit.

Quid igitur Leo, ut opportune hujusmodi malo omnino præcluderet aditum, atque optime non de sua tantum, sed de posterorum quoque omnium memoria perennis beneficii longitudine promereretur? Singularem hominis providentiam ac divinum prope consilium quæso cognoscite. In medio ac frequentissimo Urbis loco has, quas videmus, magnificentissimas ad cælum extollit ædes, quarum prospectus, impluvium, porticus, amplissimum perystilium ac cetera ejusmodi sunt, ut & laxitate & elegantia a bonarum artium dignitate

minime abhorreant: digna profecto, quæ ætate quoque nostra tum illa immortalis memoriæ foemina Christina Svecorum Regina aspectu cohonestaret suo; tum etiam Alexander VII. Pontifex Maximus majestate sua aliquando impleret. Quid postea? De Pontificio ærario Leo ipse haud exiguam vectigalium detrahit partem, ut bonarum artium magistri tam Romani Pontificis beneficentia, quam publico civitatis sumptu alerentur. Quorum alios insuper ab ipso ingentibus donis, alios honoribus, alios etiam bene opulentis sacerdotiis auctos fuisse atque ornatos Paulus Jovius commemorat. Tot præterea leges sapientissimas addit, partim optimæ studiorum rationi administrandæ accommodatas, partim ad professorum eruditionem & disciplinam, partim etiam ad eos, quorum in fide ac patrocinio hanc esse

vo-

voluit Academiam, ſpectantes; ut neque præſtantius, neque præclarius civitatis alicujus utilitati æternitatique caveri potuiſſet. Quod igitur, labente jam tertio ab hac ſtudiorum inſtauratione ſeculo, tanto ſemper floruerit concurſu iſthæc bonarum artium Reſpublica, tantaque profeſſorum ejus per omnem ætatem extiterit virtutis, integritatis ac ſapientiæ fama, ut ex his ſubſelliis non modo innumeri ad ſacras infulas, verum etiam ad purpuræ dignitatem complures evecti fuerint, quod denique major in dies hinc profectura ſit ſtudiorum exiſtimatio ac nomen; nonne acceptum potiſſimum profiteri debemus ſingulari providentiæ ac conſilio ipſius Leonis, qui in eo totus fuit, ut beneficentiam hanc ſuam ad omnem poſteritatis memoriam commoditatemque traduceret? O beneficentiam ejus non modo latitu-
di-

dine magnam, verum etiam longitudine maximam! Dum clarissima hæc Urbs, dum hæc mœnia, dum populi Romani nomen erunt, immortali omnium memoria vivet laudatissimus Pontifex, non solum ob perennem conteſtatamque virtutum suarum famam, ob singularem in ornanda amplificandaque Urbe magnificentiam, ob invictam animi constantiam, pietatem ac religionem; sed eo potissimum nomine æternitatem consequetur, quod tam populi Romani, quam exterarum gentium animos sibi summo perpetuoque beneficio devinxerit. Non uberrimos tantum, sed juges, sed sempiternos nobis disciplinarum reclusit fontes. Noverat quod conquisite scribit Seneca, illud maximum esse beneficium, quod semper ante oculos est, & oblivisci sui nunquam sinit, sed auctorem suum, ut ipse ait,
in-

ingerit ſemper & inculcat. Noverat haud ſatis dari, etſi neceſſaria, utilia ac jucunda darentur, ſi ea, quæ dantur, manſura omnino non eſſent. Ut igitur magnum undequaque in hac ſtudiorum inſtauratione conferret nobis beneficium, non modo in eo profundum ac latitudinem, ſed perennem etiam perpetuoque duraturam eſſe voluit longitudinem. Cujus quidem ingens & infinita propemodum menſura cum vix percipi cogitatione poſſit, nonne eam attentare, ut de cæli dimenſione cenſuit Plinius, furor eſſe videretur? Nulla profecto vis hominum atque audacia, nullum tempus, nulla ætas, nulla poterit abolere vetuſtas tam præclarum & immortale Leonis X. beneficium. Imo dum literæ, dum Roma, dum Orbis erit, bonarum artium ſtudia in ampliſſimo hoc Lyceo conſtanter perpetuoque florebunt.

Utinam igitur mihi nunc tanta vis ingenii tantumque esset ab eloquentia præsidii, ut & Academiæ hujus universæ nomine, & populi Romani & gentium omnium vocibus eas tibi, Leo Pontifex sapientissime, immortales gratias agerem; quas tibimet Archigymnasii hujus statori, bonarum artium vindici ac literarum parenti beneficentissimo quam maximas deberi summo omnium consensu ac solenni religione profitemur. Sed quoniam beneficiorum tuorum amplitudine non eloquentiam modo, sed Geometriæ quoque mensuras superasse videris, hoc plane restat unum, ut jam manus ultro demus; teque longius atque ulterius, quam quo dicendi facultas & inusitata quælibet laudandi industria assequi valeat, beneficentiæ magnitudine processisse silentio fateamur.

DE

Eminentissimo ac Reverendissimo

JO. BAPTISTÆ SPINULÆ

S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI CAMERARIO

Paulinus a S. Josepho Scholarum Piarum.

SI *optimæ artes, Romani hujus Archigymnasii felices incolæ, ipsæ per se loqui possent, magnas profecto tibi gratias agerent, Cardinalis amplissime; ac nemini magis quam tibi acceptum profiterentur honorem, quem præclaro tuo de se judicio sibi maxime restitutum fuisse gratulantur.*

Cum enim nescio quo malo literarum fato contigisset, ut superiori ætate patrocinium Academiæ hujus fere apud eos esset Cardinales Camerarios, qui quemadmodum genere, ita solicitudine & cura ad sustinendum Ecclesiæ imperium cum Romano Pontifice conjungebantur: inde fieri solebat, ut in tot tantisque illi versarentur negotiis, ut de hac literarum provincia ne cogitare quidem possent; aut etiam si possent, in eo dignitatis fastigio positi Deorum illorum instar esse viderentur, quos magna curare, parva negligere M. Tullius existimavit. Ex qua quidem inanis patrocinii forma quæ quantaque deinde rem hanc literariam invaserint mala, eo libentius prætermitto, quo magis jam latent neminem. At tandem aliquando singulari Dei immortalis beneficio factum est, ut cum amplissimo Camerarii munere, quod fidei summæque tuæ integritati Romanus Pontifex demanda-

davit, hæc quoque studiorum cura obveniret tibi, qui & de literis optime sentires, & earum patrocinium a dignitate tua abhorrere nunquam judicares? Qua de re præclarum satis tunc maxime dedisti argumentum, cum ad vetera patrocinii ejusdem jura auctoritatemque vindicandam, publicas etiam inimicitias literarum caussa suscipere minime dubitasti. In quo certe quanti amplitudinem hujus loci faceres, tam aperte significasti, ut optimæ artes ex hac tua erga se voluntate ac studio honorem sint incredibilem consequutæ. Hinc enim perversa illa, quæ superiori memoria de cura Archigymnasii hujus tanquam de re minus gravi dissipata fuerat opinio, auctoritate tua atque judicio refutata est omnino. Hinc labes illa ac macula, quæ tot annos Academia hujus nomini insederat, per te deleta penitus fuit atque restincta. Hinc denique honestissimæ disciplinæ quasi

alumnæ quædam tuæ ac familiares animum erigere cœperunt pauloque liberius respirare. Quas igitur tibi tanquam præclarissimo dignitatis suæ statori ac vindici ingenuæ artes immortales profitentur gratias, eas profecto Romani hujus Lycei professores earundem nomine debent tibi, perpetuoque debebunt maximas. Horum itaque in numerum ego quoque beneficio præsertim tuo nuper adscriptus, quanquam ætate, loco & eruditione omnium postremus, in dignoscendis tamen tuis erga nos meritis nemini inferior, eas Eloquentiæ nomine gratias ago, quas maximas pro exiguis viribus meis possum. Pudet vero me haud posse aliquod tibi supra vulgarem consuetudinem ingenii munus offerre, quod singulare ac perenne esset memoris animi mei monumentum. Etenim quod hanc orationem ex aliqua saltem grati animi significatione nomini tuo inscriptam voluerim, id mihi intercе-

cedit commune cum multis, qui jam antea hoc ipsum splendidiori fortasse eloquentiæ apparatu præstiterunt. Quid igitur? Ab omni prorsus officii genere mihi diutius temperarem? Id neque observantiæ meæ rationes, neque tua cum publica, tum etiam privata in me beneficia patiebantur. Unum itaque superest, ut nimirum non tam orationem hanc ipsam, quam oratoris studium ac voluntatem spectatam habere maxime velis. Hinc enim fiet, ut hoc idem munus, quod si ex sua, vel tua dignitate spectetur, perexiguum certe est ac prope nihil, ex magnitudine tamen animi multo majora dare cupientis æstimatum, quid magnum, aut saltem aliquid esse videatur.

DE INFELICITATE ILLITERATORUM.

ORATIO IV.

Habita XV. *Kalen. Novembris*, *anno* MDCCXIV.

MIRATUS sum sæpe ac vehementer, quid esset, quod majores nostri, qui tam multa graviter sapienterque in eos statuissent, a quibus aliqua ex parte rempublicam perturbari posse suspicarentur, nulla tamen lege, nullo S. C. aut Prætoris edicto singularem hominum illorum amentiam coercendam esse putaverint, qui cum acri ingenio ceterisque rebus, quibus literarum studia aluntur, maxime abundent,

dent, in ſupinam nihilominus oſcitantemque ſocordiam ætatis florem perditiſſime abjiciunt. Non enim illud facile intelligebam, qua de cauſa tot leges alioquin ſapientiſſimas, Corneliam, Juliam, Aciliam, Calpurniam, Maniliam, Æliam, Fuſiam aliasque complures conſtituiſſent, quibus ſæpenumero non tam malum, quam mali ſuſpicionem a republica dimovere conati fuerunt; nullam deinde cenſuiſſent in eos eſſe rogandam, quos optimis diſciplinis inſenſos deſidiæque deditos, reipublicæ pernicioſiſsimos eſſe ſummoque dedecori, nemo unquam dubitavit. Neque vero majores, homines plane incredibili judicio ac ſapientia ornatos, latere poterat, inertia nihil eſſe fœdius, nihil humanarum divinarumque rerum ignoratione periculoſius: cum probe perciperent otio ali ſolere vitia, & frequen-

tiſſime otium ipſum non modo privatos homines, ſed & Reges, & beatas olim urbes in interitum excidiumque traxiſſe. Hæc aliaque id genus dum maturius animo reputarem, illud tandem mihi compertum eſt, jure optimo nullam in ejuſmodi homines a majoribus latam fuiſſe legem, quod in eos jampridem non unum, ſed multiplex ſupplicii genus a natura ipſa fuiſſet providentiſſime conſtitutum. Cum enim ex veteri quadam conſuetudine inſtitutoque naturæ ita comparatum ſit, ut iidem apud omnes fere nationes inſigni turpitudine ac ſumma infamia laborent, cumque vitam omnino triſtem, ærumnoſam, curarum ac moleſtiæ plenam & morti, ut ita dicam, propiorem, quam vitæ ducere cogantur; bene ac ſapienter majores nulla alia ſeveriori lege nulloque graviori judicio in ipſos animadverti poſse puta-

tarunt. Decreveram itaque hodierno die ad inflammandos ſapientiæ ſtudio juvenum horum clariſſimorum animos non alia ratione uti, quam luctuoſum hoc ipſum, quod ignavi homines deſe ubique terrarum præbent, ſpectaculum exhibere. Hinc enim fore ſperabam, ut honeſtiſſimi juvenes infeliciſſimum illud vivendi genus quam maxime deteſtarentur, cui & nullam unquam impunitatis ſpem eſſe, & ſumma gentium omnium invidia conflagrare intelligerent. Nolui tamen per ſingulas orbis partes excurreret ac peregrinaretur oratio: nolui externa, aut longius petita conquireret, cum tam multa domi ſuppetant hominum inertiſſimorum ſupplicia. Sed unum & quidem domeſticum, quod multis fortaſſe leviſſimum, mihi vero ſupplicium omnium maximum quodque ceteris anteponendum eſſe videtur, in-

medio proponam ; ita tamen , ut neque ab hodiernæ celebritatis instituto abhorreat , neque a studiis vestris , juvenes , alienum esse censeatur . Quod tum plane me facturum esse confido , si ea , qua potero, brevitate ostendam: nihil durius atque acerbius illiteratis hominibus posse contingere , quam quod Romæ vivant. Quo quidem argumenti genere illud, quemadmodum spero , efficiam , ut qui summa frequentia adsunt optimi juvenes alieno supplicio deterriti , aut tempestive totis viribus ad sapientiam incumbant , aut ultro sibi aliquando exulandum fugiendumque esse cognoscant ex hac pulcherrima Urbe , in qua ignavis illiteratisque hominibus citra summam infamiam atque impune vivere minime liceat .

Atque utinam mihi in hoc primo orationis aditu imitari fas esset factum

So-

Socratis ſapientiſsimum, qui quo ſuorum animos ab iracundia longius abduceret, non graviorem illi, qui forte iraſceretur, mulctam irrogabat, niſi ut in ſpeculo oris habitum vultumque ira furentem contemplaretur. Exiſtimabat ſiquidem vir prudentiſsimus ad iram maxime deteſtandam unumquemque ſatis commoveri poſſe, ſi oculis, quorum ſenſus eſſe ſolet acerrimus, turpitudinis ejus ſpeciem propoſitam habuiſſet. Utinam igitur & nobis hodierno die haud diſsimile ſpeculum, in quo homines indocti ſeſe intueri valerent, excogitandi elaborandique facultas tribueretur. In eo profecto illi quales ſe, Deus immortalis, conſpicerent! Hominesne an pecudes dicam? Quandoquidem non Circæo aliquo poculo, ſed otio deſidiaque imbuti tam longe ab omni humanitatis ſtudio receſſerunt, ut ſi

id, quod revera est, fateri volumus; non tam hominum, quam pecudum loco habendi esse videantur. Cum enim duo sint, per quæ a ceteris animantibus vel maxime discernimur, ratio scilicet & oratio, quarum utraque in ejusmodi hominibus rudis solet esse omnino atque inchoata; nondum plane inter sapientes constitutum est, plusne ad hominis, vel pecudis naturam accedant, licet inter ipsos ac pecudes haud multum interesse nemo unquam sapiens dubitaverit. Quid vero pecudes eos mihi nominas? inquit Aristippus: lapides potiori jure censeri debent. Etenim sive in foro, sive in circo, aut quovis alio in loco sedeant, semper lapis super lapidem sedet. Parcius tamen multoque moderatius in insectanda istorum ignavia se gessisse videtur Cicero, qui inertissimum unum ex hoc grege hominum

Pi-

Pisonem non lapidem, sed truncum aliquem ac stipitem pronuntiavit. Quicquid vero sint istiusmodi homines aut lapis, aut truncus, æquo animo esset ferendum, si ab omni hominum consortio remoti, in montibus inclusi, aut sylvis abditi delitescerent. Eorum quippe naturæ consentaneum prorsus videretur, ut qui literarum & humanitatis omnis expertes sint, non inter homines, sed inter feras commorarentur. At vero quod Romæ in urbe scilicet omnium principe atque in tanta sapientiæ luce homines alioquin honesto loco nati versentur, atque ita versentur, ut neminem tam apertæ eorum ignaviæ fugere possit suspicio, quis adeo mentis est impos, qui id, quam turpe sit, minime videat? Utinam tamen ipsi quoque aliquando hoc viderent exploratequè cognoscerent. Profecto in abditissi-

mo

mo aliquo orbis angulo ſocordiæ ſuæ latibulum quærerent. Neque enim perexiguam in hac urbe diem agere eos ſineret pudor atque ignominia: ſed quaſi ſaxa hæc ipſa ac rudera, quæ certe plurimo eruditionis ſenſu informata ſunt, in eorum pinguem reclamaſſent inertiam, hos penates, hæc templa, atque hæc mœnia continuo fugerent, abirent, proficiſcerentur. At quoniam uſque eo ſe ignorant, atque urbis hujus aſpectu tantopere delectantur, maneant, ſi libet, Romæ: imo etiam, ſi Diis placet, in literatorum hominum cœtum ſeſe haud raro immiſcere audeant. Hoc enim nobis ad infamiam, qua ipſi in literatiſsima urbe maxime flagrant, dignoſcendam luculentius percommode cadit. Quid vero inter viros ſumma ſapientia ac doctrina ornatos agent iſtiuſmodi homines in literis peregrini omnino at-

que hospites ? Qua ratione inscitiam suam dissimulabunt tam callide, quin apud omnes ridicula capita censeantur ? Tacebunt, credo. At præterquam quod silentii hujus importuni diuturnitas eos aperte nimis de ignavia sua coargueret, quid tandem est in honestissimo hominum conventu, ubi de multiplici disciplinarum genere, de amoenioribus literis, de Historia, de Dialectica, de Geometria res sit, nihil respondere, nihil penitus dicere, ac prorsus obmutescere, nisi revera se truncum stipitemque inanimem venditare. At fortasse loquentur. Quid vero ? Qua de re ? De iis, opinor, optimis artibus, quarum non modo dignitatem, naturam ac partitiones ignorant, sed ne nomen quidem satis perceperunt ? Recenti memoria factum quæso cognoscite, cui nisi pro testimonio accederent complures viri gravis-

vissimi, de industria a nobis excogitatum confictumque esse videretur. Hominem in primis nobilem, sed in literis plane novum cum aliis plurimis, qui dignitate perinde ac doctrina eminebant, convocaverat ad convivium vir in hac civitate primarius. Cumque epulæ variis honestisque protraherentur sermonibus, accidit id, quod fere inter literatos viros solet accidere, ut mentio fieret de iis optimis artibus, quas ut libero homine dignas, ita majores nostri liberales ac peculiari nomine bonas artes appellarunt. Has itaque Romæ hoc quidem in tempore florentissimas esse partim contendebant, partim e contrario jacere & jam quasi ad interitum vergere. Cumque opinionem pro se quisque suam quaratione, qua exemplis confirmaret; homo ille insulsus, qui Philosophiam ne primoribus quidem labris attigerat,

nec quantum discriminis inter liberales & mechanicas artes intercederet, unquam audierat; miror, inquit, mehercule a quopiam in dubium vocari, num bonæ artes Romæ hac tempestate vigeant, in qua aurigandi studium magnopere vigere nemo est, qui dubitet. O singularem animi stuporem! O amentiam incredibilem! Quos risus tam levem importunamque sententiam consequutos fuisse putatis? Excusari quidem facile poterat homo imperitus, si inter ingenuas ac nobiles disciplinas maxime posuisset architecturam ac pingendi sculpendique facultates, quas in Urbe dudum singulari Clementis XI. beneficientia restitutas ac præmiis auctas fuisse videmus. Enimvero inter liberales artes aurigandi peritiam extollere, cui risum non moveat? In eo tamen, puto, deceptus fuit homo peracuti ingenii,

quod complures in hac civitate vidisset principes viros aurigandi studio tantopere delectari; & quod dolendum magis est, persæpe in liberorum institutione ad id magis incumbere, ut pueri bene ac naviter equis inflectendis, aut sonantis flagelli crepitu concitandis assuescant, quam literis honestisque moribus informentur. Sed jam nimium multa de iis, quæ fortasse per jocum, tum etiam ex industria ad convivii hilaritatem dicta fuisse videantur. Fac tamen de trita atque omnium ore pervulgata historia aliqua sermo gravis omnino ac serius inciderit: quam inepta tibi ac minime consentanea ejusmodi homines respondebunt? In eos tunc perbelle cadit Galeni illud: stulti ad cribrum. Quandoquidem indistincte nulloque judicio ætates hominum ac tempora pertractantes, confundent Persas ab Alexan-

dro victos cum iisdem sub Cyro rege victoribus: Catonem Censorium indiscriminatim pro Uticensi usurpabunt, aut unum etiam ex duobus conflabunt; unoque verbo, quot dicta, totidem congerent anacronismos: nisi forte Alexandros, Cyros, Catones aliaque hujus generis celebratissima nomina audientes, tanquam ad sibi ignotas prorsus ac barbaras voces hæreant. Quid vero si de urbe aut provincia aliqua, non ad Antipodas quidem posita, sed a nobis paulo remotiori instituatur oratio? In quot enormes impigent scopulos, quantisque locorum sese implicabunt erroribus? Nam cum omni Geographiæ lumine careant, haud raro fit, ut tam longe ab eo, quod propositum est, aberrent, ut si de Asiæ rebus agatur, iidem in America versentur, ac de Mexico interrogati de Æthiopia respondeant. O mi-

feram plane atque infelicem illiteratorum hominum conditionem! Si taceant, ut eligues reprehenduntur; si loquantur, citra risum & infamiam loqui minime possunt.

At vero non Romæ tantum, dicet aliquis, sed in multis quoque aliis civitatibus eadem manet id genus hominum irrisio idemque supplicium. Non est igitur, cur in ipsos Romæ fingas singulare patibulum. Apud omnes fere populos de literis optime meritos haud dissimiles ignaviæ suæ pœnas perpendant necesse est. Fac omnino ita esse: & quacunque in civitate sint isti literarum osores, dedecore ignominiaque notentur. Nusquam tamen id magis aut frequentius, quam Romæ contingere posse contendo. Quod quidem ne temere aut ex levi aliqua conjectura dictum esse videatur, urbem Romam ejusque conditionem ex uber-

rimo,

rimo, quo per omnem ferme ætatem ditata fuit, doctrinæ censu mecum paulo accuratius penditote. Quanta hic semper hominum doctissimorum frequentia? Quanta poetarum, rhetorum, philosophorum theologorumque primi ordinis multitudo? Quot clarissima jurisprudentiæ lumina? Ut in qua disciplina alibi locorum vix unus aut alter alicujus nominis reperitur, in ea Romæ veluti multiplex seminarium exiſtat. Cum enim ad hanc Urbem, Christiani imperii caput, ex omnibus prope orbis partibus in diem confluant viri ingenio acerrimi atque in omni disciplinarum genere perpoliti, tanta hic est, semperque fuit ingeniorum ubertas, tanta literarum gloria ac dignitas, ut vel Athenis Roma doctrinæ palmam eripuisse, vel Athenæ Romam commigrasse videantur. In hac igitur tanta ingeniorum luce tantoque con-

concurſu ſapientum ubinam tarditatem atque animi ſui ſtuporem illiterati homines occultabunt? Amicitiamne aliquam familiaritatemque inire poterunt, in qua apud viros & dignitate & eruditione graviſsimos minus offendant? Quod tandem vitæ genus in Urbe agent? In aula, opinor, Purpurati alicujus principis locum nobilitate aut gratia ſibi comparabunt. Itane vero? Dicam plane, quod ſentio. Rejicere ab ſe deberent omnino ignavos hujuſmodi homines ampliſsimi Patres; & in hac re maxime, clariſsima illa Romanæ purpuræ lumina, Bembos, Sadoletos, Contarenos, Campegios, Eſtenſes, Borromæos alioſque horum ſimillimos imitari, quorum ſollicitudo in eo præcipue fuit, ut perhonorifica mercede propoſita, niſi viros literis ac doctrina præſtantiſsimos in ſuorum familiarium ordinem nemi-
nem

nem cooptarent. Hinc enim esset & literis patrocinium & amplissimæ dignitati ornamentum. Hinc nominis sui memoriam non cum vitæ tempore dimitterent, sed cum omni posteritate adæquarent ex literis suorum ac monumentis immortalitate donati. Sed non id agimus; utque jam eo, unde digressi sumus, redeamus: esto in aulam admittantur isti, non tam homines, quam hominum simulacra, ut saltem ipsimet aulæ ornatum conferant statuarum more, aut earum arborum similes, quæ multo foliorum tegmine ornatæ ad hortorum amœnitatem conferuntur, cum nullos præter ramos frondesque afferant fructus. Neque enim longe dissimilem in aula speciem præseferunt elegantes isti, bene capillati, unguentis delibuti & ad omnes officiorum formulas prope facti. In hoc igitur officiorum regno beatam qui-

quidem pulchramque vitam sibi ducere videantur. An vero hic demum eorum stultitia immunitatem consequetur? Atqui non modo apud domesticos, sed apud exteros quoque, quibus sæpe colloquantur, sæpe agant necesse est, eos crebrius irrideri jocisque notari continget. Nam fieri nullo modo potest, ut in maxima hominum celebritate atque in oculis omnium vivant, nec in viros frequentissime incurrant omni literarum studio ornatos, quos ne risum in se concitandi copiam faciant, nec libere alloqui poterunt, nec silentio dimittere. Quid igitur consilii capient infantissimi homines, ubi nomen atque existimationem suam in tam difficili loco versari videant? Quo ad evitandam hujusmodi infamiæ labem se tandem vertent? An ultro sese ignaros, stupidos & humanitatis omnis expertes esse fateantur?

tur? Sed non erit plane, cur id de ſe fateantur: vel taciti nullo negotio agnoſcentur. En quam ſcite eleganterque nobis ipſos deſcribit & quaſi digito demonſtrat M. Tullius: homines, inquit, ſine ſenſu, ſine ſapore, tardi, rudes, elingues.

At vero illiteratum eſſe nulla ſit prorſus infamia, nullum probrum, aut ignominia. Quin etiam literarum ſtudia iis relinquantur, quibus aut nullus nobilitatis ſit ſplendor, aut ſaltem perexiguum patrimonium. Qui vero claritatem generis atque opes a majoribus ſuis acceperunt, habent jam unde proſpere beateque vivant. Nullam igitur in hac ſplendidæ vitæ tranquillitate, etiam ſi in Urbe vivant, ignorantiæ ſuæ pœnam daturos eſſe putatis? Nequaquam profecto. Niſi forte nobis cum aliquo e Stoicorum ſecta res eſt, qui nihil eorum,

quæ prima mortales putant, curet, seque in eo divitem satis beatumque prædicet, quod astra contempletur. Homines autem, apud quos & ratio & dignitas & existimatio, vel saltem humanitatis aliquis sensus valeat, quo ferent animo, iis Romæ se videre posthabitos, quibuscum vel de generis antiquitate, vel de fumosis majorum suorum imaginibus in contentionem venire pudori sibi maxime ducerent? Atqui ea semper fuit Romanorum Pontificum consuetudo, ut in largitione magistratuum, præturarum, legationum aliorumque munerum, non tam familiæ, quam sapientiæ rationem potissime haberent. Licet enim non semper in magistratu sit optimus, qui in academia fuerit princeps; raro tamen accidit, ut cum doctrinæ præstantia minime conjungatur prudentia, gravitas, continentia, justitia, fides

 aliæ-

aliæque virtutes, quæ quoddam habent cum ea commune vinculum & quasi cognatione quadam continentur. Præterquam quod cujus optimarum artium cognitione careat animus, is qui poterit civibus jura describere, quid cuique tribuendum sit intelligere, dissidia civitatis componere, futura prospicere, & quid in singulis rebus sit optimum factu animadvertere? Excusavit valetudinem oculorum, cum designatus fuisset consul, T. Manlius Torquatus: neque, ut summum imperium susciperet, precibus aut ulla alia vi adigi potuit; quod rem indignam duceret, ei capita ac fortunas ceterorum committi, qui alienis oculis indigeret. Cui vero ad omnia alieno judicio alienoque ore uti necesse sit, eum nos ad ceteros gubernandos idoneum esse judicabimus? Quæ quidem singula in Ecclesiasticis muneribus, aut

magiſtratibus haud minus eſſe attendenda, tam perſpicuum omnibus eſſe arbitror, ut hac in re ſupervacaneum ſit immorari diutius. Cum itaque Romæ non ii digni honoribus eſſe judicentur, qui genere, nobilitate opibusque maxime præſtant; ſed qui præterea integritate vitæ ac doctrina ad eos tanquam per gradus efferuntur; ecquis non videat, in hac civitate imperitis hominibus omnem ad dignitatem aditum eſſe interclusum? At enim hujuſmodi homines ſorte ſua contenti, nec de magiſtratu, nec de prætura ſoliciti, procul negotiis in otio placidiſſime acquieſcunt. Sic opinor: iſtæc nihil curant ſcilicet. Næ vehementer errant, qui de cupiditate iſtorum hominum & ambitione tam religioſe judicant. Nemo ipſis in quærendo honore ambitioſior, nemo in petitione audacior, nemo in contentione im-

portunior. Nullum enim inſcitiæ propius conjunctiuſque ſolet eſſe malum, quam arrogantia. Quod revera hinc proficiſci crediderim, quod cum notæ iſtius homines ſe prorſus ignorent, nec quantum inter viros optimis artibus expolitos & aliorum vulgus interſit; comprehendant, ſecum iniquius agi putant, niſi a Principe ratio ſui primum habeatur, ceteriſque omnibus in partitione provinciarum præferantur. Ac proinde ex alienæ dignitatis ſplendore ad offenſionem invidiamque commoti clamitant, conqueruntur; quodque ſuis nequeunt conſequi in rempublicam meritis, id vi & clamoribus extorquere conantur. Hoc autem ipſis ſi bene fauſteque eveniret, quæ mala per Deum immortalem rebus cum humanis, tum divinis metuenda non eſſent? Quandoquidem præreptis doctrinæ præmiis, iiſque te-

me

mere ab ignorantia occupatis, jam de doctrina ipsa, de virtute, tum etiam de religione actum esset omnino. At singulari Dei Opt. Max. beneficio nihil est in præsentia, quod suspicionem nobis hanc moveat. Imo vero certis jam rebus diuturnoque temporis experimento exploratissimum nobis est de voluntate Principis, qui meritorum ratione satis superque perspecta, neminem nisi merentem extollit. Videant itaque, nec sine ingenti dolore videant ignavi isti, Romæ probis & eruditis hominibus aditum ad dignitatem patere amplissimum, seque unos magno cum dedecore atque contemptu repelli. Videant inferioris ordinis homines non modo haud mediocres opes doctrina sibi comparasse, sed ad summos quoque apices ea duce sibimet iter feliciter complanasse: se vero in civitate primarios nulla dignitate or-

ornatos nulloque imperio præditos inter postremos ac despicatissimos agere. Videant denique sapientes magnam ab omnibus inire gratiam, & auctoritate plurimum valere, indoctos vero ubique gentium explodi, apud omnes labe atque ignominia conflagrare. Hæc aliaque plura cum videant, nisi spiritu vitæ careant, omnique sensu destituti sint, tam incredibilem animi dolorem inde capiant necesse est, ut Romæ esse supplicium sibi perpetuum sit multoque gravissimum. Exeant igitur hinc potius, abeant, proficiscantur; seque non minus ab hac molestia, quam Urbem ab istiusmodi colluvie liberent. Neque enim secus ab ægritudine ista vacaturos puto, nisi se procul ab his tectis, foro, templis mœnibusque proripiant; atque eo tandem se conferant, quo nec literarum nomen, nec præstantis-

tissimæ hujus civitatis fama pervaserit.

Sed omittamus aliquando inertissimos homines, eosque ignaviæ suæ pœnitere, ac magnitudine doloris opprimi relinquamus: Dicendi tamen finem non faciam, quin prius vobis, optimi juvenes, conditionem vestram qua maxima possum voce summopere gratuler. Vos enim jam iter illud ingressos fuisse video, quod ad immortalitatem nominis laudemque sempiternam maxime pervium esse solet atque expeditum. Neque enim vereor, ne ex hac vestra discendi cupiditate studioque sapientiæ singulari tantum vobis accessurum sit dignitatis, quantum infamiæ ac turpitudinis illiteratis hominibus ex eorum ignavia aspergi solere intellexistis. Pergite itaque, qua coepistis, animorum alacritate, diligentia atque industria; & frequenter vobiscum in ea Urbe vos esse per-

pen-

pendite, quam quemadmodum virtutis ſedem, bonarum artium officinam ac domicilium gloriæ gentes omnes uno conſenſu confitentur, ita moleſtiſſimum in ea ipſa ſolent ſupplicium ignavi homines experiri. Ac proinde ſi vos id, quod maxime debet, pulcherrimæ Urbis hujus majeſtas ac ſumma amplitudo delectat, in eam ſtudiorum rationem diligenter incumbite, quæ a laude ac celebritate Romani nominis nihil unquam abhorreat. Quamobrem primo ſapientiſſimi Pontificis Clementis XI. ſummam eruditionem cum ſingulari virtute conjunctam, deinde ceterorum clariſſimorum hominum, qui dignitatem Urbis magna ſapientiæ fama ſuſtinent, exempla vobis proponite. Horum labores intueamini, horum degloria dies noctesque cogitate, & ad eam exæquandam omnes ingenii nervos contendite.

Hoc autem quo facilius consequamini, habetis in hoc Romano Archigymnasio publice constitutos eruditissimos homines, qui vobis in hoc itinere duces optimi esse possint: quorum labori quotidiano ac diligentiæ ut pari respondeatis industria, certe vos non tam oratio mea, quam dignitas vestra, nomen atque existimatio cumulatius cohortantur.

Am-

Amplissimis XII. Viris

SACRÆ CONSISTORIALIS AULÆ

ADVOCATIS

ET

Archigymnasii Romanæ Sapientiæ

RECTORIBUS,

JOANNI FRANCISCO FAGNANO DECANO.
ALEXANDRO CASALIO.
ANTONIO FELICIANO MONTECATINO.
DESIDERIO SPRETO.
JACOBO SARDINIO.
PROSPERO LAMBERTINO RECTORI DEPUT.
FERDINANDO DE VALENTIBUS.
PETRO POMPONIO DE VECCHIS.
CAROLO MARIÆ SACRIPANTI.
ANTONIO SERLUPIO.
BONIFACIO SPRETO COADJUT.

* * * * * * *
* * * * * * *

PAULINUS A S. JOSEPHO SCHOLARUM PIARUM.

Illustr.mi & Rev.mi Dñi.

CUm ego semper de amplissimo Collegio vestro tam præclare senserim, quam qui maxime, haud certe mirari debetis, si oratio hæc mea in lucem exeat vestro potissimum nomine commendata. Unde enim mihi præsidium magis firmum contra sermones & voculas malevolorum, quæcunque futuræ sint, quam a singulari vestra sapientia, gravitate, consilio atque auctoritate? Nemo sane quicquam poterit de instituto ipsius orationis detrahere, aut aliqua ex parte reprehendere, quin politam quoque ac latinam scribendi rationem, quam in vobis præ ceteris suspi-

cimus, reprehendat. Ego equidem non ignorabam difficile omnino esse, ut vir sanctissimus Hieronymus ait, senum mutare linguam. Sed argumenti hoc genus iccirco maxime scripsi, ut forensi juventuti consulerem, eique stimulos admoverem, ut vix e carceribus prope dicam emissa statim optimo sermoni assuesceret, & quantum fieri possit, ab intolerabili illa dicendi barbarie resiliret. Id quod etiam in caussa fuit, cur mihi persuaderi potuerit, ut hæc ipsa oratio typis edita pervulgaretur. Nam quod munus Reipublicæ, inquit Cicero lib. 2. de Divin. afferre majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem? Dubitari autem vix potest, quin inde consequuturus sit fructus minime pœnitendus, si adolescentes nostræ civitatis vestro perquam sapienti judicio, tum etiam, quod magis est, exemplo, hoc ipsum orationis propositum probari intelligant. Vos

ergo,

ergo, qui in altiori iſto dignitatis gradu collocati juventutem ipſam forenſi diſciplinæ addictam ſtudio laudis & virtutis inflammare debetis, libentibus gratiſque animis argumentum hujuſmodi excipite. Quod quidem vim, quam ad ſuadendum ab ingenii mei tenuitate habere non potuit, longe majorem, ut ſpero, ab auctoritate veſtra obtinebit.

DE FORENSI LATINITATE EXPURGANDA.

ORATIO V.

Habita Kalendis Decembris, anno MDCCXVI.

NOn ignorabam profecto ſi de latinæ linguæ barbarie, quæ jampridem forum occupavit, ea libere dixiſſem, quæ quidem dicenda eſſe videntur, permultos fore, qui me laboremque meum pro dignitate ipſius fori, tum etiam pro communi noſtræ civitatis bono ſuſceptum reprehenderent. Satis enim intelligebam, quod etſi res tota, de qua agerem, a nemine vocari poſ-
ſet

ſet in dubium, eorum tamen, qui impolitam illam ſcribendi rationem publice defendunt, tantam fere ubique eſſe frequentiam auctoritatemque, ut ſi ex adverſo ſtetiſſem, quaſi contra fluvium ire voluiſſe viderer. Itaque non immerito ſuſpicabar, propter diſſipatam adeo in vulgus ea de re opinionem me vim nullam in dicendo eſſe habiturum; nec profuturum magis, quam ſi ſurdis, ut ajunt, ſcopulis canerem. Illud quoque me vehementer urgebat, vix fieri poſſe, ut res tam caute moderateque pertractaretur, quin magnam fori ſubirem invidiam; cum multi hoc ipſo argumenti genere quaſi actionem quandam in ſe conſtitutam fuiſſe putarent: proinde minime defuturos, qui me niſi temeritatis, at imprudentiæ certe coarguerent, quod ejuſmodi genus hominum maxime moroſum & irritabile nulla neque pri-

privatim, neque publice læſus injuria laceſſiſſem, quorum nec dignitatem ignorare, nec ſapientiam aſpernari debuerim. Quæ quidem ſingula quanquam me commoverent plurimum, & ne impeditam adeo dicendi provinciam ſuſciperem, etiam atque etiam deterrerent; vicit tamen omnem ſive metum, ſive pudorem mihi natura attributum incredibilis animi dolor, quo carere non poteram, cum viderem in hac tanta literarum luce tantaque diſciplinarum omnium cultura fere neminem eſſe, qui de veteri ſplendore civili ſcientiæ reſtituendo cogitaret. Dolebam igitur & acerbe ferebam venerandam legum majeſtatem non modo ab antiqua illa dignitate deſciviſſe, ſed etiam partim hominum imperitorum ignorantia, partim malevolorum pertinacia, partim quoque quorundam culpa, qui populares eſſe

 aut

aut videri volunt,in diem ita deprimi, ut priſtini veſtigium nitoris in ea jam plane nullum recognoſcas. Quamobrem contemptis, quicunque de me tandem futuri eſſent, hominum iſtiuſmodi ſermonibus, conſtitui eam hodierno die de ſtylo forenſi orationem habere, unde & lectionum mearum auſpicium eſſet, & honeſtiſſimi juvenes, qui ad ampliſſimam Juris facultatem in hoc Romanæ Sapientiæ Gymnaſio daturi ſunt operam, tempeſtive intelligerent quantum de dignitate fori gloriaque Juriſprudentiæ detrahant, qui in judicialibus cauſſis emendatam ſcribendi rationem minimi putant. Quocirca etſi non ignoro, me mihi plus oneris, quam revera ferre poſſim, impoſuiſſe, ſi non modo rem univerſam ac penitus, ſed ex parte complecti voluero; illud tamen, quod animum relevat meum, eſt jucundiſſi-

ſimus iſte hominum ſapientiſſimorum conſpectus, ex quorum auctoritate, præſidium ſatis firmum mihi fore confido. Multos enim adeſſe video tum ſummo ingenio ac doctrina, tum a forenſi uſu atque exercitatione maxime commendatos, quibus lutulentam, ejuſmodi dictionem non ſolum non probari, ſed ab eisdem vix magno cum ſtomacho eam tolerari certo ſcio. Quorum quidem judicium, ſi qua in parte vel orationi meæ robur, vel ſuſceptæ cauſſæ deerit patrocinium, inſtar teli mihi erit, quo & adverſariorum audaciam exultantem reprimere, & civilis ſcientiæ dignitatem ſuſtinere conabor.

Animadverti autem fore mihi in, hac cauſſa cum duplici hominum genere negotium. Quorum alii ea ſunt auſteritate ingenii, vel odio in optimas diſciplinas, ut in foro non aliam omni-

no dictionem, nisi insuavem illam, rudem ac semilatinam usurpari oportere contendant. Alii vero etsi in ceteris rebus munditia sermonis delectantur plurimum, in caussis tamen id aut minus necessarium putant, aut de industria negligunt, ne fortasse delicatiores esse videantur. Quibus ut ordine utrisque respondeam; vos primum appello, severi legum interpretes, qui caput in foro neminem extollere posse censetis, qui literarum elegantia studioque bonarum artium teneatur. Quam tandem juris regulam, quænam edicta prætorum, aut de Cæsarum scripto sanctionem in medium afferetis, qua quidem caveatur, ne quis in jure dicundo utatur verbis propriis, significantibus & ab eorum, qui latine loquuntur, consuetudine non abhorrentibus? Contra ego nullo negotio vobis planum facere potero

ca-

castitatem sermonis dicendique proprietatem, non modo ab usu forensi alienam non esse, sed summis auctoritatibus diuturnaque temporis praescriptione eam ipsam quodammodo praecipi atque mandari? Nam quis ignorat e quonam fonte ad nos primum defluxerit universa Romani juris scientia? Nonne de summa virorum doctissimorum sapientia, qui XII. Tabularum interpretationi ea doctrinae laude praeerant, ut eorum domus, ut ait M. Cicero, haberetur veluti totius oraculum civitatis? Imo apud omnes in eam existimationem ac sapientiae famam venerant, ut cum a Graecis primo, tum deinde a populo Romano non alio quidem nomine, quam Sapientes appellarentur. Quis igitur sibi persuadeat ejus ordinis homines inde in vulgus tam praeclarum nomen fuisse assequutos, quod de jure rusticana ac pla-

plane inculta oratione populo respon-derent? Aliud profecto fuit hominum Græcorum ingenium. Næ amabant illi politam dicendi rationem: oblectabantur maxime suavitate sermonis. Proinde Homerus haud visum iri putavit Nestorem summæ prudentiæ virum, neque Ulissem maximum imperatorem, nisi singularem utrique in dicendo laudem tribuisset. Quid vero de populo Romano? Cui sane emendatum scribendi genus ita placuisse accepimus, ut quos complures ediderat de Jurisprudentia libros C. Trebatius eques Romanus, homo tum M. Tullii familiaritate, tum etiam C. Cæsaris consuetudine atque amicitia celeberrimus, minimi fecerit, quod non admodum eleganter conscripti fuissent. Neque probavit magis, quæ Q. Ælius Tubero de publico & privato jure acute & subtiliter scripsit, quod nonnihil ve-

vetustiora & fere absoleta verba affectaverat. Contra vero quanto honore sunt habiti Publ. Scævola, Q. Mutius, Gallus Aquilius, L. Crassus, Ser. Sulpicius, M. Cicero aliique plurimi, qui ad juris civilis scientiam non modo summam eruditionem, sed etiam verborum delectum mirumque latinitatis candorem adjunxerant? An vero quod nobiliori stylo ac ratione minus vulgari scriberent, iccirco aliquid de dignitate juris eos detraxisse quisquam sanæ mentis judicavit? Atqui illud de Ser. Sulpicio, ut ceteros missos faciam, proditum est memoriæ, eum latinæ linguæ studium tantopere coluisse, ut quandoque M. Varronem de germana vocabulorum significatione non secus quam de summo negotio consuleret.

At enim aurea fuerunt ista latinitatis tempora, quibus Romæ non modo

do curia & forum, sed theatrum, sed balneæ, sed popinæ quoque ipsæ multo sane felicius, quam nos, latine & intelligebant & loquebantur. Neque illos ætatem plurimam, ut nunc nobis usu venit, ad unius linguæ notitiam traducere necesse erat, sed elegantiores dicendi modos de nutricum sinu cum lacte prope ipso accipiebant. Mirum itaque videri non debet, si id temporis, quando scilicet non tam præclarum erat, ut ipse Cicero ait, scire latine, quam turpe nescire, homines summo loco ingenioque ad juris, quod profitebantur, intelligentiam singularem pariter sermonis elegantiam adjungerent. Fac ita esse omnino. Neque enim me longius oratione abduci patiar, ut doceam, non eam omnem, qua illi tantopere præstabant, dicendi laudem ita fuisse natura partam, ut diligentiæ ac labori locus haudquaquam fue-

fuerit. Satis ſit quod hac de re Quintilianus copioſe ornateque diſſeruit. Sed antequam reſpondeam, illud monendos vos eſſe video, veteres illos, quos nominavi paulo ante, viros eloquentiſſimos juriſque peritiſſimos me non iccirco in medio propoſuiſſe, ut ad eorum amplitudinem homines noſtros effingerem proxime, aut undique conformarem. Illos enim ſingulos, ut de uno M. Tullio Plinius pronunciavit, extra omnem ingenii aleam poſitos eſſe perſpicuum eſt. Sed ut petita a vetuſtiſſima juris origine ſapientiſſimorum ejuſmodi virorum exempla os tandem occluderent iis, qui palam dictitant forenſem hominem a ſtudio & elegantia literarum alienum eſſe oportere. Age vero, occaſum interitumque ſuum Romanæ linguæ ſplendor obierit; & aureum illud latinitatis ſeculum ætas deinde ferro deterior

longeque corruptiſſima conſequuta fuerit. Verum in hac ipſa literarum caligine quonam quæſo ſcribendi genere in judiciis homines uſos fuiſſe putatis? Dicendine rationem puram & emendatam uſurpaſſe, an vitioſam, an ſordidam de triviis hauſtam & plebeculæ mores olentem? Equidem ſi maturius id, quod res eſt, perpendamus, facile quidem erit comprehendere, tunc ſumma dicendi proprietate maximoque verborum ornatu de univerſo Romanorum jure conſcripſiſſe & Cajos & Paulos & Ulpianos & Papinianos & Tribunianos alioſque complures, qui per eam ætatem, intermortua jam prope omni latini ſermonis luce, ſe forenſi operæ addixerant; ut eos certe non mediocris notæ ſcriptores, ſed omni literarum præſidio bene munitos fuiſſe dubitari nullo modo poſſit. Quantam enim eſſe conſtat venu-

nustatem orationis atque elegantiam, quam sane continent Pandectæ, Codices, Institutiones Novellæque Constitutiones, & si quæ alia sunt ab ipsis digesta de universo civili jure volumina? Quamobrem Laurentius Valla Romanorum omnium scriptorum censor acerrimus, non modo eos censoria illa virgula sua mulctare ausus non fuit, sed etiam libere fatetur, se quidem perlegisse quinguaginta Digestorum libros ex plerisque jure consultorum voluminibus excerptos, & relegisse cum libenter, tum vero quadam cum admiratione. Primum quod nescias, inquit, utrum diligentiane an gravitas, prudentia an æquitas, scientia rerum an omnis dignitas præstet, & majori laude digna esse videatur. Deinde quod hæc ipsa ita in unoquoque illorum omnia egregia sunt & perfecta, ut vehementer dubitari possit, cui quis

ſit præferendus. His autem nihil eſt, ait, mea ſententia, quod addi adimive poſſe videatur tam eloquentiæ, quam latinitatis & elegantiæ, ſine qua cæca omnis doctrina eſt & illiberalis præſertim in jure civili. Quid planius, quid ſapientius, aut quid accomodatius dici poterat ad jugulandam omnino hominum noſtrorum audaciam? Quid? negabuntne illos ſummam in foro laudem fuiſſe aſſequutos, vel eo dicendi genere forenſis officii muneri non undique ſatisfeciſſe? Hoc autem præterquam quod dignitatem eorum ipſorum, quorum iſti ſeſe interpretes eſſe & dici volunt, & quorum auctoritatem in judiciis non minus quam aras & focos tuentur, magnopere offenderet, longe alia certe fuit ſemper, quam ſapientiſſimus quiſque habuit de talibus viris, opinio. Illos quippe clariſſima juriſprudentiæ lumina, ornamenta legum,
ju-

judiciorum propugnacula & humanæ ſocietatis firmamentum appellant Antonius Faber,Balduinus, Cujacius aliique plures. Imo Balduinus ipſe, homo perquam acri ingenio, nec poſtrema apud eos, qui in foro verſantur, auctoritate, in commentariis ſuis, quibus inſtitutiones juris ornavit, illud primo loco admonet, ut ſingularem Dei Opt.Max. providentiam ſuſpiciamus,qui quemadmodum olim eos ſempiternæ memoriæ viros Joſephum in Ægypto, Danielem in Babylonia, Athenis Periclem, Lacædemone Lycurgum alioſque alibi, ita poſtea Romæ Papinianum ad conſervandam humanam ſocietatem & juſtitiæ ſplendorem excitaverit.

At mutata eſt jam, inquiunt,omnis illa vetus judiciorum ratio. Deſcivit ab elegantia orationis ad formularum quarundam anguſtias pompa illa foren-

renſis; neque nunc ut olim in ſubſelliis eloquentia dominatur, ſed jura. Habeant igitur veluti fundum ſuum grammatici & verborum cenſum & opes elegantiarum. Nos quidem non de verbis, ſed de patrimoniis, non de nominibus, ſed de legatis, de venditione bonorum, de ſucceſsionibus jure noſtro agemus. Illi ſe politos dicendi magiſtros de Ciceronis ſchola evaſiſſe & omnes lepores, Tulliana omnia myrothecia conſumpſiſſe glorientur. Præclarum ſatis quid nobis eſſe videbimur, ſi multo labore multiſque vigiliis contigerit nos haud longiſsime abeſſe ab Accurſii, a Bartoli, aut Baldi gloria, qui tamen grammaticorum judicio gothice magis quam latine ſcripſerunt. Rerum ſane, non verborum nos urgeat oportet ſolicitudo. Neque decet cauſſidicorum ſermonem rebus tam gravibus occupatum juncturis
&

& quasi syllabarum numero insistere: unoque verbo, sic a nobis de jure scribendum, ut nec diligentiori vocabulorum studio judicum torqueantur ingenia; neque sit, qui sensum omnem orationis nostræ liberius & sine artificio excurrentis non probe omnino percipiat. O acutam excusationem! O defensionem singularem! Enimvero id primum libere dico, eos frustra conari præclara illa Bartolorum ac Baldorum nomina quasi murum nobis opponere, ut ex tam magnis auctoritatibus habeant firmissimum inertiæ suæ propugnaculum. Excusant quippe illos tum etiam alios ipsamet tempora, quibus non modo omnis latina lingua interciderat, sed quod magis dolendum, quodque omnes deplorant ejus ætatis historiæ, talis pervaserat in omnium animos stupor, talis dementia oblivioque literarum, ut de iis temporibus nihil omni-

omnino extet hominum memoria dignum. Quapropter in summis de eo genere viris, qui certe in civili scientia sunt longe omnium principes, si sermo rudis & gothicus, si historiarum literarumque ignorantia deprehendatur, condonanda profecto sunt illis pro temporis ipsius ratione: cum præsertim istiusmodi errores pura exactaque Romani juris notitia, quam diu sepultam nobis immenso labore restituerunt, cumulatissime compensaverint. Quænam itaque, malum, est ista amentia in tanta nunc literarum luce gothicam ejus seculi barbariem pugnacissime tueri velle, quam revera Bartolus ipse si reviviseceret, jam omnino detestaretur summoque studio expurgaret? Et sane quid est, quod teterrimum illud loquendi genus minime sibi retinendum fore putaverint quotquot proxime consequenti ætate pari judicio, acumi-

mine ingenii & ſingulari induſtria de civili jure ſcripſere ? Imo vero quid purius, quid luculentius, quid ſuavius ea oratione, qua quidem uſi ſunt viri illi civilis ſcientiæ conſultiſſimi, Alciatus, Pancirollus, Goveanus, Cujacius, Budæus, Duarenus, Tiraquellus, Contius, Hotomannus, Briſſonius aliique complures, qui ad jus Romanum exornandum tantam literarum ubertatem attulerunt, ut ex eorum vigiliis maximum eidem acceſſerit ornamentum ? In hos profecto ſolertiſſimos & quaſi majorum gentium doctores intueri, hos ſibi duces proponere homines noſtri deberent; non autem ignaviæ ſuæ ab eo præſidium quærere, quod temporum potius quam hominum culpæ tribuendum eſſe videtur.

At multo vehementius commovet me, quod ajunt, in foro non verbo-

rum, sed rerum habendam esse solicitudinem. Itane nos amentes, aut imperitos judicant, ut minime intelligamus qualis rerum, qualis verborum debeat apud ipsos esse solicitudo? Non æqualem utramque contendo. At nego alterutram posse negligi. Cum enim omne jus aut in verborum interpretatione, aut æqui pravique discrimine positum sit, quotus quisque non videt, quantum momenti habeat verborum sensus & optima vocum ipsarum intelligentia? Sunt tibi res pecuniæque nostræ curæ atque solicitudini. Esto: at voces, quibus res ipsæ continentur, earumque sunt indices, minimi putas? Non illum ego mehercule optimum statuerim imperatorem, cui sane certamina, aut obsessio murorum maxime cordi essent, interea vero nulla de commeatu, nulla de delectu militum cura teneretur. Quoties

ties autem præpoſtere concepta verba impedimento ſunt, quo minus difficillimæ quæſtionis nodus præcidatur, quæ diu & altercantium fortunas & judicum ingenia torſit? Dicet aliquis: huic etiam incommodo bene ac ſapienter majores noſtri conſuluerunt. Complura per eorum manus volumina accepimus, in quibus ſingula, quæ propria ſunt juris, vocabula enucleate diſtinčteque adnotarunt. Ex his ſtatim intelligas, quid peculium, quid tutela, quid familia, quid uſucapio & hujus generis alia fere infinita. Habeant itaque ſibi ſuas grammatici voces, ſuas ad cælum efferant etymologias, non hercle invidemus. Homines, ut video, acuti rem plane confečtam putant. Non ita tamen olim ſapientiores illi legum interpretes de hoc negotio judicarunt. Præſtantiorem longe aliam de minimo iſto grammati-

corum regno opinionem habebant: Quandoquidem non ea duntaxat, quæ ad jus civile pertinerent, vocabula explorari oportere censebant, sed crebas quoque inter se quæstiones de proprietate latinarum vocum earumque primæva significatione agitabant. Hinc ab iisdem mira quadam ingenii subtilitate quæsitum, quid vitium differret & morbus, quid hostis apud veteres significaret, quid manubiæ, quid fundus, quid municipium aliaque fere innumera, quæ cum ab A. Gellio, tum ab Andrea Alciato & Gulielmo Budæo elegantissime recensentur. Ex hujusmodi enim notitia futurum fuisse putabant, ut Romano juri & lumen & ornamentum accederet.

Atqui relicta vulgi barbarie, si politum dicendi genus prosequeremur, paucissimi jam nostra intelligerent. Quid si ad forensem usum non contor-

tam & acrem orationem poſtulo, quæ Tullianam amplitudinem exprimat, aut nervoſam Salluſtii brevitatem, nec quæ Taciti aculeos emittat; talem vero, ut accurata tametſi & diſtincta, plana tamen, inaffectata, æquabilis & ſine faſtu fluat? Eſtne quiſquam tam plumbeus, aut ſic ab humano ſenſu alienus, qui lectionem hujuſmodi non longe facilius perciperet, quam indigeſtam illam, confuſam, deſultoriam aut etiam, ſi Diis placet, ſolœciſmis compluribus aſperſam? Quæ quidem quam abſurda plerunque ſit, vel illud argumento eſſe poterit, ingenuos quoſdam, quos ego novi, optimo ingenio adoleſcentes, qui legum facultati ſumma ſpe ac voluntate nomen dederant, haud multo poſt perterrefactos ab ipſis barbarorum caſtris auſugiſſe. Cum enim, ut mihi narrabant, Ciceronis, Cæſaris, Terentii aliorumque his ſimi-

milium libris ab ineunte fere ætate, educati, latinitatis illius candore ac perſpicuitate mirum in modum tenerentur, tam inconditas deinde atque horridas cauſſidicorum ductorum ſuorum voces diutius ferre minime potuerant: ad quas ſane intelligendas novam ſibi, ut dicebant, grammaticam, novos commentarios conquirere neceſſe erat. At nemini ſeſe obſcuros in dicendo fieri velle dictitant. Optime eſt. Cur tamen ea pariunt verborum monſtra, quæ neceſſario rebus obſcuritatem, non lumen afferant? Illud potius nobis perſuadeant, ſe operam dare, ut extra forum a nemine queant intelligi, haud valde diſſentiam. Poſſem equidem hoc loco forenſem aliquam ex iſta ſcoria paginam in medium afferre, quæ plus nimio fortaſſis orationi meæ fidem faceret. Sed cum diebus ſingulis in omnium ferme ocu-

lis

lis ſcriptiones de hoc genere verſentur, non eſt, cur rem ipſam, quæ nonnihil invidiæ & offenſionis habere videtur, verbis pluribus agam. Venio itaque ad argumentum officiorum & obſervantiæ plenum. Verentur nimirum ne elegantius ſcribendo judices, homines quidem plurimum occupatos, moleſtia afficiant. Proh Deum immortalem, ubinam gentium ſumus, ut indicem talis ſtultitiæ vocem audiamus? Elegantiane ſermonis ſatietatem affert, quiſquiliæ vero delicias & voluptatem? Delectat, credo, judices ipſos ſiccitas illa & puerilis quædam dicendi inſulſitas, in qua cum prope nihil exiſtat, quod non obſcurum, aut alieniſſimo loco ſit poſitum, neceſſe eſt plane de auctoris ſententia divinare. Delectat ipſos videlicet oratio non ſimplici puroque ſtylo compoſita, ſed verboſa, ſed tumultuaria, ſed

ſed levibus minimisque rebus redundans. En quam præclare ſentiant de ingenio ſtudiisque ipſorum judicum hominum ſapientiſſimorum, quos quidem aut in literis hoſpites omnino judicant, aut ſic in illas infeſtos, ut teterrimum verborum pædorem ſincera electaque dictione jucundiorem ipſis fore arbitrentur. Percommode tamen in eos cadit iniqua ejuſmodi opinio atque injuria. Haud immerito luunt (dicam magis aperte id, quod ſentio) indulgentiæ ſuæ pœnas. Nam quoties ſibi illepida iſta ac perturbata afferuntur, ad quorum ambages expediendas eſt non minus quam labyrintum Crētenſem ingreſſis laborandum, quid eſt per Deum immortalem quod eadem omnino ab ſe non rejiciant, & ad Orbilii ferulam tam malos grammaticos non dimittant?

At quærunt quo pacto fieri poſſit,

ut

ut id temporis aliter in foro quis ſcribat; cum talis ſcribendi ratio ſit jam omnium uſitatiſſima, cum ubique conſuetudinis jus quoddam obtineat, cum poſtremo non ſecus hodie plerique omnes faciant. Mente jam recreor, quod aliquid tandem in medium attulerint, quod non leve omnino videatur. Excuſandi ſunt plane: communi quodam uſu & neceſſitate peccant, non animo ac voluntate. Inurbane ſcilicet impoliteque ſcribunt, quia neſciunt elegantius. Parcius autem vellem nobis de conſuetudine verba facerent. Quis enim eſt tam mediocriter in re forenſi verſatus, qui non intelligat, quam tenue ſit & infirmum, quod ab ipſa conſuetudine petitur, argumentum? Multa ſane conveniant neceſſe eſt, ut aliquid illa valeat. Quod ſi forte fuerit varietate temporum interrupta, neque apud omnes ita rece-

pta, quin in contrariam quoque partem adverſentur multa, vim habet tum mehercule nullam. Cum itaque juris ſcientia ab ipſa originis ſuæ vetuſtate fuerit ſemper, ut ſatis jam vidimus, cum omni literarum genere conjunctiſſima: cumque extiterint viri graviſſimi atque omni laude digni, qui vix reverſis poſtliminio optimis diſciplinis in expurgando ſtatim, ornandoque Romano jure magnopere deſudarunt, cum denique per hanc ætatem videamus, quod in hac ipſa Urbe homines ſummo ingenio & gravitate præditi humanitatis ſtudia ad legum exercitationem adhibent; fruſtra nobis uſum gentium communem objiciunt, & conſuetudinem iſtam antiquitate venerandam tantopere prædicant. Sed plerique non longe ſecus ſcribunt. O præclaram defenſionem! Quid? multitudinis exemplum, quod

qui-

quidem Seneca omnium pessimum pronunciavit argumentum, præsidio sibi esse volunt? Enimvero indigna semper visa fuit optimo quoquo viro vox istiusmodi atque consilium. Ponderanda sunt hominum judicia, non autem numeranda. Esto pauci sint per hos dies, qui literarum latinarum studium ad forensem usum traducant: nonne horum paucissimorum judicium, virtus, gravitas & sapientia pluris apud te esse debeant, quam ceterorum omnium plurimorum barbaries atque infantia? Neque enim negare quis poterit, quin hi pauci multorum sint instar imperatorum, qui primos in foro ordines ducunt: cum ad ipsos gravissima quæque caussa deferatur, cumque hi ceteris non modo scientia præluceant, sed ingenii quoque fama omnium maxime floreant.

Quæ cum ita se habeant, quis æquo

animo ferre poſſit legulejos illos, homines infantiſſimos, qui cum omne literaturæ genus nihili prorſus faciant, præterquam quod poëtas, oratores, philoſophos, mathematicos tanquam viles animas & inutile terræ pondus contemnunt, eos præterea derident ſapientiſſimos viros, qui de jure venuſte latineque ſcribunt, quaſi in foro deſiperent, quod non barbari, quod non illorum ſimiles eſſe ſtudeant? Hos itaque feſtivi iſti & arguti appellare per riſum & jocum audent homines Ciceronianos, aut ſesquipedalium verborum conſectatores, aut etiam, quod multo indigniſſimum eſt, levia ac ventoſa capita, quæ haud ſatis ratione conſtent. Ita profecto ipſe ego viro in hac noſtra civitate tum juris doctrina & literarum humaniorum elegantia, tum etiam librorum editorum gloria clariſſimo ab aliquo neſcio

quo

quo e nugatoribus istiusmodi illudi atque obtrectari, multis de foro plausu comprobantibus, vidi. Nequiorne impudentia excogitari potest, quam quod ab ipsismet literarum ornamentis, quæ maxime commendare deberent, occasionem arripiant homines gravissimos contemnendi atque irridendi? Sed in hac parte aliquo pacto fortasse excusari possunt. Nauseant facile stulti id, quod ignorant; utque putentur sapere, cælum ipsum, ut Phædrus ait, vituperant. Quod vero longe gravissimum, quodque nullo modo ferendum esse videtur, illud sane est, quod adolescentes optimo ingenio & a musis minime alienos abducant ab amore studioque literarum; & quantum fieri potest, distrahant. Qua quidem in re quis summam istorum fraudem malitiamque non videat? Conantur porro in ceteris ea ipsa virtu-

tutis femina elidere, quorum uberes fructus sterilitati suæ probro aliquando fore extimescunt. Omnes incultos, omnes balbos, omnes gregis sui simillimos esse cupiunt. Quocirca vulpeculæ illius calliditatem haud inscite imitari videntur, quæ, ut in fabulis est, quo caudæ sibi interceptæ dedecus alieno cohonestaret exemplo, ceteras quoque vulpes enixe cohortabatur; ut eam pariter sibi abscinderent; quippe quæ usui non esset, sed oneri. Ita fere solent homines isti fallaci quadam benevolentiæ specie adolescentium animos nondum satis consilio & ratione firmatos aggredi, & sæpe dignitatem fori, quod quidem minime reprehendo, ad cælum extollere, sæpe de literarum studiis declamare tanquam de re non modo nihili prorsus facienda, sed quæ etiam fortunam hominum forensium deprimat. Nugas er-

ergo dictitant literas esse & delectamenta puerorum: Philosophiam vero, astrorum notitiam, Geographiam ceterasque ejus ordinis disciplinas otiosi hominis occupationem: omnia denique isthæc supervacanea ac leviora ab eo repudiari oportere atque contemni, qui aliquando familiam in jure & legibus velit ducere & foro supra ceteros dominari. Itane vero? Fieri non potest, ut quis evadat magni nominis jureconsultus, nisi musis, nisi elegantioribus studiis valere jussis, incultam, cæcam ac rerum pene omnium ignoratione miserrimam vitam traduxerit? O nequitiam hominum plane veteratoriam! Adeone sibi persuadent posse per summam fraudem amoliri ea, quibus ipsi carent, bonarum artium ornamenta, unde Italiæ dignitas, unde nostræ civitatis splendor, unde Christianæ religionis præsidium & firmamen-

mentum conſtituitur? Verum enimvero errant, vehementer errant, ſi in hac Urbe, perantiquo optimarum artium domicilio, per hos cuniculos efficere aliquid poſſe putant. Habent enim adoleſcentes noſtri plurimos, quos Romæ intueantur, clariſsimos viros cum juris, tum omni literarum genere ornatos, quorum judicio atque auctoritate perverſas iſtiuſmodi opiniones omnino refutari videant. Habent Pontificem Maximum ante oculos, virum ſane literatiſsimum, cui difficillima Chriſtianæ reipublicæ tempora impedimento non ſunt, quo minus honeſtiſsimas diſciplinas in diem amplificet, & quam maxime poteſt, illuſtret. Habent denique ſaxa hæc ipſa & parietes, qui veteris doctrinæ gloriam adhuc ſpirantes, hominum tam deſipientium vocibus prope reclamitant. Quibus ſane lapidibus uti-

utinam vis ineſſet exulcerata iſtorum hominum capita ad ſanitatem revocandi, aut ſaltem ſic deterrendi; ut ſeſe tandem ſilentio contineant: quemadmodum inepto illi apud Petronium verſificatori Eumolpo contigiſſe dicitur.

Sed longius fortaſſe, quam par erat, dicendo provecti ſumus. Tempori jam conſulendum, cujus finibus reliquam orationis partem ita circunſcribi ſentio, ut eam breviter & quaſi ſummatim percurrere neceſſe ſit. Quanquam & hoc ſatis commode cadit: neque enim cum tardis & conclamatis ingeniis erit nobis deinceps laborandum, aut cum iis, qui literas e civitate exturbare conentur atque in exilium ejicere; ſed cum honeſtiſſimis viris, in quibus cum dignitate forenſi conjunctum eſt maxime omne liberalium artium decus & ornamen-

tum. Delectantur hi plurimum, ut antea dixi, candore latinitatis, amant purum scribendi genus; quod tamen in judiciali sermone, nescio qua consuetudine, aut opinione ducti, negligunt. Quocirca hi mea quidem sententia longe gravius peccant, quo major est in foro eorum ipsorum auctoritas: cum aliis dare videantur ansas ad forensis munditiam orationis jure aliquo reprehendendam. Sed hoc omitto. Quid autem est, quod ipsi tam humiliter demisseque sentiant de dignitate Jurisprudentiæ, ut deteriori eam loco ac ceteras facultates esse velint? Quis enim populus, quæ gens, quæ hominum natio memoria nostra est adeo inculta atque omnis humanitatis tam expers, ut non exhorrescat ac magnopere detestetur fœditatem illam dictionis, quæ ab ætate ac moribus barbarorum veluti tabes quædam morti-

fe-

fera defluens,in ſingulas quidem ſcientias invaſerat? Hinc proinde fit, ut jam tranſalpinæ gentes, tum etiam Italia fere univerſa de Dialectica, de Philoſophia, de Geometria, de Medicina ceteriſque iis bonis artibus libros ſcribat luculenter & ſingulari quadam proprietate ſermonis. Quod igitur communiter in omnibus aliis facultatibus turpe ac vituperatione dignum eſſe cenſetur, id in jure civili non inhoneſtum eſſe videatur? At peculiares ſunt aliquæ juris formulæ, quæ etſi cum caſtitate latinitatis maxime pugnant, nullo tamen modo dimitti poſſunt, aut immutari. Quaſi vero id non ſit facultatis cujuſque proprium, ut quibuſdam certis unaquæque utatur vocabulis, & ſuis quodammodo loquatur vocibus. Sunt enim non ſolum cujuslibet linguæ, verum etiam artium ſingularum propria quædam, ut

ita loquar, idiomata. Habet ſuas Dialectica voces, habet Geometria, habet quidem Medicina. Cum itaque abunde ſatis fuerit jam uſu atque experientia comprobatum, liberaliſſimas ejuſmodi diſciplinas ab elegantia latini ſermonis non abhorrere; dubitabitisne, quin pari ſplendore ornatuque verborum de Romano jure valeat diſputari? Quanquam ego nunquam in eorum ſententia fui, qui ſi quod verbum ab antiquis minime uſurpatum offenderint, aut quod a Cicerone ipſo, aut a Cæſare, ſeu primo quovis alio ejus ætatis ſcriptore non fuerit Romana civitate donatum, ſtomachantur ſtatim, faſtidioſeque librum deponentes, clamitant auctori diem violatæ latinitatis eſſe dicendam. In hoc autem iſti meo quidem judicio faciunt & arroganter & imperite. Quis enim non videat, quod rebus novis inven-

ventis, plura quoque novā vocabula inducere necesse fuerit? Quæ tametsi olim minime recepta ac prorsus inusitata, tamen haud iccirco nunc minus latina, aut barbara censeri debent: cum jampridem ab ipso hominum doctissimorum consensu auctoritatem & jus quodammodo antiquitatis obtinuisse videantur. Quamobrem elocutionem forensem non puris putis aurei seculi reliquiis usque adeo conflatam volo, ut quamlibet vocem non ea ætate natam proscribendam fore judicem: sed mihi satis erit, quod ipsa verbis propriis constet iisque dicendi modis, quos usus literatorum probarit: quod perturbata constructione non obscuretur, quod temperata sit numeris, quod denique suavis & quadam cum lenitate profluat. Etiamne hic homines isti delicatiores cunctantur? Adhucne animis & cogitatione hæsitant?

Quid

Quid vero si stylum gravibus verbis ac sapientissimis sententiis ornatum, postulassem, quali usum fuisse videmus Franciscum Hotomannum, aut immortalis memoriæ virum Jacobum Cujacium, aut Annæum Robertum aliosque clarissimos superiorum temporum jureconsultos? Insigniter jam splendideque hoc tempore quæstiones suas expediunt plerique medici atque philosophi, de jure autem ac legibus nisi inornate, nisi incondite duriterque disceptari non poterit?

At nobis ob maxima negotia tantum otii non suppetit. Nemini sane, dubium esse potest, quin forensis vitæ genus plenum sit curarum, plenum laboris. Tot enim sunt juris anfractus, tot latebræ, tot veritatis oppugnandæ cuniculi, ut quemadmodum bella gerentibus & adeundi sunt asperi colles & munitissimæ civitates expugnandæ

aper-

apertoque sæpius campo totis viribus decertandum; sic etiam, qui in judiciorum castris versantur, non certaminis unius incommoda, sed multa & gravissima & quotidiana subeant oportet. Quamobrem magnus ille fori ductor & quasi signifer M. Tullius, qui per summos labores in acie illa forensi plures unus victorias, quam ceteri pugnas, numeraverat, illud toties monet, præsertim vero in Orat. pro M. Cœlio, in isto scilicet vitæ genere omnes omittendas esse voluptates, relinquenda studia delectationis, ludum, jocum, convivium ac sermonem pene familiarium deserendum. Itaque si homines nostri tam magna ingenii contentione tantoque animi impetu ad fori negotia incumbant, ut omnibus sibi voluptatibus, omnibus ludis interdictis, vix spiritum & vitam ducant: concedenda quidem est ipsis aliqua sermo-

monis incuria: neque valde curandum, si non accurate eleganterque scribant. Sin autem tam multis negotiis occupati, totque caussis susceptis: quanquam nolo hac de re curiosius inquirere. Esto per nullam parvam moram eisdem liceat esse otiosis, imo vero semper occupatissimi vivant; an condonanda erit iccirco ipsis levitas illa, ne dicam insania orationis? Quæ tanta eosdem quæso necessitas impulit, ut plures reciperent caussas, quam dicere accurate possint & cum dignitate sustinere? An lucri cupiditas? At si majorem vim apud eos pecunia habeat, quam nominis fama, aut existimatio fori, quid est mediusfidius, quod a talibus hominibus metuere non debeamus? Quod facinus, quod scelus ab eorum manibus abesse poterit? Certe si extra contentionem ratio mihi habenda esset cum iis, qui hoc pacto uti-
li-

litatem honeſtati anteponendam eſſe arbitrantur, illud primum ab ipſis quærerem, utrumne per eam ſcribendi ſocordiam e re ſua ſeſe facere putent? At enim diligentius ſcribendo multo pauciores cauſſas expediremus. Sit ſane ita. Num quis ignorat, adamantem quanvis unum & perexiguum, ſaxis tamen multis & ingentibus longe pretio atque æſtimatione antecellere? Haud valde ſapit, qui vel unam auri maſſam compluribus ferramentis pretioſiorem eſſe non judicet. Rem planius agam. Longiſſime quidem a propoſito aberrant, dum ſibi perſuadent, ab iis quæſtus non uberrimos fieri, qui pure emendateque cauſſas dicunt. Hi profecto clariſſimi ſolis inſtar uſque adeo foro prælucent, ut omnium oculos ad ſe convertant; aut imperatorum fortiſſimorum ſimiles eſſe videntur, quorum conſilium in con-

ſultationibus, quorum ſapientia in judiciis, auctoritas in ſubſelliis maxime dominetur. Equidem incredibile dictu eſt, quam magnum nomen afferat vel unius cauſſæ patrocinium ex ipſis ſtudiis humanitatis ſplendide & luculenter pertractatum; ut proinde mirum eſſe non debeat, ſi haud raro videamus in foro homines adoleſcentes iis palmam præripuiſſe, qui in judiciis diu verſati prope inter ſubſellia conſenuerant. Nam oratio eſt quoddam animi noſtri ſpeculum, in quo non adumbratam modo, ſed etiam veluti expreſſam humanæ ſapientiæ imaginem intuemur. Hinc accepimus Socratem, hominem ſane ſapientem, ad explorandum ſuorum ingenium penituſque inſpiciendum, aliud nihil ab illis poſtulare conſueviſſe, quam quod loquerentur. Vix enim fieri poteſt, ut certum quoddam ſapientiæ, aut ſtultitiæ in-

intus latentis vestigium non ex ipsamet oratione foras erumpat atque appareat. Jejunitas enim illa elocutionis misera atque insulsa indicio haud obscuro esse solet levioris animi, sive hominis si non ætate, at certe judicio adolescentis. Quapropter Horatius in præclara illa ad Pisones epistola statuit, ibi duntaxat repertum iri recte scribendi & principium & fontem, ubi existeret mens & sapientia. Cum igitur proprietas integritasque sermonis tam uberem existimationis fructum pariant; cumque ex earum neglectu facile soleant in summum discrimen adduci ingenii fama, judicium, gravitas atque consilium; tantum abest, ut nitide politeque scribentes aliquid de judiciario quæstu deperdant, ut ad ipsam dicendi elegantiam spe lucri amplissimaque pecunia vel maxime incitari videantur. At fortasse plus

æquo de re minime dubia diximus.

Quod vero magis animum angit meum multoque vehementius perturbat, est ſane publica civitatis noſtræ macula atque infamia, quam quotidie ſuſcipit de teterrima iſtius ſcriptionis colluvie. Cum enim ea ſit dignitas Urbis atque majeſtas, ut quemadmodum olim imperio, ita nunc religione ac legibus in omnibus fere gentibus dominetur; illud neceſſario conſequitur, ut hic maxima & frequentiſſima fieri debeant judicia, ubi eſt fons & ſanctitas legum, ubi ſanioris juriſprudentiæ reſponſa, ubi demum populi ac Reges ſacrorum canones, decreta & conſtitutiones Pontificum Romanorum ſæpiſſime conſulunt. In hac igitur tanta judiciorum celebritata tantaque juris tum humani tum divini diſceptatione cum Romæ multi de foro ſint, qui graviſſimas de his rebus

bus quæstiones, nulla adhibita scribendi cura, solute oscitanterque pertractant; ecquis non videat, quantum de existimatione forum ipsum ac populi Romani nomen amittat? Etenim plurima istius generis scripta non modo Romæ in dies singulos exeunt & in vulgus emanant, sed quod longe deterius est, apud exteras quoque gentes haud raro pervagantur, quæ ab inusitata ista scribendi negligentia de omni pariter studiorum nostrorum ratione pessime judicant. Cum enim plerunque sibi per locorum intervalla non liceat ad Urbem accedere, neque videre, aut alloqui homines nostræ civitatis sapientissimos, neque etiam congressus celebratissimos frequentare, ubi de studiis humanitatis & eloquentiæ, ubi de re poetica, de notitia veterum numismatum, de novis philosophorum inventis aliisque pulcherri-

rimis rebus summo ingenio ac puris lectisque verbis dicitur; in hanc facile suspicionem veniunt, ut singularis illa latinarum literarum elegantia, quæ olim Romæ tantopere colebatur, in eam ipsam jam commigrarit barbariem, quam hodie permulta olent caussidicorum Romanorum volumina. Neque id sane immerito. Nam si homines, qui diu in foro versati sunt, habiti fuerunt semper omnium opinione perquam docti insigniterque sapientes; isti autem sic latine scribant, ut id nescire prorsus videantur, quid demum de ceteris nefas erit in eo genere suspicari? Huc quoque error alter accedit, quod sæpe in Urbe magna hominum istorum ratio habeatur, eorumque consilium atque opera non secus plerunque exquirantur, quam si in tota civitate nemo sapientior existeret, aut gravissimum quodque nego-

go-

gotium eorum ipſorum judicio, veluti Atlante cælum, niteretur; proinde fit, ut exteri homines exiſtimationis ejuſmodi ſpecie inducti ſoleant de ceterorum ingenio ac virtute conjecturam longe omnium peſſimam facere. Ex ipſa autem tam perverſa de rebus noſtris opinione natam potiſsimum fuiſſe arbitror earundem exterarum gentium arrogantiam prorſus intolerabilem, unde noſtra deſpicere conſueverunt, & præ nobis unæ omnino ſapere ſibi videntur. Quandoquidem ſe ſuaque tam magnifice circunſpiciunt, ut jam non modo poetas & oratores, vetuſtiſsimum luculentiſsimumque Italiæ noſtræ patrimonium, fundum ſuum factos fuiſſe dicant, ſed etiam nos de omni latinitatis ſtatu atque elegantiæ dignitate dejeciſſe glorientur. En quem in locum deducta eſt vetus Italiæ gloria: en quo nominis noſtri fama

fama decessit ob pervagatam istam ineptissime scribendi licentiam. Huic autem malo nisi aliquando tandem occurratur, nemo non intelligit in diem magis ludibrio læsum iri Italiæ ipsius nomen, & quod dolendum est maxime, immortalem quoque amplissimæ hujus Urbis existimationem. Quæ quidem Urbs clarissima ac sapientissima, Christiani imperii caput, si loqueretur, nonne vos, amplissimi PP. vestramque fidem, quantum posset, hac una voce obtestaretur? Quod olim rapuit Gothus, quod incendit Hunnus, quod late Vandalus vastavit, næ mihi multo minoris stetit, quam si nunc meo nomini hæreat ignaviæ macula aut ignorantiæ suspicio. Vos igitur qui sacramento legum iccirco obstricti estis, ut injurias ab unoquoque propulsaretis, quousque demum illatum mihi a barbaris hominibus tam

acerbum, tam grave vulnus inultum esse patiemini? Illa ego, quæ olim non modo domicilium, sed magistra, sed parens literarum, ceteras omnes gentes instituebam, haud minus certe sapientia, quam imperio ipsis prælucens, nunc me videam dignam, cujus fortunam ipsæmet exteræ nationes illudant, & propter imperitorum nonnullorum socordiam veteris omne dignitatis nomen amittam? Per illa vos ego gravissima senatusconsulta, per ea sapientum responsa, quæ summa religione colitis, per ingenium, per fortunas vestras vos oro atque obtestor, ne pulchertimam legum facultatem tam illotis manibus contrectari sinatis. In vestra quidem potestate positum esse scitote irruenti barbariæ frænos injicere. Præcludite in hoc Romano gymnasio ad juris dignitatem aditum iis, qui plane latine nesciunt. Prohibete

 do-

domo vestra juvenes, qui non apposite scienterque scribunt. Loquimini sæpe de laude, sæpe de gloria jureconsultorum vestrorum, qui optimis temporibus floruerunt. Hos vestris adolescentibus imitandos proponite: horum vestigiis ut diligenter insistant, etiam atqua etiam cohortaminor. Profligatam ita fori barbariem videbitis ac brevi pristinum splendorem legibus restitutum.

Hæc, vel horum similia essent, P. C. verba, quibus amplissima hæc Urbs, modo vocem posset emittere, opem vestram non postularet tantum, verum etiam flagitaret. Quibus cum mihi graviora non suppetant, aut quæ sperem majorem vim esse habitura, ut tandem faciam dicendi finem, ad hos optimos adolescentes humanitatis & eloquentiæ studiosos, quorum potissimum caussa, ut initio jam dixi, hæc

omnis

omnis oratio mea instituta fuit, me convertam, eosque sane, nulla inducta persona, sic alloquar. Permagna quidem sunt præmia, juvenes, quæ vobis olim in hac civitate & ingenium vestrum & fori dignitas pollicentur. Nolite tamen per Deum immortalem pati, ut hominum barbarorum exempla ab hoc suscepto gloriæ cursu vos deturbent longissimeque deducant. Contemnite illorum sermones & voculas, quibus temere audent bonis artibus obtrectare. Imo ad honestissimam legum facultatem viam vobis muniendam esse statuite non hercle barbarie ac desidia, sed sincera latinitate, sed eloquentia, sed studiis honestissimis literarum. Hæc una vobis tam arduum iter molientibus sint peramplum splendidumque viaticum: Hæc sint lauta & luculenta supellex, quæ ad usum tam civilis, quam Pon-

tiucii juris promatur. Itaque ex optimis quibusque scriptoribus vim dicendi & proprietatem arripite, quæ lucem rebus incredibilem affert: præsertim autem ex Tullio, qui propter ingenium & eloquentiam in judiciis regnare dictus est. Ab ipso vires & impetum orationis, ab ipso elocutionis ordinem & ornatum addiscite, eamque dicendi facilitatem, qua nihil jucundius, nihil dulcius inveniri potest. His autem ornamentis instructi ad eorum quidem jureconsultorum gloriam propius accedetis, qui non minus liberalissimis studiis, quam legum doctrina floruerunt, digni propterea omni laude ac memoria hominum sempiterna. Sed quid ego vobis antiqua repeto? Quasi vero hic magno numero adesse non videam juris perinde scientissimos ac literatissimos viros, quos vobismet imitandos propone-

nere posſim. Adeſt ſcilicet hic lectiſſimus jurisperitorum ſenatus, ſacræ Conſiſtorialis aulæ Advocati ac fori Romani lumina: adſunt hi Principes Eminentiſsimi, qui præſentiæ ſuæ ſplendore ac majeſtate clariorem hunc diem illuſtrioremque nobis efficere per ſummam humanitatem voluere. Hi ſane omnes ad hanc ipſam, quam videtis, amplitudinem dignitatis, ad hoc tantum gloriæ faſtigium, non per inertiam, aut per literarum odium & contemptionem, ſed per ſummum laborem, per ſtudia optimarum artium forenſi exercitatione conjuncta magna cum laude pervenerunt. Hos igitur perpetuo conſtanterque vobis, clariſsimi adoleſcentes, ante oculos ponite. Horum fructuoſos labores, horum præclara ſtudia dies noctesque cogitate. Sic enim aliquando fiet, ut vos quoque ad hanc ipſorum laudem

&

& dignitatem, quod vobis felix fortunatumque ſit, jure aliquo aſpirare poſsitis.

DE

DE USU ET NECESSITATE ELOQUENTIÆ IN FORO ET HODIERNIS JUDICIIS.

ORATIO VI.

Habita VI. *Idus Novembris*, *anno* MDCCXVII.

MIRANTUR nonnulli quid caussæ sit, quod pro tanta eloquentiæ dignitate tantisque professorum laboribus, nequaquam satis multi adolescentes forti & magno animo inveniantur, qui ad pulcherrimam dicendi facultatem omnem vim ingenii omnemque industriam conferant. Verum meo judicio mirentur potius si quem hoc tempore ad subsellia hæc nostra accedentem, quam si aut

aut a nobis abhorrentem, aut ipsius eloquentiæ studium tanquam leve ac minime fructuosum contemnentem videant. Nam ut omittam de ceteris caussis dicere, nemo vestrum ignorat, quænam opinio his temporibus non apud barbaras gentes, sed in hac ipsa civitate, in urbe Roma de eloquentiæ statu inveteraverit. Percrebuit enim ore atque sermone omnium, eloquentiæ usum prope omnem jam de medio esse sublatum; ejusque fines adeo anguste jam circunscribi, ut si sacras conciones, quæ ad populum habentur, aut laudationes quasdam, quæ ad Principes fiunt gratulandi caussa, vel in eorum funeribus exornandis excipias, nullus amplior pateat locus, ubi ea satis valeat expatiari. Dominabatur illa quidem olim in rostris, latissime regnabat in foro, eaque fere caussa in disceptatione vincebat, quæ pa-

patronum invenerat eloquentiorem. Nunc autem immutata ſubſelliorum forma, judicia hac noſtra ætate ita exercentur, ut in eis nihil oratorum facultati tribuatur. Cum itaque ad forenſem gloriam alius jam tenendus ſit curſus, alia via; fruſtra adoleſcentes noſtri, qui in hac civitate ad hanc tantam ſpem aluntur, fruſtra, inquam, diutius in hac palæſtra verſantur. Non eſt ſane, cur hi ſummo ſtudio tantiſque vigiliis in eloquentiſſimorum oratorum lectione occupentur: nec laude digni, qui multum ætatis atque induſtriæ in ea facultate ſibi comparanda ponunt, cum qua nulla jam intercedit cum jure civili affinitas nullumque vinculum ſocietatis. Hæc fere ſunt P.C. ea, quæ plerique de foro homines crebris ſolent uſurpare ſermonibus. Hæc prope omnium adoleſcentium noſtrorum de eloquentiæ ſta-

tu una vox atque ſententia. Ego vero aut rudis omnino ſum rerumque humanarum undique ignarus, aut iſtiuſmodi opinionem inanem prorſus ſtultamque eſſe & haberi oportere contendo. Nam eſto immutata ſit vetus illa judiciorum ratio, eſto nunc cauſſarum actiones contineantur domeſticos intra parietes; neque eam populi frequentiam plauſumque adſciſcant, in quo oratorum ſtudia maxime niti ſolebant: adhuc tamen in hoc ipſo, quo nunc utimur, judicandi genere, dico, interdictam hodie foro non eſſe eloquentiam, ſed in judiciis quoque noſtrorum temporum ſuum eſſe eloquentiæ uſum; ſuam vim ſuamque, ut paucis dicam, neceſſitatem. Quod quidem totum etſi primo multis incredibile eſſe videatur, ſpero tamen fore, ut hac ipſa re nihil verius, nihil rationi magis conſentaneum eſſe intelligant. Cum autem

tem in eo orationis genere versemur, in quo de dignitate Romani fori, de liberorum vestrorum gloria maximisque utilitatibus agitur, profecto dubitare non possum, quin me hodierno die attente libentissimeque audiatis.

Quoties autem mecum ipse cogito quam libere nonnulli confidenterque dicant, nostris hisce temporibus ad forum accomodari nequaquam posse eloquentiam, toties sic mecum statuo: aut hos temere damnare, quod minus intelligunt, qua re nihil turpius, nihil impudentius; aut eos prorsus, in quo sita sit eloquentia, non internoscere. Putant fortasse, cum eloquentiam audiunt, facultatem dici, quæ quamlibet in partem arbitratu suo ac libidine audientium animos flectat & circunducat; quæque ita sit acris, ita vehemens in dicendo, ut non tam verba & sententias fundere, quam tela &

ſulmina undequaque vibrare videatur, quemadmodum de Pericle illo Athenienſi veteres Comici tradiderunt. Cogitant, puto, oratores homines turbolentos & quaſi lymphatos, qui in id maxime incumbant, ut precibus, clamoribus atque ejulatibus turbas excitent ac tragœdias. Id demum opinantur, omnem dicendi vim uſque adeo in concitandis affectibus eſſe repoſitam, ut iis ſublatis, eloquentia ſtatim concidat atque intereat prorſus. Enimvero errant, & vehementer quidem errant ejuſmodi homines; nec quicquam recte judicant de eloquentia. Tantum enim abeſt, ut in excitandis animorum motibus maxime, vel ſolum occupari debeat orator, ut contrarium potius, ſi præſertim de eloquentia, quæ ad forum pertinet, res agatur, & ſenſerint & palam docuerint homines ſapientiſſimi ii-

iidemque in arte dicendi peritissimi. Nam ut omittatis recordari quid olim hac de re gravissimus Areopagitarum senatus decreverit, qui semper ab hujusmodi lenociniis sic abhorruit, ut ne judices aut dicentis aspectu, aut actione moverentur, sed unas rationes & unum jus æquitatis attenderent, eum in tenebris audire voluerint; difficile sane non erit assequi, in hac ipsa opinione fuisse Socratem, Platonem, Aristotelem aliosque plurimos. Et quidem Socrates ipse cum summo capitis discrimine reus ageretur, suamque caussam sic jam egisset, ut aliud nihil expectasses, quam quod judices ad misericordiam dicendo commoveret; noluit tamen eorum clementiam implorare, noluit lacrymas adhibere, noluit uxorem, liberos, amicos sordidatos producere: sed maluit honeste mori, quam gemitu ejulatuque mulie-

liebri vitam turpiter deprecari. Plato autem Socraticæ doctrinæ cultor optimus & propugnator acerrimus quam ſevere, quam graviter eos ſæpe reprehendit oratores, qui parum de veritate ſoliciti judicum animos, admotis veluti machinis, blanditiis emollirent, & a judicii ſeveritate, cui ſeſe jurejurando obſtrinxerant, ad lenitatem & miſericordiam impellerent? Quid demum Ariſtoteles, qui cum tam multa eleganter ornateque de oratoria facultate conſcripſerit, ejuſmodi animorum motus non modo non probavit, ſed eos quoque graviſſime maledictis inſectatus eſt quaſi labem & neſariam judiciorum peſtem? Et quidem ſi judicem pecunia corrumpi, nemo unquam, niſi forte improbus, præclarum duxerit; quis laudaverit artificio quodam judicem ipſum depravari longeque a recta ratione deduci? Videant ergo, quam

fa-

facile decipiuntur qui putant, animorum concitandorum vi sublata, eloquentiam nullo modo posse consistere. Quod igitur isthæc judiciorum consuetudo neque populi studia, neque judicum iram, aut misericordiam admittat, sed summam animi æquitatem summamque placabilitatem & quasi veterem illam Stoicorum ἀπάθειαν postulare videatur, non continuo eloquentiam foro exulare optimo jure quis dixerit. Aliud est profecto pugnacem illam & contentiosam dicendi rationem, quæ ad permovendos animos maxime valet, inveterasse; aliud vero e judiciis, quæ modo fiunt, omnem eloquentiæ usum fuisse sublatum. Quis enim nobis nunc recte pronunciaverit fuisse vestibus interdictum, quod nemo prætexta, aut toga, vel sago prisco more induatur? Præterquam quod hac ipsa ætate ἀπάθειαν istam in foro regnare mi-

minime video. Imo a plerisque summis caussarum patronis animadverti calliditatis plurimum & industriæ ad commovendas judicum mentes haud raro usurpari. Quorsum enim spectant illæ de adversariorum fraudibus querimoniæ? Quorsum tam multi de mala ipsorum fide clamores? Cur judices tam enixe orant atque obtestantur, ut honestissimæ familiæ, de qua res est, rationem habeant, ut domus paupertatem, ut rei familiaris angustiam, ut liberorum multitudinem, ut duriorem fortunam & iniquissimam conditionem mature cogitent atque perpendant? Non hæc præcipua animorum concitandorum ratio? Non hinc locus patet, ubi magna vis eloquentiæ versetur? Age porro, conticuit Romanum forum, multaque ex parte florentissima oratorum gloria absolevit vetustate ac vicissitudine tem-
po-

porum: non ita tamen obſolevit, ut maximam adhuc partem ſibi in jure dicundo non vindicet.

Sed antequam rem propius attingamus, alteram mihi video convellendam eſse opinionem, falſam quidem non minus & abſurdam, quæ tamen multorum ſtudia longe a nobis abducit. Putant nonnulli hominem eloquentem eum tandem eſse ac dici debere, qui plena ac perenni quaſi flumen oratione redundat; eumque ad Demoſthenem, aut M. Tullium proxime accedere, qui ceteris hominibus verborum pompa & ſermonis granditate antecellit. At vero quis tam rudis ingenio, aut in literis tam novus, qui non intelligat, plura quidem eſſe dicendi genera, & ad Rhetoricæ facultatem orationem amplam & copioſam non magis quam preſſam & modice temperatam pertinere? Alioquin

neque Isocrates, neque Plato in amplissimum oratorum ordinem cooptarentur, quod eorum oratio, ut Cicero animadvertit, mollis erat ac temperata, nihil iratum habens, nihil invidum, nihil atrox, nihil inflatum, & grandiloquum, sed casta & verecunda quasi virgo. Illum itaque dicendi arte præstantem voco, qui bene, idest qui luculenter ornateque orationem tum ad res, tum ad personas, tum etiam ad tempora satis accomodatam adhibeat. Sit robustum dicendi genus: sit gracile, si mavis, atque exile, non impedio. Mirum profecto, quam varia & multiplex sit eloquentia. Quemadmodum in infinita hominum multitudine unum alteri ore ac vultu ceterisque lineamentis persimilem omnino non videas; ita ne duo quidem oratores eodem prorsus inter se stylo eademque dicendi forma conveniunt.

Al-

Alter quidem acuto ac subtili magis quam amplo ac vehementi delectatur: alter gravis incedit & majestate verborum & dignitate sententiarum: alii vero ita medium tenuere, ut voluerint illis quidem ornatiores, his autem submissiores videri; ut propterea, si vera fateri volumus, quot fuerunt olim viri eloquentiæ splendore clarissimi, totidem plane dicendi formas expresserint. Quid quod alias atque alias scribendi rationes & multiplices prope dicam ipsius eloquentiæ facies in uno eodemque homine intueri fas est? Quanta enim mehercule in uno M. Tullio dicendi varietas? Quam amplum & multiplex scribendi genus? Modo humile ac mediocre, modo augustum atque excelsum videas; jam asperum atque acerbum, jam suave ac lene fluens, ut nimirum & locus & tempus, aut res postulare videbantur.

Cum enim ſapientiſſimus atque immortalis vir nunc in foro, nunc in curia diceret, & jam oratorem jam philoſophum jam vero conſulem, aut imperatorem tutoremque reipublicæ ageret, ita opportune loco ac tempori orationem accomodabat, ſeque ad rerum dicendarum formas ita traducere ſolebat, ut grandia elate ac magnifice, media temperate ac mediocriter, parva tenuiter pertractaret.

Quæ cum ita ſint, quid eſt, quod rabulæ quidam de foro jus civile cum eloquentia jam pridem divortium fecisse contendant? An quod præſens judiciorum ſtatus ubertatem illam orationis & dicendi ornamenta non recipit, ſed ſincerum potius lene ac temperatum loquendi genus, proſcribendane erit continuo atque e foro exterminanda dicendi facultas? Quaſi vero ſublata veteri forenſium actionum for-

ma

ma, omnis pariter ſuadendi ratio e judiciis ſublata eſſe videatur. Quo pacto autem ſperant homines peracuti, ſe quicquam de jure recte ſtatuere ac judicibus perſuadere poſſe, ſi ejus facultatis præſidio careant, quæ una ſuadendi vim præcipue nervoſque miniſtrat? Ego ſane nihil video a recta ratione magis alienum, quodque magis conſilio repugnet.

Ut cauſſæ fidem, inquiunt, dicendo facias, & non opinione ſolum, ſed etiam ad veritatem judicibus perſuadeas, non præcepta rhetorum, aut eloquentiæ myrothecia, ſed juris adeundi ſunt fontes & peritiſſimi legum interpretes conſulendi. Ita profecto. Ecce tibi ante oculos immenſa rerum ac verborum copia ex iis, quæ cauſſæ maxime favere videntur. Sexcenta habes tum ex Romano, tum ex Pontificio, tum etiam ex ſtatutario jure argu-

gumenta, quæ in medium afferas. Quin etiam innumeri doctores & legum interpretes, tot controversiarum & consiliorum scriptores præbent tibi ad scribendum segetem uberrimam atque amplissimam. Quis vero Oedipus, aut quod tibi de cælo numen affulgebit, ne tanta ac tam varia rerum multitudine obrutus de charta in papyrum scribas (verba sunt eruditissimi Polyhistoris Germani) inepta; futilia, supervacanea, thesin ipsam vel parum, vel nihil attingentia? Ita enim moris est vulgo, inquit, apud jurisconsultos. Quis, inquam, te doceat singula loco suo scite disponere, & communes argumentorum locos industria quadam rectoque ordine pertractare, ut perspicue & ornate, tum etiam breviter, quæ ad caussam pertinentia sunt, explices atque expedias? Quotidianus, opinor, usus exercitatio-

tioque forensis. Itane vero? Sed unde fieri dicendum est, quod homines aetate jam matura & in foro exercitati quam qui maxime, praepostere tamen ac perverse sine ordine ac sine delectu de jure scribant? Quid caussae tandem est, quod in tanta exercitatione usuque forensi, nihil aliud praeter putidos & male sutos centones farciant, qui viris doctis & eruditis stomachum movent? Nonne quia illotis, ut ajunt, manibus ad sacrosanctas, quas ipsi vocant leges, pertractandas ausi sint accedere? Nonne quia bonarum artium & eloquentiae adjumenta non habent, unde orationis filum apte pertexere valeant? Equidem negari non potest, elegantiorum literarum studia opimum esse fundum, cui inaedificari debet omnis civilis prudentiae doctrina: quo qui careant, nunquam veram forensium laborum gloriam assequentur.

tur. Accipite quæso testimonium non caussidici alicujus de trivio, sed viri doctissimi & de omni juris scientia optime meriti Hugonis Grotii, qui Gallos, ad quos disertissimam scribit epistolam, ita graviter admonet. Jureconsulti munus, inquit, virum magnum non faciet, nisi eloquentia accedat. Equidem magno sui experimento didicerat homo in jurisprudentia maxime exercitatus, quantum ab eloquentia ceterisque bonis artibus præsidii habeant, qui in foro aliqua cum laude versari cupiunt, cum ipse non alia ratione in iis, quæ de jure belli & pacis elegantissime tradidit, veterum jureconsultorum in dicendo gloriam æquaverit.

Age vero homines plerique de foro ita ingenio ac judicio polleant, ut inutilibus amputatis, non modo quæ solida sunt atque optima consectentur, sed

ſed ſingula quoque in ordinem digerant ac ſatis bene diſponant. Video me plus nimio de meo jure concedere. Fac tamen ita eſſe omnino. An propterea ob ejuſmodi ingenii vim eloquentiæ ſtudia ad forum minus pertinere cenſenda erunt? Quid enim iſta non inelegans diſpoſitio atque ordo, ſi præterea nullus adſit verborum delectus, nulla elegantia vocum, nulla denique germanæ latinitatis imago? Poteritne mehercule ejuſmodi lectio mulcere legentium animos & ſuavitate aliqua allicere, ut attente libentique animo tota quanta eſt perlegatur? Lectio enim, ut optime ait Cicero, ſine delectatione negligitur. Quid ſi lectio bene longa, aut de rebus per ſe injucundis, vel etiam ſubtilibus & obſcuris? Tunc ſane dilucidam puramque dictionem, quæ rebus iſtiuſmodi lucem afferat, nemo non videt fore

maxime necessariam. Cum igitur delectus ille & cura verborum, unde recte Cæsar eloquentiam originem suam ducere affirmabat, ad eloquentiam ipsam jure suo pertineat; nemo profecto studiorum hujus generis expers ea seligere poterit, quæ obscuriora illustrent, & insuavia ac molesta jucunditate quadam ac sapore perfundant. Non est itaque, cur miremur, si homines forenses, qui hæc nostra studia aversantur, aliquando tam obscure scribant, ut Chrysippum illum æmulari videantur, cujus integrum volumen ambiguis oraculis ac flexiloquis ambagibus sic refertum dicitur, ut ad illud enodandum novo semper opus esset interprete. Nam quod Cicero olim semel ingenii solertia, vel malitia potius in Cluentiana caussa se fecisse gloriatus est, obscurasse videlicet dicendo judicum mentes: illi quotidie igno-

ignorantia faciunt, quod se nempe dictio nitida ac sincera deficiat, qua animi sensus & cogitationes suas explicare commode valeant. Cum enim ex Aristotele prima eloquentiæ virtus sit elocutio pura ac venusta, quæ facit, ut oratio nihil barbarum, nihil insolens, aut peregrinum habeat, sed omnia singularum vocum elegantia earumque structura & collocatione optime inter se cohæreant; non video quo pacto queant luculente scribere, qui elocutionis ipsius vim & præcepta prorsus ignorant. Hinc barbaræ illæ & nunquam apud latinos auditæ locutiones, quibus quasi quodam humanitatis sale homines plane insulsi scriptiones suas condire sibi videntur. Quæ ut percipiantur, non satis est habere præ oculis glossaria universa, quæ de barbaris vocibus magno studio collegerunt Fridericus Lindebrogius,

Henricus Spelmannus, Gothofredus Wendelinus, Gerh. Jo: Voſſius, Carolus de Frene aliique plures. Unde vero iſtiuſmodi cenum ac ſordes homines feſtivi colligere poterunt? An ex puriſſimis veterum Jureconſultorum monumentis? An ex ipſis Juſtiniani inſtitutis? An ex codice Theodoſiano? Credo fortaſſe ex Novellis; ex Authenticis, aut Pandectis. Quam vellem clariſſima ejuſmodi exempla ſibi ob oculos ponerent. Id quod ſuperiori ætate ſumma laude fecerunt Guilielmus Budæus, Antonius Faber, Jacobus Cujacius, Franciſcus Balduinus, Jacobus Gothofredus, Franciſcus Duarenus aliique ſapientiſsimi viri; qui cum civili ſcientia elegantiores literas & eloquentiam optime conjunxerunt. Quorum profecto volumina eam redolent ſcribendi caſtitatem atque elegantiam, ut ſi forte quæ de rhe-

rhetorica facultate Aristoteles, aut quos de Oratore libros Cicero memoriæ prodidit, nobis fato aliquo interiissent, ex ipsis mehercule eloquentissimis viris haberemus, unde suppleri possent eloquentiæ præcepta & omnis dicendi venustas. Cur ergo quos habent duces & optimos scribendi magistros presso pede non insequuntur? Cur singularis eorum sapientiæ vestigiis non insistunt? Pudetne sequi Fabros & Cujacios, barbaros vero & imperitos, qui eruditorum omnium convicio vapulant, sequi non pudet?

At enim jureconsulti, quos mihi prædicas, sapientes quidem ac diserti, non e foro, sed ex Academiæ spatiis extiterunt. Versabantur illi in eruditorum umbraculis ac Licei otio, ubi satis commode potuerunt jus, de quo quasi domestica exercitatione in gymnasiis disceptabant, aspergere doctri-

næ

næ floribus & eloquentiæ pigmentis colorare. Nobis autem quotidie descendendum in medium agmen, in pulverem, in clamorem atque aciem forensem, ubi sane non pulchre cultis & affabre elaboratis, sed bene solidis armis pugnandum est. O præclaram pugnam! O certamen cruentum! in quo, ut video, adversarii suis se miserrime telis confodiunt. Etenim satis intelligo, magnum interesse discrimen inter sapientissimos viros, quos caussa honoris paulo ante nominavi & homines nostros, qui hodie in foro cum aliqua nominis fama versantur. Enimvero duo sunt omnino, in quibus eorum eloquentiam imitari & ad illam proxime accedere e præsenti more usuque fori tenentur: in scribendo scilicet & caussam ad judices referendo. Ad utrumque hoc munus certe ingenium humanitatis studiis perpolitum & di-

cen-

cendi exercitatione bene subactum depofci, quis non intelligit? Ut proinde ex immutato priſtino judiciorum ſtatu, unde eloquentiam foro ejectam plerique argumentari ſolent, ego contra pro hac ipſa, qua nunc utimur, forenſi conſuetudine, maximam ipſius eloquentiæ neceſſitatem ſtatui debere contendo. Nam agebantur olim cauſſæ ſummo apparatu maximoque ſplendore. Victoriam ſibi magna ex parte vindicabant tum patroni eloquentia, tum populi Romani ſtudium, qui judiciis maxima frequentia adeſſe & æquitatis patrocinium quodammodo arripere ſolebat. Huc accedebat ejus, de quo erat jure decernendum, præſentia atque aſpectus; uxoris lacrymæ, gemitus filiorum, amicorum officia & preces, ſpectata erga Rempubl. merita, poſtremo judicum pietas & commiſeratio. Quid vero perorantis vox

vox atque actio? Quæ profecto sic valet ad mentes hominum permovendas, ut fama sit Demosthenem ei primas, eidem secundas ac tertias tribuisse. Certe Cicero hanc ipsam unam in dicendo maxime dominari affirmabat. Cum igitur hæc omnia jam e foro desciverint, quid aliud misero clienti ad salutem remanet præter unam scriptionem juris quasi naufragii tabulam? Quæ quidem si obscura, ut difficilis sit explicatu; si jejuna atque agrestis, ut legenti nausea fiat, nonne de omni caussa actum esse dicemus? Continetur nunc tota quanta est caussarum actio unius hominis diligentia atque industria: qui nisi in scribendo singula ad rem pertinentia in bono lumine collocaverit; nisi facti & juris nervos artusque optime dispsuerit, verendum est sane, ne ejusmodi caussa non præclaros exitus habeat. Et negare quis poterit

non majorem nunc, quam olim in foro oratoriæ facultatis usum esse ac plane necessitatem?

Alterum vero, in quo eloquentiæ studium, ut dixi, nostris hisce temporibus homini forensi majorem in modum necessarium esse judico, est nimirum caussam ad judices referendi consuetudo. Qua quidem in re mirum quantum valeat dicendi venustas & eloquentiæ præsidium. Etenim sive latino sermone, sive domestica atque vernacula lingua (eodem quippe res recidit) id fiat, talis quidem esse debet doctoris industria, ut verbis quam paucissimis rem doceat, persuadeat, flectat & jam quodammodo vincat. Quod negotium permagnum sane atque arduum qui suscipit, non temere & casu, sed meditatus & ex arte dicat necesse est; ea videlicet perspicuitate, ut rem omnem aperiat atque illustret;

iis verbis puris atque electis, ut si dicendo non delectet, at certe animos non offendat; ea denique brevitate orationis, ut judices, homines vel maxime occupati, longo dicendi ambitu minus defatigentur, argumenti tamen vis tota eorum mentibus hæreat penitus atque insideat. Has autem singulas oratoris partes qui non satis apte accurateque expleverit, hunc profecto muneri suo deesse judico; & nihil dubito, quin is caussa, etsi optima illa sit, turpiter cadat. Quod si nonnulli naturali quadam dicendi copia, nullo adhibito studio, id satis præstant; hoc præterquam quod non est multis natura datum, sed quasi privilegium & singulare paucorum donum; id præterea eloquentiam fori non amolitur, sed ejus necessitatem luculento admodum hoc ipso exemplo confirmat. Huc quoque accedit, orationis vim ejusmodi

di

di insitam & a natura profectam tautologiis plerunque aliisque sermonis scatere vitiis, quæ nisi ars dicendi opportune amputaverit, ea offendit plurimum ac molestissima esse solet.

Superest jam, ut quam brevissime eorum refutemus errorem, qui etsi studia hæc nostra vituperare non audent, imo ea palam laudant atque extollunt, negant tamen posse fieri, ut unus idemque homo simul præstet & dicendi genere & civilis scientiæ doctrina; cum res utraque magnam vim ingenii, multas vigilias maximosque procul dubio labores requirat: nisi forte velit vel paucissimas caussas suscipere & perraro ad forum accedere, vel quod longe deterius est, in jure discutiendo segnior ac remissior videri. Profecto homines isti si hæc de se suique ingenii imbecillitate loquantur, bene habet; non repugno. No-

runt ipsi, ut poeta inquit, quam sibi curta supellex. At vero si ex suis viribus alios æstimare atque omnes ex ingenii sui modulo metiri velint, ferendi nullo modo sunt, imo graviter reprehendendi. Nam quæ, malum, amentia est ista, quod se præstare posse diffidunt, id universe ab nemine alio fieri posse contendere? Quis æquo animo ferat homines imperitos, qui eloquentiam ne de facie quidem noverint, quique, ut lepide Budæus ait, albane, an atra sit, dijudicare nequeant, negare tamen pugnacissime, ipsam cum jure civili posse conjungi, quo cum conjunctissima semper fuit? At magno opus est ad eloquentiam ingenio, magno conatu, summis viribus: Esto: concedatur quidem difficillima esse, quæ pulchra & admodum ardua, quæ optima. Verum si id quod est fateri volumus, ejusmodi labor iis pla-

ne summus ac prope intolerabilis, qui cruda adhuc studia ad forum attulerint, & humanioribus literis vix leviter informati ad juris lauream aspiraverint. Qui vero ex humanitatis studiis solidam sibi eruditionem præoccupaverint & apparatum elocutionis uberem satis & luculentum tempestive collegerint, næ ego amens, si in caussis defendendis herculeo isto sudore manaverint. Imo nullus dubito, quin ipsi prompte atque expedite de jure scribant, quemadmodum in ceteris argumentis hominibus in iis studiis exercitatis usuvenit.

Sed plura jam fortasse, quam volebam, de re minime obscura. Quis enim non videt, istorum opinionem satis superque refutari exemplo domestico complurium clarissimorum virorum, qui in hac ipsa civitate a pueritia hoc consilium sequuti disputationes

fo-

forenses cum expedite, tum ornatē ac docte pertractant, ut non minus eloquentiæ vi, quam juris telo pugnare ac vincere videantur. Horum sane auctoritas in hac Urbe quam maxime invaluit, non quod juris scientia ceteris longe præstent, ut sibi falso persuadent plurimi, sed quod dicendi copia & facultate ceteros antecellant. Quo fit, ut ipsos magna clientum caterva stipatos huc illuc quotidie volitare videamus & pecunias & opes & amicitias sibi præclaras comparare. Possem hic multos nominatim proferre ex iis, qui hodie in foro familiam ducunt, quique hoc industriæ genere ceteros sui æquales longo post se intervallo reliquerunt. At nolo aliquem nominare, ne aut cuiquam adulari, aut si non omnes, ut par est, laudavero, debita laudatione quemquam fraudasse videar. Sed præstat id tacitis vestris

co-

cogitationibus existimandum relinquere, de quibus hanc tantam laudem intelligi cupiam. Neque enim facile latere possunt, si velint; cum sint in oculis totius civitatis, atque eorum fama omnium sermone celebretur. Horum dignitate atque opibus mirum profecto, alios ad hæc ipsa studia non incitari atque accendi: quemadmodum fama est, Miltiadis trophæa Themistoclis animum ita inflammasse, ut vel quiescentem e sommo excitare solerent. Atqui isti duro ore possunt quotidie non unius, sed multorum præclaras in foro victorias & trophæa oscitantes intueri. O singularem stuporem! O stultitiam incredibilem!

At magnam quidem vim esse in fortuna aliqui putant, & inanis ejusdem numinis arbitrio illud fieri, ut aliquando etiam in foro primos ordines ducant, qui eorum opinione inter grega-

garios milites deberent incedere. Alii vero ingenio, ut sibi persuadent, altiores cælum ipsum, ut poeta inquit, stultitia petunt, & arcanas nescio quas siderum coitiones ariolantes, clarissimorum virorum præstantiam non labore atque industria, sed stellarum benignitate derivari & quodammodo donari volunt. At merhercule illi non minus quam fortuna ipsa cæci esse videntur, quod non videant, sapientia & consilio fieri, quod ipsi casu contingere putant: hi vero malitiosi atque improbi, quod ad ignaviam suam excusandam de summorum virorum gloria plurimum detrahant, astrorum virtuti & efficacitati tribuentes, quod illi revera sibimet bonarum artium studio multis vigiliis maximisque laboribus compararunt.

Quæ cum ita se habeant, ecquis est, qui non intelligat, quam utile, quam fru-

fructuosum, unoque verbo quam necessarium sit eloquentiæ studium iis, qui id temporis in foro aliqua cum laude versari volunt? Non ejecta est, non exulavit foro, ut barbari homines obloquuntur, amplissima dicendi facultas. At quandiu Romæ tribunalia patere & tum publica tum privata judicia fieri contigerit, quandiu caussas de criminibus agitari & homines in jus vocari atque defendi, tandiu illa pristino suo jure uti atque in subselliis ut olim regnare videbitur. Desinant ergo, desinant optimarum artium contemptores eloquentiæ gloriam insolenter traducere: comprimant aliquando voces obtrectationis & invidentiæ plenas. Plus satis jam palam est, eloquentiam ad forensem dignitatem hac nostra ætate esse vel maxime necessariam. Etsi, age, pergant dum volent de foro rabulæ honestissimas discipli-

nas maledictis incessere. Clamitent boni viri inter eloquentiam ipsam & juris scientiam nullum interesse commercium, nullum vinculum societatis. Suadeant quantum valent, ab ejusmodi studiis nullum esse expectandum emolumentum, nullas opes, nullum decus: omnem ipsis obtrectandi licentiam damus. Neque enim veremur, ut quisquam tam hebes ingenio, aut natura tam amens existat, qui ab istorum dicacitate jejunisque argumentis sese unquam ab eloquentiæ studio dimoveri patiatur.

IN OPTIMIS STUDIIS LENTE FESTINANDUM.

ORATIO VII.

Habita XV. *Kal. Novembris*, *anno* MDCCXVIII.

GLORIANTUR plerique noſtræ ætatis homines, optimarum artium ſtudia hoc tempore ad eam eſſe deducta facilitatem, ut paucis annis & perexiguo labore cuique facile ſit magnam ſibi doctrinæ laudem comparare. Quinetiam nonnulli libere affirmant, hominis vitam non brevem admodum eſſe, ut putavit Hippocrates, ad unam vel alteram diſciplinam aſſequendam; ſed diuturnam quoque ſatis & bene longam ad

amplissimum illum scientiarum orbem obtinendum, quem Græci Encyclopædiam dixerunt: tot videlicet esse hodie discendi subsidia prompta atque parata, tam amplam librorum supellectilem, tot publica ubique gymnasia & nobilissima literarum emporia patere, ut nisi quis ingenio sit omnino destitutus, aut summam ad ignaviam projectus, brevi possit præclaros in omni liberalium artium genere progressus facere. Quæ quidem si vera sunt, ab istis quæro, qui tandem fiat, ut in tam obvia atque expedita discendi ratione, tam pauci nihilominus reperiantur, qui non dico universum illum scientiarum circulum ingenio complectantur, sed in una vel altera disciplina inter ceteros præstent, & quasi primos ordines ducant? Ubi memoria nostra Platones, ubi Demosthenes, ubi Cicerones, aut Plinii atque

alia

lia ejusmodi clarissima doctrinæ lumina? Nemo profecto non videt, communi experimento refelli inanem istorum hominum credulitatem, aut nimium, ne durius agere videar, blandiendi cupidæ juventuti desiderium. Multo labore multisque vigiliis, si vera fateri velint, opus est ad solidam doctrinæ laudem consequendam. Nec quicquam est mea sententia, quod studiosis adolescentibus officiat magis quam immatura & præceps studiorum ratio. Quandoquidem si ulla alia in re, certe in optimarum artium studio, ut veteri proverbio dicitur, est lente festinandum. Quare adeste vos animo, Adolescentes optimi, quotquot hodie ad intermissa literarum studia instauranda frequentes in hunc amplissimum locum alacri lætoque animo convenisse video. Nam vestram caussam & quidem gravissimam hodierno die

die me potiſsimum ſuſcepiſſe profiteor, dum præproperam quorundam in ſtudiis feſtinationem oppugnare aggredior. Hanc enim vos veluti ingeniorum peſtem ac pernicem fugiendam eſſe, quemadmodum ſpero, facile intelligetis.

At vero dum in ipſo orationis aditu immaturam & plus æquo feſtinatam ſtudiorum rationem reprehendere inſtituo, nemo veſtrum ſibi perſuadeat, eorum mihi probari conſilium, qui in levioribus ſtudiis adoleſcentes diutiſsime detinent, ut ad unam latinæ linguæ inſtitutionem complures anni, immo integra hominis ætas vix ſatis eſſe videatur. Tantum abeſt, ut iſtorum ſententiam laudem, quin illam potius nullo modo ferendam eſſe judico. Nam ut de ipſius latinæ Grammaticæ rudimentis exemplum ſit, quid eſt per veſtram fidem immenſa illa re-

gu-

gularum, appendicum, scholiorum, monitorumque farrago, quam ad torquenda puerorum ingenia usque adeo exaggeravit cerebrosa ista grammaticorum natio? Quid tot ambages ac subtiliores observationes, quæ non latinæ linguæ castitatem, sed tricas & apinas bene longas continent, in quibus miseri adolescentes potissimam ætatis partem traducere coguntur? Amputetur aliquando tot luxuriantibus ramis abundans ipsamet latine loquendi ars; puerisque tradatur angustis ut olim finibus circunscripta Grammaticæ facultatis institutio: næ ego amens sim, nisi minori cura & perbrevi tempore pueri ipsi latinum sermonem integrum ac purum expedite loquantur; quos hodie post tot labores atque ætate grandiori adhuc balbutientes audimus. Quod quidem de longioribus grammaticorum commentatio-

tionibus sic dictum volo, ut de Dialecticis pariter, de Physicis, de Theologicis aliisque gravissimis facultatibus non minus intelligatur. Quandoquidem ingeniorum luxuries tantam in singulas disciplinas propaginem subtilitatum invexit, ut sapientissimi cujusque judicio nihil jam utilius magisque necessarium esse videatur, quam eas circuncidere & quasi ad vivum resecare. Quamobrem ego nunquam eos bonarum artium professores laudaverim, qui nimia quadam docendi intemperantia ducti singula quæque student subtilius copioseque enucleare, ut nihil præterea supersit dicendum, vel cogitandum; quique non id quærunt, ut ad doctrinam veram & solidam juventuti facem præferant, sed illud potius, ut rerum ubertate & dicendi copia magnam sui moveant audientibus admirationem. Qui si glorio-

riolam istam pluris quam juventutis ab se recte in studiis instituendæ laudem faciunt, certe sunt reprehendendi.

Verum ut aliquando, unde digressa est, revocetur oratio mea, si quis forte putet, cum unam vel alteram disciplinam a me nominari audiat, leve aliquid, aut parvi negotii provinciam dici, is vehementer errat. Quemadmodum enim maximorum montium altitudo procul intuentibus minus conspicua esse solet, ubi vero ab ea propius absumus, tum apparet quanta demum illa sit, & quam in sublime assurgat: ita fere nemo prospicit quam excelsum atque arduum sit cujusque doctrinæ fastigium, nisi illud cominus contempletur, & quam proxime ad ipsum accedat. Præstat itaque liberalium artium naturam earumque altitudinem atque profundum paulisper inspicere. Nihil autem hoc

loco de studiis eloquentiæ dicam, ne nostra magnificentius extollere, aut quæ in me multa desunt, ab aliis exquirere velle videar. Norunt multi, qui me audiunt, quam late pateant hujus generis studia. Norunt cujusmodi laboris sit, oratoris personam pro virili parte ac dignitate sustinere. Præterea in oculis omnium extant quæ multa M. Tullius, Fabius Quintilianus & Dionysius Longinus ad perfectam absolutamque dicendi rationem esse maxime necessaria doctissimis monumentis tradiderunt. At vero Philosophia, quæ primo nobis occurrit, in quantam, Deus immortalis, latitudinem se se explicat? in quot partes ac membra veluti magnum doctrinæ corpus distributam videmus, quæ singula multiplicem eruditionem comprehendunt? Nam ut Dialecticæ artem, quæ sane suas habet subtilitates & an-

anfractus bene multos, prætercam; quanti ingenii ac laboris est, rerum omnium, quas oculis intuemur, quæque in terris vel in aqua gignuntur, sive in aere ex elementorum conflictu procreantur, caussas penitus abditas retrusasque perquirere? Quot profecto in hac una naturæ contemplatione arcana latent, de quibus & veterum philosophorum placita consulenda & experimenta recentiorum ad examen sæpius sunt revocanda? Equidem nemo hactenus fuit, qui certo definire, aut satis explicare potuerit & magnetici lapidis ad cælestem polum conversiones & originem fontium & admirandam fulminum celeritatem & vim ac sexcenta ejus generis alia. Tu vero vix auditis aliquot de materia & forma opinionibus, vix nonnullis de caussarum numero atque ordine quæstiunculis delibatis, te continuo

physicum prædicas & universæ naturæ interpretem sapientissimum ? O stultos Democritos, stultos Platones atque Aristoteles, qui tot annos pertinaci industria assiduisque vigiliis in Philosophiæ studio desudastis. Ecce adolescentes nostri paucis mensibus & quasi per ludum omne id assequuntur, ad quod integram diuturnamque ætatem vos nequaquam sufficere posse putabatis. Certe Themistocles ille philosophus cum centum & septem annos, quibus vixit, in Philosophiæ contemplatione fere omnes consumpsisset, morti proximus dixisse fertur: se dolere, quod tum de vita egrederetur quando in Philosophiæ studiis progressum aliquem erat facturus.

At vero profundiorem, inquiunt, naturæ notitiam iis ultro relinquimus, quibus per omnem vitam in ejusmodi studiis otiari vacat. Nobis autem, qui

ad

ad graviſſimas facultates, ad Juriſprudentiam, ad Medicinam, vel ad Theologiam properamus, abunde eſt primoribus labris iſthæc deguſtaſſe & extremis, ut dicitur, digitis attigiſſe. Præclare quidem. At Metaphyſicæ ſtudium, quod viri ſapientes tanti fecerunt, atque Ethica, quæ diſciplina morum vitæque civilis magiſtra habita ſemper fuit, omnino ſuperfluunt? Quid multa? Honeſtiſſimas ſiquidem ejus generis diſciplinas quaſi otioſas occupationes æſtimant,& tanquam figmenta a male feriatis hominibus excogitata negligunt atque prætereunt. Non erat ergo, cur tam multa ſapientiſsimus Socrates de virtutibus ac vitiis diſputaret. Non erat, cur Plato atque Ariſtoteles tam ampla de ſingulis Philoſophiæ partibus ſcripta poſteritati relinquerent, ſi in illis nihil excellens, nihil egregium, nihil denique

bo-

bonæ frugis inveniretur. Age vero ad medicorum ſcholas advolent curſores iſti ſtudiorum. Græcas, credo, literas, quibus ipſa medendi ars principium ſane debet & incrementum, intime norunt. At vereor, ne latinas quidem ſatis intelligant. Cæleſtium corporum motus, opinor, & quam in hæc noſtra inferiora vim habent, probe tenent. Quid ad medicum, inquiunt, ſidera? Nos morborum originem eosque depellendi rationem, non ſtellarum ortus & occaſus inquirimus. Atqui Hippocrates & Galenus medicorum principes hanc ipſam aſtrorum ſcientiam ad morborum curationes ſuſcipiendas, aut etiam prætermittendas, ad criſes internoſcendas, ad exitus bonos vel malos prænunciandos eſſe maxime neceſſariam affirmant. Et vero paucis explicari non poteſt, quam multiplicem rerum noti-

titiam postulet ars ceterarum omnium periculosissima. Quis enim ignorat quam intimam arctamque habeat medendi facultas cum Anatomia, cum Botanica, cum Optica, cum Mechanica aliisque bonis artibus societatem? Quæ si forte negligantur, nullum majus reipublicæ malum, aut luctuosius communi saluti periculum accidere potest. Hinc enim fit, ut homines nullis ejusmodi studiis informati ad usum atque exercitationem ejus artis temere irrumpant, quæ cum per se sit maxime periculosa, nisi recte adhibeatur, evadit longe omnium perniciosissima. Et mirabitur quisquam, si id temporis in tanta quidem medicorum turba unum plerique omnes medicum quærant? Verum plura dixi, quam volueram, de isto hominum genere, quo cum dimicationem suscipere est valde periculosum. Illud mihi satis

tis est cuique ob oculos ponere, Medicinam arduam & negotii plenam esse provinciam: nec quemquam fore etsi ingenio præstantem, qui exiguo tempore, aut modico labore assequi possit id, ad quod obtinendum superiori memoria viri ab ingenio prope facti & optimis artibus instructissimi Helmontius, Willisius, Thakenius, Fallopius, Malpighius, Bellinus aliique plurimi spatium ætatis omne consumpserunt.

At vos jam compellat oratio mea, juvenes navi & industrii, quos ad scientiam juris in hoc Romano gymnasio summo studio summaque frequentia convenire video. Equidem si vos aut veterem jureconsultorum sapientiam & singularem eruditionem mature spectetis, aut in eorum clarissimorum virorum, qui literis vix restitutis, ad jus civile exornandum

omnem

omnem induſtriam ſuam contulerunt, doctrinam & multijugem totius antiquitatis cognitionem intueamini; facile vobis erit intelligere, quarum rerum quandam veluti præcurſionem a vobis poſtulet abſolutiſsima juris prudentia. Sciunt enim omnes quanto & Græcarum &Latinarum literarum apparatu, quanto eloquentiæ ſtudio muniti ad juris facultatem acceſſerint in Italia princeps & dux ceterorum Andreas Alciatus, Tiberius Decianus, Jacobus Menochius, Guido Pancirollus; in Hiſpania Antonius Auguſtinus, Didacus Covarruvias, Antonius Goveanus, Arius Pinellus: in Gallia Guillielmus Budæus, Jacobus Cujacius, Franciſcus & Duarenus & Balduinus, Antonius & Petrus Faber: in Germania Zazius, Sicardus, Viglius aliique plurimi. E quorum unanimi conſenſu tantaque diverſarum gen-

tium conſpiratione nemo non videt, unam omnium fuiſſe ſententiam, ad jus civile amplectendum non levem & perfunctoriam latini ſermonis cognitionem & adumbratam Dialecticæ tincturam, ut hodie plerique exiſtimant, ſufficere; ſed cum eloquentiæ & literarum ſtudio totius anteactæ notitiæ memoriam atque ex omni gente collectam eruditionem requiri. Quandoquidem ut a Dionyſio Gothofredo viro ſapientiſsimo & de civili ſcientia optime merito admonemur, jus civile Romanum, quod ſanctitate legum & diſciplina omnium exterarum gentium legibus & inſtitutis præponderat, omnia populorum jura & mores in ſe comprehendit. Siquis ergo ex hac tanta juvenum frequentia exiſteret, qui civilis ſcientiæ elegantiam & ornamenta deſpiceret, & apud illum clariſsimorum virorum, quos

pau-

paulo ante honoris cauſſa nominavi, auctoritates nihil valerent; imo vero ſatis ſibi eſſe duceret ex Inſtitutis, vel etiam ex Pandectis delibare nonnulla, quæ ad forenſem uſum maxime pertinent: hunc ego ſane non legum juriſque peritum futurum eſſe dicerem, ſed legulejum & unum de foro rabulam. Novi equidem in hac Urbe hominem inter cauſſarum patronos minime poſtremum, qui ab ſtudioſo juris adoleſcente contubernali ſuo de trita illa juris civilis partitione, qua ſcilicet Juſtinianus Cæſar univerſum jus Romanorum in quatuor libros, Pandectas, Codicem, Inſtutiones & Novellas conſtitutiones diſtribuit, cum eſſet requiſitus, obmutuit; atque ita mente turbatus hæſit, ut ſi de aliqua Sinarum provincia, aut unde Nilus originem ducat, fuiſſet interrogatus. Quid ſi homo eruditus de XII. Tabulis, un-

de omnis publici & privati juris fons promanavit, de Prudentum responsis & jure non scripto, de Senatusconsultis, de Prætorum edictis, de decretis aut de epistolis Principum simili ratione fuisset consultus? Enimvero istiusmodi homines, si id quod est, fateri volumus, indigni sunt prorsus, qui sibi jureconsulti nomen & dignitatem usurpent, cum ipsa fundamenta legum ignorent, & uberrimos juris fontes & capita ne viderint quidem. Age vero hæc omnia si mavis negligantur: in ea namque tempora delapsi sumus, in quibus eruditionis nomen forensium hominum auribus barbarum sonat: sed jurisprudentiæ potius vim solidam & succum ipsum inquiramus. Enimvero quam amplum, quam immane doctrinæ corpus efficiunt, quæ unius civilis scientiæ ambitu continentur? Ut nihil dicam de amplitudi-

ne

ne juris Canonici, cujus quidem fines longe lateque proferuntur; nihil de innumeris Conciliorum decretis, nihil de tam multis Romanorum Pontificum constitutionibus: quæ singula immensi laboris assiduitatem & non impar diuturnæ vitæ studium postulare nemo est, qui non videat. Huc accedit tot jam propagatas esse in utramque judicii partem opiniones Doctorum, ut his unis capiendis vix ampla bibliotheca sufficiat. Quorum sententias cum ad examen revocari, & si quæ falso obtruduntur interpretationes, expungi oporteat, facile omnes intelligunt, totos ingenii nervos & laboris vim maximam esse adhibendam. Quæ cum ita sint, prodeat nunc in forum pexo capillo nitidus & barbatulus nescio quis juvenis, qui vix levi quadam legum & judiciorum notitia respersus, audeat tamen sese Urbis profiteri ju-

re-

reconſultum: qui videlicet triduo totam, quantacunque illa eſt, juris ſcientiam devoraverit. Ego quidem audaciam ejusmodi propter ætatem excuſari poſſe non dubito. Mirari tamen ſatis non poſſum, quenquam tam amentem reperiri, qui novi & inexperti hominis fidei cauſſam committat. Hunc quippe & rebus ſuis & fortunis & liberis peſſime conſuluiſſe quis non videt? Cladem quippe ſubeat neceſſe eſt, qui cæco & imperito duce cum hoſte confligit. Juvenes autem, qui ſic imparati ad forum accedunt, id quæſo caveant dum iter nimium properant; ne idem, ut in veteri proverbio eſt; ſerius abſolvant. In ipſos enim optime quadrat ſcitum illud Divi Auguſtini adverſus Petilianum, iis ſcilicet, qui plus nimio feſtinant, nonnunquam uſuvenire, ut veſtem, aut calceos perverſe induant, quæ res poſtea curren-

rentibus moram & tarditatem affert.

Jam vero de Theologia pauca dicam, ut inde de ceteris disciplinis conjectura amplissime fiat & judicium. Equidem si e tanta Theologorum paucitate, quantam esse videmus, divinæ hujus scientiæ difficultatem & salebras deducere fas est, nemini obscurum esse poterit, quantum amplitudine & dignitate ceteras disciplinas Theologia antecellit, tantum illam & ingenii & laboris præ aliis exquirere. Nam si rationem recte subducere velimus, pro innumeris prope religiosis familiis, quæ hodie in ejusmodi studio unice versantur, paucissimi quidem sunt, qui tam amplæ facultatis non dicam membra omnia & partes, sed partium articulos absolutissime comprehendant. Nisi forte Theologos mihi nominas disputatores nescio quos acres & subtiles, qui nihil de abditio-

ribus

ribus ſacrarum literarum oraculis, nihil de Eccleſiaſticæ hiſtoriæ notitia, nihil de monumentis tum Græcis tum Latinis ſanctorum Patrum attigerint; ſed Dialecticorum inſtar rem omnem agunt diſputationibus & clamoribus. Hos enim cenſoria virgula notatos e Theologorum collegio diſpungit Melchior Canus vir dignitate & doctrina clariſſimus. Audite quæſo doctiſſimi antiſtitis teſtimonium. Intelligo, inquit, fuiſſe in ſchola quoſdam Theologos adſcriptitios, qui univerſas quæſtiones Theologicas frivolis argumentis abſolverint, & vanis invalidiſque ratiunculis magnum pondus rebus graviſſimis detrahentes, ediderint in Theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum; & cum in his ſacrorum Bibliorum teſtimonia rariſſima ſint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Patribus oleat,

nihil

nihil ex gravi Philosophia, sed puerilibus fere disciplinis; Theologi tamen, si superis placet, vocantur. Ex qua gravissima auctoritate cui perspicuum non est quot doctrinæ præsidiis debeat esse instructus, qui præstantissimæ facultati nomen dedit? Dubitari plane non potest, quin præter magnam ingenii vim diuturno quoque labore multisque vigiliis ad tam amplam eruditionem comparandam opus sit, sine qua nemo potest jure dici Theologus. Equidem si paulo maturius cogitemus quæ superiori ætate plena succi & sanguinis monumenta literis elegantissimis tradiderunt & Bellarminus & Sirmondus & Petavius & Alphonsus a Castro & Melchior Canus & Thomassinus & Natalis Alexander aliique permulti, qui de rebus Theologicis acute simul & nervose scripserunt, compertissimum nobis erit, ejusmodi

ſtudia complurium annorum induſtriam, imo vero diuturnæ ætatis maturitatem redolere.

Verum quid diutius graviſſimis diſciplinis immoramur, cum hæc noſtra mitiora literarum ſtudia, quæ Humanitatem appellant, tantum ſibi cum ingenii tum temporis poſtulare videamus? Nam præter univerſam illam ceterarum fere omnium artium, quam neceſſario exigunt, notitiam, præter hiſtoriarum, quam Græci & Latini ſcriptores memoriæ tradiderunt, cognitionem & ampliſſimam illam ubertatem rerum, quæ eruditio dicitur; quanti mehercule laboris eſt dictionem ſibi puram & elegantem conflare, varias dicendi notas internoſcere ac multiplices ſermonis formas exprimere? Quam paucorum ſemper fuit orationem ſic verbis & ſententiis inſtruere, ut ad veteris eloquentiæ decus & ma-

majeſtatem proxime accederet? Quid vero de poetica facultate dicam, cujus dignitas pluſne naturæ, an arti, plus ingenio, an induſtriæ eſſet tribuenda, merito viri ſapientiſsimi dubitarunt? Atqui Virgilium, cui ingenium bene limatum & omnibus fere diſciplinis excultum, ſeptem perpetuos annos in Georgicorum libris deſudaſſe accepimus. Neque ipſe annorum duodecim, quos in divino Æneidum carmine inſumpſerat, moram ſatis eſſe putavit ad ſempiterni ejus operis commendationem, quominus illud ut rem informem impolitamque teſtamento comburi juberet. Quid quod Jacobus Sannazarius poeta ſane elegatiſsimus tres illos aureos de Partu Virginis libros viginti annorum lima perpolivit? Nam quemadmodum Zeuxis ille celeberrimus in tabulis pingendis moroſus & difficilis dicere ſolebat, ſe diu pingere,

quod æternitati pingeret; ita plane quæ immortalitati parantur, diu multumque cogitanda ſunt; neque ante de tabula ponenda eſt manus, quam ſingula dilucida ſint admodum atque expolita. Quamobrem Horatius in præclara illa & immortali ad Piſones epiſtola ſæpiſsime inculcat, multa die multiſque lituris eſſe caſtigandum; quod propediem in lucem eſt exiturum; nec quicquam fore elaboratum ſatis atque perfectum, quod longa mora non concoqueret, nonumque in annum non premeretur. Quæ ſic dicta volo, ut omnes intelligant, citra ſudorem ſtudiumque plurimum neminem in re literaria fieri ſummum, nec poſſe paucis annis, ut ſtulte ſibi plerique arrogant, ad veram doctrinæ laudem pervenire.

At vero dicet aliquis, Picus ille Mirandulanus, cujus gloria in omnium

ore

ore & admiratione ſemper vivet, nonne tam brevi, quo vixit, trium circiter & triginta annorum tempore id eſt aſſequutus, ut & orator & philoſophus & mathematicus & theologus magni nominis eſſet, cum tam multa de omni fere doctrina & publice diſputaverit & literis tradiderit? Quid quod prætérita ætate, ut ne longius abeam, Hugo Grotius, Daniel Heinſius, Blaſius Paſchalius in ipſo adoleſcentiæ flore complura in lucem ediderint, quæ eruditionem minime vulgarem redolent? Profecto non negaverim, Picum alioſque permultos extitiſſe, qui ſingularis ingenii felicitate pauciſſimis annis eo pervenerint, quo plerique homines longo ſtudio multaque ætate pervenire nequaquam potuerint. At vero præterquam quod quæ paucorum felicitas eſt ad commune ceterorum exemplum trahi nullo modo poteſt, quis ignorat,

non defuiſſe doctos & emunctæ naris viros, qui in Pico ipſo Mirandulano aliquanto amplius deſideraverint, & in eo neſcio quam præcocis ingenii acerbitatem culpaverint? Illud certe negari non poteſt, multos nævos & maculas illius ſcriptis eſſe aſperſas, quæ in eloquentia & elegantioribus literis hominem immaturum fuiſſe oſtendunt. De ceteris autem dico, homines quidem multos præceleri fervidoque fuiſſe ingenio, qui ſcriptis editis adoleſcentiam ſuam illuſtraverint: nego nihilominus omnem in præmaturis ejuſmodi fructibus deguſtari tum ingenii tum judicii maturitatem. Quod ne cui obtrectandi cauſſa, aut de gloria ſummorum virorum quicquam detrahendi ſtudio dictum eſſe videatur, literariæ Reipublicæ annales quæſo percurrite. Non pauci ſane vobis occurrent viri literatiſſimi, qui deinde con-

confirmata jam ætate, ad incudem ea ipſa revocaverint, vel etiam cum pudore damnaverint, quæ pridem juvenilibus annis nimium feſtinanter effuderant. Hoc enim, ut antiquiores præteream, & Laurentium Gambaram & & Petrum Bembum & Franciſcum Petrarcam & Torquatum Taſſum alioſque magni ingenii homines feciſſe legimus. Nec ſane mirandum; cum oculis noſtris quotidie videamus, ſuccum non habere diuturnum, quæ nimis celeriter matureſcunt, neque diu vigere, quæ præpropere & quaſi ex tempore gignuntur: contra vero arbores, quæ in multas ætates manſuræ ſunt, altioribus humo defigi radicibus, ſero creſcere ac paulatim robur & firmitatem tenere.

Quæ cum ita ſe habeant, jam intelligitis, Adoleſcentes optimi, quorum cauſſa potiſſimum hæc omnis oratio

tio instituta est, nihil esse solidiori doctrinæ noxium magis aut inimicum, quam nimiam studiorum festinationem. Non cursorum more, sed lente, sed maturo consilio in optimis studiis est properandum. Sat cito, dicere solebat sapientissimus Cato, res fiunt, si sat bene. Quid autem vobis ad scientiæ exitum celeriter pervenisse proderit, nisi illius membra omnia & partes plene cumulateque teneatis, aut in ea quid primo, quid postremo loco sit, haud satis percipiatis? Agite itaque rem vestram naviter, & ad quam semel animum appulistis disciplinam, ad eam diligenter constanterque incumbite quousque illam a vobis revera possideri & utilitatis & gloriæ vestræ fundum fieri contingat.

DE

DE EXPEDITA DISCENDI RATIONE.

ORATIO VIII.

Habita XV. *Kal. Novembris*, *anno* MDCCXIX.

CUM anno superiore ex hoc ipso loco eam more majorum orationem haberem, in qua quotannis quispiam de dignitate ac præstantia bonarum artium præfari solet; illud, si meministis, contendebam, in optimis studiis lente quidem esse festinandum; nec studiosæ juventuti quicquam esse perniciosum magis, aut inimicum, quam paucissimis annis gravissimarum disciplinarum studiis immorari, quæ multum

& temporis & laboris omnino requirunt. Quod argumenti genus his plane temporibus necessarium etsi sapientissimis, qui aderant, viris probatum fuisse certe scio; non defuerunt tamen aliqui, qui inde occasionem obtrectandi arripuerint: quasi vero, proposita hac tanta studiorum difficultate, juvenes ab suscepto eorundem cursu retardari & magnos illos, quos ad Academiam attulerant, animos despondere contingat. Quorum opinio tametsi & ratione & communi experimento refutari facile possit; cum compertissimum sit, quæ obvia & unicuique exposita maxime sunt, homines ea negligere atque contemnere; ad illa vero, quæ ardua & multo difficillima, eos fortiter aggredi & majori studio & voluntate duci: malo tamen mitiori ejusmodi hominum ingenio indulgere, quam erga ipsos durior, aut parum offi-

officiosus videri. Temperabo itaque hoc anno austeram illam dicendi rationem, & molliori suscepto argumento, tyrones milites, si qui forte severitatis metu a nobis olim dilapsi sunt & in fugam conjecti, ad musarum castra hodierno die revocare conabor. Quare aditus quosdam breves admodum & expeditos cupidæ literarum juventuti indicare statui, per quos, si velit, propere possit ad veram doctrinæ laudem pervenire. Hæc autem ne quis forte dici putet adulandi studio, aut ostentandi ingenii caussa, quod a natura mea semper abhorruit, nihil de meo proponam: sed presso pede summorum virorum vestigia persequens, quem ipsi tenuerint brevissimum discendi cursum, ostendam. Sic enim omnes intelligent, non me meo consilio, sed ipsos veteres sapientiæ magistros, hoc unum expeditissimum mu-

nivisse ad doctrinam iter, quo nullum posſit aut magis certum, aut compendioſius excogitari.

Duo ſunt omnino, quantum ego intelligo, quæ cum in omni vita, tum præſertim in bonarum artium ſtudio plurimum valere majores noſtri ſemper exiſtimarunt, amor nimirum & diligentia. Quorum alter animum excitat, & ſubjectis veluti facibus ad agendum inflammat: altera vero facit, ut id, quod eximium & laude dignum, homines magno conatu ſummoque labore aſſequantur. His quidem ducibus ad optimas diſciplinas iter facile & expeditum majoribus noſtris ſemper patuit. Hanc unam illi brevem & rectiſsimam ad literarum ſtudia viam nobis tritam reliquerunt. Amor ſcilicet, amor doctrinæ fuit, qui Platones, qui Ariſtoteles, qui Archimedes, Hippocrates, Papinianos aliaque claris-

rifsima fcientiarum lumina olim peperit, & ad gloriam extulit fempiternam. Putant nonnulli, & falfo quidem, ætatis noftræ ingenia tardiora effe atque hebetiora, quam antiquorum fuerint. Putant effœtam jam effe naturam, & magnorum ingeniorum femina penitus interiiffe. Cum enim videant noftris hifce temporibus tantam adolefcentium frequentiam in literario pulvere defudare; nihilominus paucos admodum fingularis doctrinæ palmam referre: nullumque memoria noftra exiftere, qui fcientiæ gloria cum antiquis decertare audeat: nullum, qui in poetica facultate cum Homero, aut Virgilio, nullum, qui in eloquentiæ caftris cum Demofthene aut M. Tullio fit conferendus; in eam facile fufpicionem veniunt, iccirco veteres tantopere excelluiffe tantoque nos ab illis doctrinæ intervallo diftare, quod

quod aureo feculo nati fint primo naturæ partu, cum vis feminis effet acerrima & terræ benignitas tanta, ut centefimis femper & cum anatocifmo refponderet. Nos autem deteriori ætate, cum jam folum laffum & emaciatum eft, exortos non æqualem mentis aciem, neque eandem ingenii vim, aut perfpicaciam habere. Quæ fi vera effent, liceret utique nobis de natura gravifsime conqueri, quod erga nos non parentem egiffet, fed novercam; quodque illorum mentibus ingenii florem inftillaffet & fuccum, nobis autem quifquilias & porriginem refervaffet. At vero cum ex multis, quæ hoc noftro tempore longe fubtilius inventa funt, aut quæ ingeniofius quam antiquis temporibus pertractantur, facile fit intelligere, non tardiora nunc effe, quam olim fuerunt ingenia; cum infuper & plura & uberiora nobis

quam

quam illis præſto ſint ad diſcendum ſubſidia, quid aliud tandem in cauſſa eſſe dicemus, niſi quod nos non eodem amore, neque eodem, quo veteres, ſtudio honeſtiſſimas diſciplinas proſequamur? Et quidem incredibile ac prope immenſum erat illorum in perſcrutanda veritate deſiderium; atque adeo inexplebili ſciendi cupiditate conflagrabant, ut nihil tam arduum, nihil tam alte poſitum, ad quod eorum diligentia & induſtria non pervaderet. Non inauditum aliquid, aut in hoc genere novum dico. Plena ſunt hiſtoriarum monumenta, plena vetuſtatis exempla, plenæ omnium gentium literæ. Quis enim ignorat, Ariſtotelem hoc ipſo diſcendi ſtudio inflammatum annos viginti perpetuos divinum Platonem ſic audiviſſe, ut ne unam quidem interim ejus lectionem prætermiſiſſe dicatur? Quis ignorat, Plato-

nem

nem ipſum, Pythagoram, Democritum, Anaxagoram aliosque bene multos ſummo vitæ incommodo maxime diverſas ac remotas regiones peragraſſe, ut ampliorem ſibi doctrinæ cenſum compararent? Quid quod Euclides ille Megarenſis auditor Socratis tanta ſciendi cupiditate incenderetur, ut ejus rei cauſſa capitis etiam periculum adire ſæpiſſime non dubitaret? Nota res eſt & apud omnes gentes ſatis ſuperque pervulgata; digna tamen, quæ ſæpius repetatur & ad omnem poſteritatis memoriam ſummis laudibus efferatur. Caverant Athenienſes edicto; ut ſi Megarenſium quiſpiam pedem Athenas inferret, ei capitale fieret. Euclides autem, qui Megaris natus, quique antea & eſſe frequenter Athenis & Socratem audire conſueverat; tantum hinc accepit dolorem tantamque animi ægritudinem, ut mori ſa-

tius

tius quam ab ipſo Socrate diutius abeſſe duceret. Quid ergo conſilii ceperit, quæſo animadvertite. Sub noctem homo ſagax & acutus muliebri ſtola & pallio ornatur, ac fœminarum more capillis reticulo collectis, Athenas per ſummum vitæ diſcrimen ad Socratem adit; quodque mirandum magis eſt, rurſus ſub lucem millia paſſuum prope viginti eadem illa veſte tectus domum commigrabat. Quis ſummam hominis conſtantiam non admiratur? Quis diſcendi ardorem incredibilem non videt? Quantum autem fuiſſe putabimus ſciendi deſiderium, quod hominem domi ſuæ nobilem a quiete nocturna, a Diis penatibus tectiſque patriis, ab omnibus vitæ commodis diſtraheret, & tam apertum capitis periculum ſubire ſæpius impelleret? Si revera idem nobis eſſet erga literas amor, ſi eadem diſcendi cupi-

ditas, dubitandum non eſt, quin magni nunc quoque in omni diſciplinarum genere progreſſus fierent. Non eſſet profecto, cur ætas noſtra heroicis illis temporibus tantopere invideret, in quibus præſtantiſſima ac prope divina ingenia floruiſſe miramur. Non deeſſent in unaquaque ætate Platones & Archimedes, non deeſſent Demoſthenes & Tullii, ſi eorum ſtudium ac diligentia minime deeſſent. Et quidem altero abhinc ſeculo tot in omni facultate extiterunt viri clariſſimi, qui ut veteres illos ſapientiæ antiſtites ingenio ſuperare haud potuerint, ad eorum tamen gloriam quam proxime quidem acceſſiſſe videntur. Neceſſe non eſt hic vobis ad memoriam revocare Scaligeros, Sigonios, Lipſios, Grotios, Galilæos, Cujacios aliosque complures, qui magna cum ingenii laude & ſingularis doctrinæ fama floruerunt.

Quot

Quot præterea fuere præclara eruditione adolescentes, qui in ipso ætatis flore quasi canescere & doctrinæ maturitatem quandam ac senectutem habere visi sunt? Nolo in illis nominatim recensendis immorari, cum præsertim in oculis omnium sint evulgata ab Adriano Bailletto viro clarissimo monumenta, quæ ex omni fere literarum memoria collegit de unis adolescentibus, qui studiis scriptisve editis inclaruerunt. Quid autem illis tantum animi tantumque virium dedit, ut imbecilla ætate gravissimas disciplinas profiterentur, & puerilem prætextam cum philosophorum pallio commutarent? Doctrinæ profecto amor fuit, qui eosdem impulit, incitavit, & quemadmodum poeta ait, alas addidit, ut festinato cursu & incredibili velocitate ad amplissimæ gloriæ fastigium properarent. Equidem nihil est, ut

M. Tullius affirmat, quod ſtudio & amore effici non poſſit, nihil tam arduum, tam eminens, quo amor eniti non valeat.

Quanta vero fuerit ejuſmodi vis amoris, quantaque cupiditate homines ſapientiſſimi ad optimarum artium poſſeſſionem aſpiraverint, nullo ſane luculentiori argumento dignoſci poſſe crediderim, quam ut videamus diligentiam prope incredibilem, qua eoſdem doctrinæ aſſequendæ cauſſa uſos fuiſſe ex annalium teſtimonio accepimus. Cum enim probe perciperent, inane eſſe ac perridiculum illud ſciendi deſiderium, quod cum ſumma induſtria ac diligentia minime conjungeretur; nulla erat difficultas, nulla vis, nullum incommodum, quo ipſi ab inſtituto ſtudiorum curſu retardarentur; & quominus perpetuos dies noctesque ſcriberent, aut ſeſe immen-

ſis

ſis lectionibus occuparent. Quamobrem Cicero ad Atticum ſcribens de ſe ipſo teſtatus eſt, incredibile eſſe omnino quantum ſcripſerit die, quin etiam noctibus. Nihil enim, inquit, eſt ſomni. De Ariſtotele autem Laertius memoriæ prodidit, ejus libros ad quadringentorum pene numerum perveniſſe, de quibus nemini ſit ambigendum, præter complura alia volumina, quæ ipſimet tribui ſoleant. Quid vero de Galeno medicorum principe dicam, quem libros de re medica quadringentos, de aliis autem diſciplinis ducentos quadraginta conſcripſiſſe, auctor eſt Joannes Fernelius? Quid de Ser. Sulpicio viro ſummo atque doctiſſimo, quem juris civilis ſcientiam centum & octoginta voluminibus illuſtraſſe accepimus? Quid demum de Ariſtarco Grammatico, qui de multiplici reconditaque eruditione com-

men-

mentarios supra mille literis consignavit? Ut nihil de Theophrasto, nihil de Didymo Alexandrino loquar, quorum ille trecenta volumina, hic vero quatuor millia posteritatis memoriæ mandasse dicitur. Quæ quidem utcunque vera sint, certe sanctissimus Ecclesiæ Doctor Hieronymus se librorum Origenis sex millia non vidisse modo, verum etiam perlegisse affirmat. Quocirca in altero scribendi labor, in altero autem legendi studium admirationis habet plurimum. Quamobrem omnes jam, puto, satis intelligunt, quo majores nostri cursu ad solidam doctrinæ laudem venerint: quo animi ardore, vigilantia, assiduitate, utque omnia uno verbo complectar, qua diligentia in optimis studiis se gesserint; omne sibi tempus periisse rati, in quo aliquid non didicissent: adeo ut fama sit, Catonem Uticensem virum

ce-

celeberrimum in ipsa quoque Romana curia, dum Senatus cogeretur, Græcos libros lectitare consuevisse. At nostra ætate juvenes, qui non labori, sed otio, non vigiliis, sed somno, non libris, sed ludis libentissime vacant, literas tamen se amare & in deliciis habere profitentur. Imo, quæ incredibilis amentia est, cum laborem & industriam fugiant ut nihil supra, ita tamen sibi de suo ingenio blandiuntur, ut viros perquam doctos & literatos se posse fieri sibimet stultissime persuadeant. Enimvero nobis etiamsi suadeant, ut ait Comicus, non persuadebunt. Nam quæ major excogitari potest temeritas, quam oscitanter & quasi per otium id velle assequi, ad quod obtinendum majores nostros tot labores suscepisse videmus? At dicet aliquis: non pauci juvenes præceleri præditi sunt ingenio, & memoriæ vi mul-

multa pollent. Quasi vero majores homines natura tardi atque ingenio hebetes fuerint. Quem autem unquam post homines natos invenias, qui cum Pythagora, cum Platone, cum Aristotele, cum M. Tullio ceterisque ejus disciplinæ viris sit ingenii præstantia & amplitudine conferendus? Quam ergo illi sibi sapientiæ laudem diu multumque laborando compararunt, hanc tu homo ingeniosior minimo negotio, vel etiam, si Diis placet, paucissimis diebus referes? O ridicula capita! O stultitiam singularem! At longius jam, quam par erat, progressi sumus. Ut finem dicendi faciam, ad vos quotquot adestis, ingenui Adolescentes, se convertit oratio mea: vos magnopere hortatur atque obsecrat. Si majorum gloriam æmulamini, si dignitatem literatorum hominum, quod sane præclara vestra indole dignissimum est,

præo-

præoptatis ; eorum pariter in discendo ardorem, eorum labores & studium, eorum diligentiam, atque industriam, imitari velis remisque contendite: Breve profecto vobis atque expeditum patebit ad doctrinam iter, si eorundem vestigiis insistere vos minime pigeat. Magnum quidem & arduum negotium suscepistis: non inficior. Sed illud primo cogitate: nihil esse amanti difficile, nihil arduum, nihil impervium. Volat, ut ajunt, amor, si quo aliter pervenire non possit. Deinde tantam esse sciendi voluptatem, ut omnis studiorum labor suavissimus fiat; atque etiam sæpe, licet sit revera durus & diuturnus, minime tamen sentiatur.

Sanctissimo Domino Nostro
INNOCENTIO XIII.
PONT. OPT. MAX.

Paulinus a S. Joſepho Scholarum Piarum.

ORATIONEM *hanc, quæ de argumenti magnitudine dignitatem ſibi aliquam comparavit, & ornamentum, ſupplex & qua maxime decet veneratione tibi offero, Innocenti Pontifex Maxime. Quod plane volens lubenſque facio, cum ea, quæ in Leone X. ſuſpeximus & admirati ſumus,*

in

in te quoque & virtutum similitudine & supremæ, quam sustines dignitatis majestate, mirifice conspirare videamus. Etenim quis non intelligit, constituta esse auspicatissimi tui initia principatus ea ipsa duo, quæ Leonis nomen immortalitati maxime commendarunt; amorem scilicet & majestatem? Humanitas quippe illa singularis & amor eximius, qui in te tuaque clarissima familia non tam innutritus esse videtur, quam innatus penitus atque insitus, nihil de Pontificia Majestate tua detrabit, imo vero ornat gloriosius. Proinde in Apostolicæ dignitatis auctoritatem & decus dum omni cogitatione curaque incumbis, urget interea animum tuum populorum amor & Patriæ charitas: cujus inopiæ sublevandæ & publica vectigalia imminuta & alia plura commode opportuneque provisa vidimus. Ex quibus sane faustissimis regni auspiciis cur eam nobis reducem felicissimam ætatem non ominemur,

 mur,

mur, quam plane beatam atque auream ſuis temporibus Leo X. condidiſſe dicitur? Quod enim ille in omni vita ſua, ut Paulus Jovius ſcribit, id præcipue ſpectaverit, ut benefaciendo & promerendo ab omnibus hominum ordinibus amaretur, nemo eſt, qui te in ejuſmodi beneficientiæ ſtudio Leonis ſimillimum eſſe non videat: cum erga omnes, qui de rebus tuis vel minimum meriti ſunt, gratiſſimum animum beneficentiſſimumque probaveris. In hoc tamen uno te Leonis omnino diſſimilem fore optamus, ut videlicet quam ille felicitatem e vivis immature præreptus brevem admodum & caducam fecit, eam Sanctitas tua ad populi Romani votum & ad commune Eccleſiæ bonum diu incolumis niſi immortalem, at diutiſſime duraturam exhibeat.

DE

DE LAUDIBUS LEONIS X.

In anniverſariis ejus parentalibus.

ORATIO IX.

Habita III. *Idus Februarii, anno* MDCCXXII.

CUm de Leone X. Pont. Max. præclariſque ejus laudibus in hac tanta literatorum hominum frequentia verba de more facere meditarer, & dubius animo hærerem, quid eligi potiſſimum ad dicendum poſſet, quod & immortali Viro dignum & a majeſtate hujus loci non alienum eſſe videretur; novæ quædam admirabileſque virtutum ſpecies cogitanti mihi occurrebant. Obverſabatur quippe ante oculos regia illa at-

atque excelsa animi magnitudo, qua Leo X. in omni vitæ statu tanto se ceteris mortalibus superiorem exhibuit, quanto & nobilitate generis & dignitate fortunæ ceteros anteibat. Occurrebat quoque beneficentia illius & liberalitas pene incredibilis; qua factum est, ut ea tempestate auream ætatem postliminio ab ipso revocatam homines sibi gratularentur. Rapiebat animum summa ejus & quasi divina in adversis fortiter ferendis constantia; prudentia & sagacitas in agendis singularis, sapientia denique ab ineunte ætate tam eximia atque admiranda, ut in ipsa adolescentia ea virtutis & dignitatis præmia præoccupaverit, quæ alii vix extrema consequuntur senectute. Ex quibus sane tot tantisque virtutibus etsi nullam esse intelligebam, quæ argumenti magnitudinem quandam & novitatem non præseferret;

ret; nihil tamen mihi tam novum inusitatumque visum fuit in omni Leonis X. vita, quam videre majestatem in eo una cum amore fuisse conjunctam. Hoc mihi profecto perquam rarum apparuit maximeque admirandum. Quandoquidem veterum poetarum judicio, tum etiam communi hominum sermone percrebuit: non bene convenire, neque in una sede morari posse amorem & majestatem. Sed ex hac ipsa rei novitate, unde brevissimæ orationis meæ argumentum erit, vos PP. amplissimi facile intelligetis, quid de virtute ac sapientia Leonis X. judicandum, cum ea, quæ quasi opposita difficillime conjunguntur, in se uno ipse feliciter perpetuoque copulaverit, amorem scilicet & majestatem.

Nescio quo fato fieri dicam, ut plerique mortalium, quos avitæ nobilitatis splendor, aut honoris dignitas

tas & amplitudo ſupra ceteros extulit, adeo ſtatim ſupercilium attollant ceteroſque faſtidiant, ut ipſi non ex hominum numero, ſed quaſi e Deorum concilio delapſi eſſe videantur. Putant nimirum cum imperii majeſtate eas locum obtinere non poſſe virtutès, quæ quaſi communes & populares habentur, humanitas ſcilicet, benignitas, ſermonis facilitas atque manſuetudo. Putant de dignitate ſibi detrahi plurimum, niſi ſuperbia & faſtu a ceteris internoſcantur. Ex qua profecto falſa hominum opinione natum fuiſſe arbitror pervulgatum illud proverbium, honores nempe in mores mutationem inducere. Longe tamen aliter Leo X. in omni vitæ ſuæ fortuna ſtatuit. In tanta enim domeſticæ gloriæ amplitudine, in tot ſummis maximiſque honoribus conſtitutus nunquam ſe hominem eſſe oblitus, & nihil humani a ſe alie-

alienum esse putavit. Proinde quemadmodum natura in ejus ore atque oculis gravitatem quandam cum incredibili benignitate conjunxerat; ita virtus & præclara majorum exempla illius animum ad humanitatem sic informarunt, ut auctoritas cum gratia, amor cum majestate veluti inito fœdere consociarentur. Nam præterquam quod in ea fuerat amplissima domo educatus, unde superbia & audacia, ut Paulus Jovius scribit, penitus exclusis, veræ munificentiæ, jucunditatis, elegantiæ virtutumque omnium cunctis officina patebat; duo præterea sibi præ oculis erant domesticæ gloriæ lumina, magnus videlicet Cosmus & Laurentius pater, quorum alter ob præclara erga rempublicam merita Pater patriæ publici amoris decreto appellatus fuerat, alter ob singularem benevolentiam & charitatem non

modo ſuorum civium, verum etiam totius Italiæ deliciæ atque amor æſtimabatur. His ergo prælucentibus ſibi majorum exemplis, non obſcure intellexit Joannes Medices, principibus viris nihil eſſe glorioſius, quam dignitatis majeſtatem humanitate ac benevolentia temperare. Cum itaque in ipſo ætatis flore ab Innocentio VIII. Cardinalis, deinde etiam paulo poſt Legatus totius Etruriæ renunciatus fuiſſet, in ea amplitudine dignitatis ita ſe geſſit, ut incertum fecerit, pluſne admirationis haberet adoleſcentem videre tanta prudentiæ laude ornatum tantaque morum gravitate compoſitum, an vero cum ea, quam ſuſtinebat, Eccleſiaſticæ perſonæ auctoritate tantam ingenii ſuavitatem humanitatemque conjunctam. Permirum ſane videbatur, homini adoleſcenti ad maximas imperii difficultates expedien-

das,

das, & ad consilia cum de rebus privatis tum publicis capienda, parem inesse animi maturitatem atque prudentiam. Sed admirationem hujusmodi superabat, quod non tam Legati auctoritatem, quam optimi civis amorem erga omnes studiumque patefaceret. Quo plane miraculo factum est, ut per Etruriam universam ejus sapientiæ fama nomenque celebraretur; & non modo singulæ illius provinciæ civitates honores ei publice statuerent, sed ii quoque omnes, qui ex tanta Mediceorum gloria invidia dudum disrumpebantur, eximiam ejus virtutem admirari cœperint atque amare. Usque adeo singularem sibi conciliat gratiam virtus cum dignitate conjuncta.

At fortasse mirandum non est, quod cives invidos & inimicos humanitate ac benevolentia deliniret; cum

efferatos quoque militum animos in- sui amorem pertraxerit ac venerationem. Ardebat jam multos annos Æmilia prope universa bello teterrimo ac periculoso. Vastati ubique agri, succensæ domus, direptæ bonorum fortunæ; atque Urbes civilibus odiis magis quam bello conflagrantes partim a Romani Pontificis imperio defecerant, partim in exterarum gentium potestatem aut ultro se dederant, aut vi armisque redactæ fuerant: omnia postremo armorum terror ac belli furor invaserat. Ut igitur tot tantisque malis, quibus jampridem divina atque humana omnia permiscebantur, Julius II. Romanus Pontifex tempestive occurreret, ad arma veniendum esse putavit, agendumque vi & gladio, ubi religione contempta, neque paternæ reverentiæ dignitas, neque Romanæ Sedis auctoritas va-
luiss-

luissent. Comparato itaque instructissimo longe omnium exercitu, Joannem Medicen Cardinalem ad eam provinciam Legatum Apostolicum renunciavit. Qua quidem ardua ac periculorum plena legatione suscepta Joannes ita non modo fidem suam, operam diligentiamque eidem Julio acris sane ingenii ac judicii viro probavit, sed tantam etiam apud omnes existimationem obtinuit, ut milites ipsi Joannem Medicen non legatum ex hac urbe missum, sed hominem quasi de cælo delapsum intuerentur. Quoties enim prodiret in publicum, quoties in conspectu exercitus staret, tantus fieri solebat centurionum ac militum concursus sacram purpuram manu tangere atque osculari cupientium, ut nimia pietate signa deseri, & quasi dissolvi militares ordines viderentur. Unde autem tam præclara atque insignis

gnis hominum opinio? Unde tam illustria religiosæ venerationis officia? Opinentur sane alii, tantam fuisse in ea legatione Joannis sapientiam, tantum consilium, pietatem ac religionem, ut non immerito omnium erga se studium excitaverit atque amorem. Ego profecto non repugnabo; cum proditum sit memoriæ, pecuniam sæpe ad licentiam militum coercendam eorumque explendam cupiditatem, illum summa liberalitate impertivisse; imo etiam aliquando sese vulneribus objectare non dubitasse, ut matronarum dignitati, aut virginum pudori consuleret. Verum sic existimo, etsi nihil ceteris virtutibus detrahendum esse videtur, negari tamen non posse, quin beneficentia atque amore omnium sibi studia ac venerationem promeruerit. Auctoritas enim cum gratia, ut Stoicus inquit, homines

non

non solum amabiles, sed venerabiles efficit. Quamobrem etsi imperatoria dignitas milites continet; ita tamen continet, ut imperatorem aut metuant, aut oderint. Imperii autem majestas cum beneficentia ad obsequium pariter atque amorem impellit.

Quid vero diutius obsequia militum demiramur, cum & hostis, qui natura tum etiam victoria insolens ac superbus erat, Joannem Medicen imperio exercituque spoliatum summa religione colat ac mirandum in modum veneretur? Nam ingenti a nostris calamitate ad Ravennam accepta cæsoque ex majori parte exercitu, cum Legatus ipse, qui in hostium potestatem venerat, Mediolanum captivus & quasi per triumphum ductus fuisset, nequaquam tamen animo concidit, nec dignitatis, qua præditus erat, majestatem abjecit. At sereno placidoque vul-

vultu milites alloquutus, tam graviter sapienterque Romani Pontificis caussam egit, ut Pisani Concilii improbitate damnata, totus ille in Julii Pontificis odium concitatus exercitus errorem agnosceret suum, ac supplex veniam deprecaretur. O singularem hominis virtutem! O sapientiam admirabilem atque omni laude, prædicatione, literis monumentisque decorandam! Desinant veterum annalium historiæ summis laudibus ad cælum extollere Scipiones Africanos, Julios Cæsares, Cn: Pompejos aliosque clarissimos Imperatores, quod clementia & inusitata quadam imperii dignitate, non suis tantum, sed hostibus etiam divini quodammodo ac venerabiles essent. Illi siquidem victores gentium, expugnatis urbibus ac provinciis igne ferroque subactis, vi & armis suam & Pop. Rom. majestatem vindicabant.

Quod vero Joannes non imperio munitus, non exercitu instructus, non victor, sed victus, sed captivus Apostolicæ dignitatis auctoritatem propugnaverit, quod armatæ multitudinis animos non armorum terrore ac minis, sed benignitate atque humanitate devicerit & ad Romani Pontificis voluntatem deduxerit, quis pari eloquentia explicare poterit? quis unquam satis pro dignitate laudare?

At majora nobis occurrent amoris & majestatis argumenta, si Joannem ipsum ad Vaticani fastigium jam evectum & magnanimo Leonis nomine decoratum contemplemur. Quid enim magnificentissimus ille apparatus atque ea solennis pompa, qua Pontifex salutatus ad Basilicam Lateranensem primo perrexit; tanto videlicet Purpuratorum Patrum splendore, tot clarissimorum Principum comitatu ac

tam incredibili hominum concursu, ut a Gothicis temporibus Romæ nec illustrius, nec magnificentius spectaculum visum fuisse Paulus Jovius testetur? Hoc autem totum etsi ad illius majestatem referri debet, amoris tamen singularis argumentum certe fuit sparsa a Quæstoribus per omnes Urbis regiones aurea & argentea pecunia tam liberaliter effuseque, ut centum millibus aureis eam liberalitatem Pontifici stetisse Quæstores ipsi faterentur. Quid præterea veteres paternæ domus inimici omnes statim in gratiam perhumaniter recepti, quorum alii e longinquis regionibus, ubi misere degebant, benigne evocati sunt & re familiari atque honoribus aucti; alii e vinculis, quibus detinebantur, soluti ac libertati patriæque cumulatissime restituti? Intelligebat enim Pontifex sapientissimus, nihil esse tam re-

regium, ut M. Tullius inquit, tam liberale tamque munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis homines. Intelligebat, nihil esse laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.

Dum autem mente mecum ipse reputo, quæ Leo X. in absolvendo Lateranensi Concilio, quod jampridem Julius Pontifex inchoaverat, opportune sapientissimeque constituit; dubius plane hæreo, majoremne in eo sibi partem vindicaverit amor, an vero majestas: imo ut verum fatear, magnum & acre video dissidium inter amorem & majestatem, utri videlicet gloriæ tribuendus sit principatus. Nam etsi frænata sanctissimis legibus nefariorum hominum audacia, spoliati jure imperii principes perduelles, sancita plurima cum potentissimis regibus

fœdera, instructæ ingentes classes, repressi conatus atque arma Selymi crudelissimi Turcarum Imperatoris. & sexcenta alia graviter providentissimeque constituta incredibilem Leoni X. conciliaverint majestatem: cum tamen nemini dubium sit, quin ille hæc omnia cogitaverit atque perfecerit ob summum Christianæ religionis propugnandæ amplificandæque studium, quo nimirum vehementissime incensus nuncios & epistolas misit tum ad Abissinorum regem, tum ad magnum Moschorum ducem, tum etiam ad alias plurimas remotissimas Asiæ gentes, ut detersa, si fieri posset, errorum labe, in Ecclesiæ Romanæ sinum reciperet universas; quis facile dijudicare possit amorine, an majestati magis sit tribuendum? Quod autem ad tollendas e Christiana republica turbas, iis omnibus veniam indulgeat,

qui

qui turbulentiſsimis factionibus Julium II. diu oſtinateque vexaverant; quodque Carvajalem & Sanſeverinum perduellionis reos ab ipſo Julio Pontifice Purpuræ dignitate & ſacerdotiis omnibus expoliatos ſumma clementia paternoque amore complectatur & ad omnem priſtinæ dignitatis ſplendorem reſtituat: in hoc ſane dedit præclarum amoris ſui teſtimonium. At enim ex ampliſsimo ſenatu neſcio quem majeſtatis reum plane convictum more majorum a Leone X. fuiſſe mulctatum teſtantur hiſtoriæ. Ita profecto: at vero vindicis majeſtatis pœnas amor quidem excepit. Quandoquidem in ipſo capitalis ſententiæ die unum atque triginta Cardinales, viros ex omni prope natione virtute, doctrina nobilitateque clariſsimos ſumma & inuſitata liberalitate cooptavit. Quo quidem tam amplo atque illuſtri ſenato-

rum delectu non modo populo Romano, sed omnibus fere gentibus singularem suum probavit amorem ac voluntatem beneficentissimam.

Verum populo Romano beneficentia hujusmodi communis quidem cum ceteris gentibus intercesserit; Quis autem dicendo complecti valeat, quibus maximis eundem beneficiis cumulaverit ejusque nomen ad sempiternam posterorum memoriam illustraverit? Mitto publica vectigalia imminuta, prætereo Triumviralem Conservatorum Urbis potestatem amplificatam, nihil loquor Romanos cives cum præmiis, tum immunitatibus privatim publiceque donatos & alia plurima, in quibus plane amor cum majestate triumphare visus est. Quantum vero splendoris atque amplitudinis hanc Urbem consequutam fuisse putabimus, tot viris ingenio, doctrina sa-

ſapientiaque clariſsimis ab eo Romam, magnis propoſitis præmiis, evocatis; ex quorum domicilio Roma ipſa, ut olim de Athenis fama eſt, diſciplinarum omnium altrix & mater facta eſſe videbatur? Negari profecto non poteſt, quin ex florentiſsimis hiſce ingeniis aurea illa literarum ætas, quæ Auguſti ævo floruiſſe dicitur, Leonis beneficentia in hac ipſa Urbe reſtituta populum Romanum ad veteris gloriæ poſſeſsionem, unde a Gothicis uſque temporibus turpiter dejectus fuerat, ampliſsime revocaverit. Quamobrem mirandum non eſt, quod idem Romanus populus ſolenni ordinum omnium decreto ſtatuam marmoream optimo liberaliſsimoque Pontifici in Capitolio dedicaverit, ut gratiſsimi animi ſui ſtudium & immortales gratias publici amoris monumento profiteretur.

Jam vero temporis anguſtia eo me du-

ductum video, ut vela colligere necesse sit & quasi in medio orationem abrumpere. Unum tamen, de quo & parentalia hæc sacra & amplissimi hujus loci parietes me quodammodo admonere videntur, præteriri nullo modo potest; hoc ipsum scilicet Romanum Archigymnasium a sapientissimo Pontifice tam splendide, tam magnifice restitutum. Qua quidem in re quantum magnanimi Principis regia beneficentia effulgeat, cui tam rude, aut tam plumbeum ingenium, ut non agnoscat? Restitutis enim optimis disciplinis, nonne uberrimos in hac Urbe reclusit fontes, unde tum populus Romanus tum ceteræ gentes & ornamenta pacis & belli præsidia perpetuo sibi compararent? Quod autem illustrius paterni amoris indicium, quam singulari ejusmodi beneficio non præsentibus tantum prodesse, sed posteris,

non

non uni civitati, ſed terrarum Orbi prope univerſo? Quanta vero Pontificiæ majeſtati dignitas, quantus Romanæ Urbi ſplendor ex hac doctiſsimorum virorum palæſtra acceſſerit, quis dicendo paucis complecti valeat? Quot enim in omni ætate ex graviſsimo iſto magiſtratu, ex his ſubſelliis, homines eximia virtute ac doctrina ornati ad ſacras infulas, tum etiam ad Romanæ purpuræ dignitatem fuerunt evecti? Quamobrem etſi cetera omnia argumenta deſint, hoc unum tam regium, tam munificum ſapientiſsimi Pontificis opus longe quidem melius quam mea dicendi imbecillitas ad omnem poſteritatis memoriam prædicabit Leonem X. virum beneficentiſsimum, parentem Orbis amantiſsimum unoque verbo, Principem amoris plenum & majeſtatis.

DE INGENIORUM DELECTU

AD STUDIA LITERARUM HABENDO.

ORATIO X.

Habita IV. *Idus Novembris*, *anno* MDCCXXIV.

NEMO veſtrum ignorat quid valeat, quantamque vim habeat cum in homine, tum in ceteris animantibus diſciplinæ ratio atque induſtria. Nam ut de equorum ingenio, qui in oculis noſtris aſſidue verſantur, nihil dicam, qui etſi primo ſurentes & effrænes nullius imperio regi poſſe videntur, ita tamen paulatim domitoris induſtria atque arte flectuntur, ut omni ferocitate poſita, admirandam plane docilitatem induant;

duant;quid eſt,quod pſittacos picaſque docuit humanas voces expedite reddere, & quaſi hominum more, ut Plinius inquit, ſermocinari? Mens autem hominis per ſe rudis, & quemadmodum Ariſtoteles ait, quaſi nuda pictorum tabula, ſi ſtudium acceſſerit & diſciplina, nonne ad id ſapientiæ pervadit, ut nihil tam arduum ſit, quo non pertingat, nihil tam ſublime, quod aſſequi minime valeat? Quo quidem in genere ut cetera, quæ ad literarum ſtudia nequaquam pertinent, recordari omittatis; quid Platones & Archimedes ingenii principes ac doctrinæ, quid Homeros & Virgilios clariſſima poetarum lumina, quid demum Hippocrates & Galenos medicorum ſigniferos eo dignitatis & gloriæ provexit, ut de illis ſine laude dicere nemo poſſit, eoſque homines quaſi divinos & ad nos erudiendos e cælo miſſos omnis poſteritas

veneretur? Industria nempe fuit & diligentia, qua animi & ingenia mortalium mirum in modum excoluntur, & quæ a studio bonarum artium honestissimo sejungi ac dimoveri nullo modo potest. Hinc enim accepimus immensos eorum labores, diuturnas vigilias, permolestas peregrinationes, creberrima itinera & sexcenta alia doctrinæ caussa incommoda vitæ suscepta: ut facile dijudicari non possit, utrum plus industriæ, an ingenio accepta referri debeat eorum tota quanta est sapientiæ ratio & amplitudo. Quanquam autem in labore & industria sita tanta vis est, ut nihil supra; undenam fit, ut in optimis artibus addiscendis haud raro summæ contentioni & complurium annorum industriæ nullus, aut certe exiguus doctrinæ fructus respondeat? Sentiant alii quod volunt. Ego quidem semper in ea sententia fui, nec ad lite-

literarum ſtudia omnia ingenia apta eſſe, nec ad ſingulas diſciplinas ſingula ingenia. Atque hinc fieri non dubito, perplures adoleſcentes in literarum curſu labore quidem maximo ac diuturno defatigari, at vix mediocrem aliquem pro ejuſmodi conatu ac diligentia progreſſum facere. Qua quidem in re quia multos eſſe intelligo, qui cum magno liberorum ſuorum incommodo, tum etiam ſummo rei literariæ damno miſere hallucinantur, me operæ pretium facturum exiſtimavi, ſi in hoc primo ſtudiorum aditu ea in medium afferrem, quæ & falſam eorum opinionem convellerent, & ingeniorum delectum ad literarum ſtudia maxime neceſſarium eſſe demonſtrarent.

Quod autem ſint ſemperque fuerint homines ſic mente & ingenio deſtituti, ut ad optimarum artium ſtudia

ine-

inepti prorsus existant, nemini obscurum esse arbitror. Quemadmodum enim natura non omnibus agris fertilitatem est impertita, sed infœcundos sterilesque nonnullos deseruit, qui quocunque labore aut industria excolantur, frugem nullam afferunt: ita juvenum ingenia aliquando videas sic effœta atque arida, ut ab iis nullus doctrinæ fructus sit expectandus. Ejusmodi olim fuisse sive cæli atque aeris crassitie, sive alio quovis ejus regionis vitio Boetii atque Thebani dicuntur, quos multum virium, ingenii minimum habuisse legimus. De Thracibus autem Aristoteles tradidit, eos ingenio tam pingui fuisse ac memoria propemodum nulla, ut ne quaternarium quidem numerando transcendere valerent. Ex hoc nimirum genere procreatos crediderim esse non paucos adolescentes, quorum cum ingeniis

qui

qui conflictatur, litus quidem arare, quod ajunt, aut Isthmum fodere suscepit. Hæc tamen calamitas non tam sæpe accideret, si bonarum artium professores aut misericordia erga miseros istiusmodi juvenes commoti, aut conscientiæ stimulis acti, Alabadensis Apollonii rhetoris præclaro satis exemplo ineptos hosce discipulos operam apud se perdere nequaquam paterentur, & ad quam unumquenque artem idoneum judicant, ad eam serio cohortarentur atque dimitterent. Sed valeant jam, valeant quotquot invita Minerva nati musas & Apollinem aversantur. Vos enim compellat oratio mea, Adolescentes optimi, præstantiori indole ac felici ingenio ornati, quos Isocrates Deorum immortalium filios appellare solebat, quippe qui intelligendi facilitate ac divino ingenio parentes Deos referre videmi-

mini. Vos, inquam, ſpectat quicquid de ingeniorum delectu inſtituendo dicam. Inter vos enim alios in mathematicis diſciplinis, alios in phyſicis, alios in arte medica, alios in jure civili, partim in re poetica, partim in dicendi facultate præſtantiſſimos fore, non dubito; ſi unuſquiſque veſtrum in id ſtudendo ſedulo incumbat, ad quod natura duce propendet, & ad quod prope factus eſſe videtur. Quemadmodum enim, ut poeta inquit, non omnis fert omnia tellus; ita ſane non omnes, qui noſtra vel majorum ætate claruerunt homines ſapientiſſimi, omnem artem aſſequutos fuiſſe videmus, ſed ſingulos in ſingulis præſtitiſſe.

Verum ut inde orationi aditus pateat, unde potiſſimum omnis ratio ducenda eſſe videtur; primo quidem nobis diligenter eſt attendenda mira illa ingeniorum varietas, qua homo alter

al-

alteri non minus est, quam vultu atque ore dissimilis. In aliis enim intelligendi acumen & sagacitatem incredibilem admiramur, qua facile omnium oculos ad se convertunt oratione venusta atque expedita, tum etiam salibus & jocis, quos semper in promptu habent, quibus ipsi sæpe majorem sibi opinionem, quam alii multo studio ac diligentia creant. In aliis vero tarditatem & quasi stuporem quendam mentis videmus: qui sermone parci sunt ac statarii, ut proinde illis oratio non tam fluere, quam stillare videatur. Alii autem intelligendo minus acuti, nihilominus memoria pollent firma & præstantissima: alii contra ingeniosiores, sed omnium maxime obliviosi: alii denique tum memoriæ vi, tum intelligentiæ acumine instructi, utraque facultate mirum in modum excellunt. Nolo hac in re Astrologorum delira-

menta consectari & varietatem ejusmodi ad nescio quas Planetarum coitiones referre: nolo Philosophorum sectas & opiniones excutere. Illud mihi nec absurdum, nec a veritate alienum esse videtur, varias hujusmodi ingeniorum formas e multiplici diversoque, quod unicuique inest, temperamento proficisci: cum satis exploratum sit, non æqualem semper in nobis percipiendi facultatem, quæ a sensibus ortum habet, vigere; sed pro diversa corporis temperie illam modo acrem & robustam, modo fractam & imbecillam existere. Cum itaque tanta sit ingeniorum dissimilitudo, quanta vix corporum esse solet; quis non videt dissimilem inde singulorum virtutem fore, nec eundem unquam ab universis progressum esse sperandum? Platonem legimus ingenia hominum cum metallis comparare fuisse solitum:

quo-

quorum alia quidem aurea, alia ferrea, aut plumbea, partim stannea, partim argentea, partim denique e variis conflata metallis esse dicebat. Quod plane in rem nostram quadrare satis apte videtur. Quandoquidem ad divinas & sublimiores scientias, quæ aurea nimirum ingenia exigunt, is frustra incumbit, cui ferreum, vel plumbeum, ut Platonis more dicam, ingenium habere contigit. Frustra subtiliora Geometriæ problemata, frustra reconditos naturæ aditus rimari tentant ii, quibus hebetior mens & tardi ad percipiendum motus. Reptare humi contenti sint, quibus natura volucre negavit ingenium, quo ad alta ferantur, ne Icari audaciam imitari velle videantur. Quemadmodum autem non eadem est, ut paulo ante dixi, in omnibus intelligendi facultas, sed varia admodum & multiformis; ita quoque

multiplex & diversa est natura scientiarum, quæ non omnes idem ingenii acumen, sed diversos intelligendi gradus virtutesque deposcunt. Quædam enim, ut Algebra, ut Methaphysica, ut Theologia aliæque plures ad contemplandum natæ singularem percipiendi celeritatem & igneam vim mentis postulant. Quædam vero tarditatem magis quandam amant cum ingenii maturitate conjunctam, ut Medicina & Juris scientia. Aliæ peramplum volunt, ubi spatientur memoriæ campum, quemadmodum Historia, Geographia & omnia fere linguarum studia. Aliæ denique cum tenaci memoria ingenium vividum & bene subactum, quales sunt dicendi facultas, ars Critica, & quæ de Theologicis dogmatibus agit divina scientia. Quocirca & si per se difficile est rem amplissimam definire & certam unicuique

di-

disciplinæ mensuram ingenii tribuere; hoc tamen ex eo difficilius esse video, quod præoccupatam quisque habeat de ea, quam profitetur, scientia opinionem; ad quam ingenium longe omnium optimum deposci omnino sibi persuadeat, & alter alteri concedere haud quaquam velit. At vero negari non potest id, quod experientia fere quotidiana exploratum est atque perspectum, duos scilicet homines & ingenio & pari industria præstantes persæpe in una eademque facultate atque eodem magistro non æqualiter proficere: imo aliquando fieri, ut alter incredibiles in eo studii genere progressus faciat, in quo alter sic hæret atque implicatur, ut ab ejusmodi vadis emergere nullo modo possit.. Quid ita? Nonne quod alter quanquam intelligendi vi multa præstet; eo tamen ingenii temperamento caret, quod ad ejus

ejus generis disciplinam est apprime necessarium? Multos ego novi adolescentes, qui in elegantioribus literis & eloquentiæ studiis nullum egregiæ indolis specimen dederant, magno deinde ingenio in Dialectica, in Geometria, tum etiam in jure Civili instructos apparuisse.

Usurpari solet communi sermone, & quasi proverbii locum obtinuit: poetas quidem nasci eosque non tam arte ac studio, quam natura & divino quodam instinctu valere. Homines enim cum viderent aliquos ad pangendum carmen mira ingenii facilitate duci, aliis vero per diuturnos labores ac vigilias id minus licere; poetas cælesti quadam vi ac divino spiritu afflari putarunt. Quocirca si quid fingere ac poetice ludere velint, non intercedo. Si vero quæ caussa sit, serio requirant; hoc pro certo habeant, ad poeticam

ticam facultatem ebullientem ingenii ſervorem & ingentem mentis impetum poſtulari, quo homines quodammodo ſurere & œſtro quodam perciti eſſe videntur. Hoc autem qui carent, fruſtra muſis & Apollini litare contendunt. Quamobrem ut Quintilianus animadvertit, optimus quiſque poeta eſſe debet εὐφαντασίωτος, is ſcilicet qui ſibi & res & actus ſimillimos veri ſcite ac venuſte confingere valeat. Quod quidem de poetis argumentum nemo non videt in ceteras quoque diſciplinas ſatis commode cadere. Atque hinc M. Tullius ad informandum eum, quem ipſe in libris de Oratore inſtituit, optimum dicendi magiſtrum, id maximæ curæ eſſe debere ac præ ceteris attendendum monet, ut primo ingeniorum delectus diligenter accurateque habeatur. Præcipuum eſt, inquit, ut doctor animadvertat ingenium & na-

naturam discipulorum. Quintilianus autem, de quo paulo ante, æstimandorum & ipse ingeniorum peritissimus, examen hujusmodi tanti quidem fecit, ut illud jam inde a pueritia omnino fieri jubeat. Tradito sibi puero, ait, docendi peritus ingenium ejus in primis naturamque perspiciat. Intelligebant quippe homines sapientissimi, naturæ non debere vim fieri, sed ad quod unumquodque natum est, eo esse adhibendum. Siquis enim a teneris, ut Græci dicunt, unguiculis pingendi artem non alio nisi natura duce imitetur; non est, cur in consectandis latinæ linguæ elegantiis, aut in Dialecticorum subtilitatibus extricandis ætatem atque operam frustra consumat. Ea ipse fervet phantasiæ vi, ut quotquot sibi ob oculos rerum imagines veniunt, totidem adumbrare coloribus & non inscite exprimere valeat.

Erit

Erit profecto, erit in pingendi facultate dux & imperator: at vero in humanioribus literis, in Philosophiæ castris vix erit inter calones, aut gregarios milites recensendus. Neminem vestrum latet, quod de Andrea Vesalio, viro cum Medicinæ, tum Anatomiæ peritia clarissimo, memoriæ traditum legimus: qui adhuc puer quotquot mures, talpæ, glires, vel etiam canes atque feles sibi in manus venissent, totidem dissecare & in singulorum membranas, omenta ac intestina penitus introspicere solebat: eo videlicet illum natura ducente, ut ætate maturus Anatomiæ scientiam jam pene intermortuam in lucem restitueret. Exploranda est itaque, & quidem sedulo, antequam disciplinis instituenda tradatur juventus; ut in re tam ardua uniuscujusque quid ferant humeri, ut ajunt, quid ferre recusent, probe

internoſcatur. Jure quidem merito permirum Diogeni videbatur, homines, qui neque ollam, neque operculum emerent, niſi primo idem pulſu & tinnitu ſatis exploratum habuiſſent, at vero in homine emendo uno aſpectu eſſe contentos. Quid vero de adoleſcente ſummæ ſpei atque egregiæ indolis, unde familiæ ſplendor omnis ac dignitas, in una vel altera diſciplina collocando? Nullumne fieri debet experimentum, nulla habenda naturæ ratio, nulla de ejus ingenio ſolicitudo, perinde quaſi mancipii alicujus emptio ageretur? Quid ergo miramur, juvenes navos & induſtrios in Academia tempus non minus quam ætatem terere; cum non ſua, ſed parentum voluntate iis ſtudiis animum appulerint, a quibus maxime abhorrent? Iſtis nimirum culpa parentum eorundem accidit, quod de Periandro quodam

dam medico Plutarchus memorat. Is enim cum medendi arte satis abunde praestaret, in eam dementiam venit, ut poeta fieri vehementer cuperet, & se se totum pangendis carminibus daret. Sed cum id musis adversis faceret, pro laude cachinnos & ludibria referebat. Quare Archidamus ejus necessarius ad sanandum tam mali poetae furorem, eundem graviter objurgans, quid, inquit, tibi accidit Periander, quod pro eleganti medico malus poeta vocari appetas? Non dissimili plane ratione plerique homines, qui oratores, aut philosophi, aut geometrae praestantissimi evaderent, quod ad ejusmodi disciplinas ingenium longe omnium aptissimum a natura acceperint; ab aliis, in quibus invita Minerva occupantur studiis, summam referunt pro dignitate ac laude vituperationem. Hoc autem quanto & professorum incommo-

do & optimarum artium damno fiat, paucis quidem explicari non poteſt.

At enim a Quintiliano, cujus doctrinam & auctoritatem prædicas, illud accepimus, neminem reperiri, qui nihil ſtudio ſit conſequutus. Præterea quot extiterunt hebeti tardoque ingenio viri, qui ad dicendi facultatem, vel ad Philoſophiæ ſtudia ineptiſſimi eſſe videbantur: qui nihilominus eam naturæ tarditatem ſic pertinaci labore vicerunt, ut oratores elegantiſſimi, & non barba ac pallio tantum, ſed moribus quoque & doctrina philoſophi illuſtres evaſerint; quemadmodum de Heraclide, de Cleante, de Xenocrate aliiſque pluribus hiſtoriæ loquuntur? Itane vero? Si liberorum veſtrorum voluntatem erga literarum ſtudia ita cognitam habetis eamque non minus quam in Cleante & Xenocrate perpetuam atque conſtantem; non repugno.

Quam-

Quamcunque ipsi fortuna dederit studiorum rationem, eam statim complectantur: utique laudem plurimam ex assiduo hujusmodi labore consequentur. Quod si in illis neque ingenii, neque industriæ par ratio fuerit; non est, cur aliquis sibi stulte blandiatur: nullum omnino fructum decerpent ex eo studiorum genere, in quo invito reluctantique animo detinentur. Quid si nec valetudine satis firma, nec ad diuturnas vigilias gravissimosque labores perferendos satis apti? Huc accedit, austeram illam veterum disciplinam, qua ipsi ob incredibilem doctrinæ amorem ab omni prorsus voluptate, a ludis jocisque interdictum sibi esse volebant, ita jam in desuetudinem abiisse, ut quod aurei illius seculi virtus extitit, nunc fere vitium & rusticanæ vitæ genus esse videretur. Ego vero cum plerosque ætatis nostræ adolescen-

ſcentes intueor, cum eorum comas molliter fluentes & ipſos ſibi uno digito ſcalpentes caput contemplor; vix animum inducere poſſum, ut eoſdem tam gravi labori ferendo pares eſſe concipiam. Minuatur igitur, quantum fieri poteſt, ſtudiorum labor. Mollis & delicatulæ noſtrorum temporum juventutis ratio habeatur, ut nimirum in literis minimo ſudore proficiat. Hoc autem tum commode fiet, cum exploratis ingeniorum viribus, ad eam unuſquiſque liberalem artem aptabitur, ad quam voluntate & ſuapte natura ducitur. Non erunt tunc ſane juvenes ad ſcholas tanquam ad piſtrinum metu pœniſque cogendi. Amabunt ipſi quoque literas, & expedito ſatis curſu doctrinæ metam attingent.

Arithmeticam pueris, ut Laertius refert, objiciebat Pythagoras, nihil opportunius eſſe ratus ad aciem mentis

tis examinandam exacta computandi ratione : quod videlicet ingenii difficultas ab ipsa numerandi tarditate non ægre dignoscatur. At Græci omnes, homines sapientes & peracuti, ingeniorum naturam & amplitudinem non alio sane modulo nisi Geometriæ studio metiendam esse existimabant: neque ad Philosophiæ arcana quenquam recipiebant, cui non fuisset ingenium geometricis rationibus bene excultum atque limatum. Utinam ejusmodi consuetudinem a Græcis traditam majores nostri tenuissent eamque ad nos sartam tectam deduxissent. Profecto aut ego fallor, aut incredibile jam nunc habuisset rerum naturalium scientia, tum etiam ceteræ disciplinæ incrementum. Verum aliæ quoque sunt ab aliis sapienter excogitatæ explorandorum ingeniorum rationes, quas ego minime reprehendo : quippe quæ si prudenter adhi-

adhibeantur, ſuum robur ſuamque vim ſint habituræ. At ne longius rem proſequendo patientia veſtra abuti velle videar, orationis filum abrumpo; eaque plura, quæ de ipſo ingeniorum delectu recte inſtituendo dici poſſent, ſapientiæ judicioque veſtro decernenda relinquo.

DE LAUDIBUS LEONIS X.

In anniverſariis ejus parentalibus.

ORATIO XI.

Habita III. *Kal. Martii*, *anno* MDCCXXVI.

SI quis eſt, qui forte putet, hæc parentalium ſolennia, quæ Leoni X. Pont. Max. quotannis in hoc ampliſſimo loco & hac tanta celebritate fieri conſueverunt, ad hanc unam Romanæ Sapientiæ ſedem & ad vos tantummodo P. C. gratique animi veſtri ſignificationem pertinere, is certe fallitur atque in ſumma rerum ignoratione verſatur. Illuſtris enim ac ſempiterna tanti Pontificis recordatio non his ſo-

lis parietum angustiis, non uno hujus loci ambitu continetur; sed ad totam, quantacunque est, Urbem Romam, ad Italiam universam, ad Germaniam & Galliam, imo ad omne genus hominum latissime pervagatur. Quis enim est hodie tam inaccessus, aut tam remotus in terris locus, quo sapientissimi hujus Principis fama, aut ejus regiæ beneficentiæ fructus aliquis non pervaserit? Quæ gens, quæ hominum natio, cui vel minima bonarum artium disciplina accesserit, quam celebratissimum Leonis X. nomen divinaque virtus admiratione non compleverit? Omnes profecto literæ, omnes Academiæ quotquot sunt celeberrimæ Leonem X. ad cælum summis laudibus efferunt; eumque optimarum artium felicitati natum & communem literarum parentem omnes una mente atque uno ore conclamant. Quid igitur ego

ego in hac mea mediocritate ingenii dicendique tenuitate potissimum afferre potero, quod neque a summa laudatissimi viri amplitudine alienum esse, neque a dignitate ornatissimi hujus loci, cujus ipse instaurator fuit beneficentissimus, abhorrere videatur? Satis mihi erit verbis paucissimis indicare, quibus tandem solidis fundamentis hæ tantæ Leonis X. laudes ubique excitatæ fuerint ad omnem posteritatis memoriam stabiles firmæque permansuræ. Quod quidem me satis commode spero consequuturum, si ceteris quam plurimis & clarissimis ejus virtutibus hodierno die prætermissis, uno mihi argumento sumam amorem illum ingentem ac prorsus incredibilem, quo Leo X. literas literatosque omnes avidissime prosequebatur. Nam hinc facile erit intelligere, hoc uno nomine sapientissimum virum omnium gen-

tium ſibi ſtudia promeruiſſe & omnium ætatum prædicationem. Atque hoc ipſo jure Romana hæc noſtra Academia quotannis eum publice laudare ac ſolenni ritu gratias agere conſuevit.

Fuerant ſane ſuperiori ætate complures Romani Pontifices, homines ſapientiſsimi, qui optimarum artium ſtudia promovere, tum etiam præmiis exornare operæ pretium duxerunt. Ejuſmodi laudem aſſequutos fuiſſe Innocentium & Eugenium IV. Clementem & Nicolaum V. Pium II. alioſque plures ex annalium memoria accepimus. At vero, qui ardentiori ſtudio, aut propenſiori voluntate erga ingenuas diſciplinas cum Leone X. comparari poſsit, neminem fuiſſe contendo. Quod enim in ſumma reipublicæ tranquillitate atque otio, cum opes integræ atque ærarium opulentum literarum ſtudia tutelam ac patrocinium

inveniant, non eſt valde mirandum, neque a veteri conſuetudine alienum. Tunc equidem Romana reſpublica rhetores ac poetas alioſque liberalium artium profeſſores ad hanc Urbem invitavit benigneque complexa eſt, cum jam Punico ſecundo bello confecto, & Chartagine illa Romani imperii æmula funditus everſa, in otio paululum reſpiravit. Ubi enim tubarum lituorumque clangor inſonat atque omnia late armorum ſtrepitu perturbantur, quis eſt, qui muſarum cantu delectetur, ac de eruditione magis quam de capite ac de ſalute civium ſolicitus eſſe poſsit? Jacet tunc omne ſtudium, ut inquit Tullius, & in pretio eſt horridus miles, non valde bonus ac diſertus orator. Quæ cum ita ſe habeant, quis mirari ſatis poſsit, Leonem X. vix Pontificio diademate coronatum ſtatim de optimis ſtudiis in

hac Urbe restituendis potissimum cogitasse & nihil antiquius habuisse, quam hanc Romanam Academiam in summum splendorem atque amplitudinem excitare? Nemo vestrum ignorat, quibus ille temporibus turbulentissimis Vaticanam sedem conscenderit. Longum esset ac permolestum hoc loco singulas & miserrimas ejus temporis calamitates recordari. Prætereo itaque Italiam tunc fere omnem diuturni ac periculosi belli incendio conflagrantem. Non loquor urbes atque oppida hostium cæde, aut civium sanguine redundantia. Taceo vastitatem in agris, in templis solitudinem; ac florentissimas civitates ex assiduis Germanorum, Hispanorum Gallorumque incursionibus diutissime vexatas atque direptas. Satis sit ad memoriam vobis id unum revocare, Pontificium exercitum superiore anno ad

Ra-

Ravennam cæſum fuiſſe atque deletum. Licet enim Julius II. Romanus Pontifex nihil impenſius quam publicæ totius Italiæ tranquillitati ſtuderet, non tamen illi defuit ad ſuſcipienda plurima ac periculoſa bella militaris animi virtus & nimia quædam gloriæ cupiditas. Hinc ærarium inops atque exhauſtum: hinc vectigalis pecunia ad ſtipendia militum alioſque belli uſus impenſa atque diſtracta. Quanquam igitur Leo X. tam alieno reipublicæ tempore Romanus Pontifex renunciaretur, illico tamen bonarum artium ſtudiis, quæ ubique fœda ſitu ac ſqualore jacebant, erigendis animum manumque præbuit: neque Pontificii ærarii calamitas atque inopia, neque bellorum per Italiam nondum ſedati tumultus, neque graviſsima alia, quibus initia principatus urgeri maxime ſolent, negotia retardarunt.

runt. Sed accersitis Romam profundioris literaturæ viris, amplissimum hoc Gymnasium, hoc musarum domicilium, hanc sempiternam bonarum artium sedem instauravit; atque ita instauravit, ut quemadmodum eorum temporum annales loquuntur, Romanum Gymnasium neque Bononiensi, neque Patavino vel doctorum præstantia, vel auditorum concursu concederet.

Ex quibus sane faustissimis regni auspiciis quis non videt sapientissimi Principis voluntatem erga optimas disciplinas & contestatam jam præclare satis erga literarum studia ingentis amoris sui significationem? Instabat Lateranense concilium, quod Julius II. jam inchoaverat, mature prosequendum perficiendumque. Urgebant Pontificis animum Carvajalis & Sanseverini cum Romana Ecclesia simul-

ſimultates inveteratæ atque odium, quod illos tanquam publicos hoſtes ipſemet Julius purpuræ dignitate ac bonis omnibus expoliaverat. Imminebat Italiæ cervicibus cum ingenti exercitu rex Gallorum Ludovicus XII. Neapolim ac Mediolanum, unde turpiſſime pulſus fuerat, repetendi deſiderio ac furore inflammatus. At Leo quanquam nihil eorum, quæ ad Eccleſiæ dignitatem, vel ad Italiæ ſalutem pertinere videbantur, negligeret; ut proinde & Lateranenſe concilium ſumma animorum conſenſione plauſuque confecerit, & fœdus a Julio II. ſancitum pro Italiæ libertate providentiſsime inſtauraverit, & Sfortianis militibus opem ſuam implorantibus viginti quinque millia aureorum per Hieronymum Moronum legatum ſtatim perſolverit; nihilo tamen unquam remiſsius egit in optimis ſtudiis pro-

movendis amplissimeque exornandis. Nam præter ea clarissima ingenii lumina, Augustinum Suessanum, Christoforum Aretinum, Hieronymum Buttigellam, Parrhasium Cosentinum, Basilium Calchondylem aliosque doctissimos viros, quos ad hujus Academiæ famam longius proferendam, magnis propositis præmiis, ad Urbem invitaverat; præter duos illos summæ eruditionis ac doctrinæ principes, Bembum & Sadoletum, quos ab epistolis sibi esse voluit, nemo unus fuit alicujus ingenii colore tinctus, quem ipse quasi publicus literarum parens peramanter non exciperet & ad meliora de se sperandum non inflammaret. Audite quæso luculentissimum Pauli Jovii testimonium ad sempiternam tanti Pontificis laudationem memoriæ posterorum demandatum. Singulos, inquit, exquisitis nobilioribus arti-

artibus instructos, vel mediocris etiam nominis poetas tanta benignitate suscipiebat, ut omnes jam excitatis animis ad excolenda literarum studia vehementer accenderentur: cum a tanto armorum strepitu, quo neglectis literis, Julii Pontificis aures magnopere gaudebant, tandem virtuti locus patefactus esse videretur. O laudem singularem! O praedicationem principibus viris & regibus plane invidendam! Intelligebat equidem vir summa sapientia praeditus, Christianae reipublicae maxime interesse egregios & exquisito ingenio viros ubique locorum haberi, qui tam Latinorum quam Graecorum Patrum monumenta probe perciperent, & venerabilem divinarum literarum auctoritatem qua scriptis, qua voce defenderent. Quamobrem etsi regiae liberalitatis ac munificentiae splendore ceteros ejus aetatis principes

unus longe omnes multumque superabat, utpote qui in ea domo fuerat splendide ac liberaliter educatus; cujus amplissimum patrimonium beneficentia semper fuit & gloria: ubi tamen de optimis studiis augendis consilium erat, non modo ceteros, at seipsum quoque liberalitate vincere videbatur. Nullus enim erat magistratus, nulla dignitas, nullum sacerdotium tam opulentum, quod literarum cultoribus libentissime non indulgeret. Ut proinde quemadmodum de Artaxerxe illo Persarum rege clarissimo, cui ob manum dexteram sinistra longiorem Longimani cognomen fuit, Plutarchus refert, eum gloriari solere, sibi tanquam optimo Principi naturam tribuisse, ut alteram manum haberet ad largiendum amplissimam atque longissimam, alteram vero ad accipiendum breviorem & contractam; ita quo-

quoque Leo X. merito gloriari posset, se ampliorem, quam ceteri principes, animum divinitus accepisse, ut erga homines literatos incredibilem suam beneficentiam expleret. Quam vero diligens, quam sedula, imo quam ingeniosa fuerit ejusmodi liberalitas, quis oratione complecti valeat? Non intra Urbis muros, vel intra angustos Italiæ fines sese continuit, sed remotissimas quoque Europæ regiones prætervecta est ad novas & inusitatas exquirendas rationes, quibus tam literæ quam literati omnes promoverentur. Nihil artificiose, nihil amplificandi studio dicimus, cum singula per se satis admiranda esse videantur. Quis enim non stupeat, a Leone X. missum fuisse ad inclytas nationes Germaniæ, Daniæ, Svetiæ, Norvegiæ & Gothiæ Joannem Heytmers de Zonverben Apostolicæ Sedis nuncium, ut veteres li-

libros, qui temporum injuria periiſſent, diligenter accurateque perquireret? Eo vero præcipue conſilio, ut literato cuique latiſſimus excolendi ingenii campus pateret. Extat Leonis ipſius epiſtola ad Albertum Archiepiſcopum Moguntinum Principem Electorem & Germaniæ Primatem, in qua de comparandis ejuſmodi voluminibus rationem cauſſamque ſatis luculenter exponit. In hac re, inquit, nec ſumptui, nec impenſæ alicui parcimus ſolum ut, ſicut uſque a noſtri Pontificatus initio propoſuimus, quod Altiſſimo tantum ſit honor & gloria, viros quovis virtutum genere inſignitos, præſertim literatos, quantum cum Deo poſſumus, foveamus, extollamus ac juvemus. Quid eſt, Auditores, quod ſtudioſiſſimus ingeniorum fautor ad laudem illuſtrius excogitare poſſet? Haud ſatis illi fuit in doctis hominibus exornan-

nandis majorum vestigiis insistere. Voluit quoque inusitata quadam ratione de illis longe omnium optime mereri; atque ipsis cum ad ingenii famam extendendam, tum ad opes sibi comparandas munire iter novum & expeditum. Ob quam sane præclaram liberalitatem Petrus Bælius, Romanorum Pontificum censor iniquus & obtrectator maledicentissimus, sibi tamen temperare non potuit, quin posterorum memoriæ scriptum relinqueret, neminem esse literatorum ex quocunque genere, aut religione ille sit, qui Leonis X. nomen colere & ad cælum extollere non debeat, quod obsoleta, aut perdita veterum scriptorum monumenta studiose conquiri ac typis elegantissimis evulgari curaverit. Et vero neminem vestrum latet, Leonis munificentiæ deberi Cornelii Taciti Annalium libros quinque primos deperditos jam
&

& omnium opinione desperatos, at revera in obscuro Germaniæ angulo latentes, quos ipse Leo e barbarorum manibus, ut Andreas Alciatus inquit, quingentorum aureorum summa redemit, ac Romæ primo typis edi jussit: unde immortalem sibi laudem peperit, quod historicum præstantissimum quasi ab inferis excitatum nova luce ac vita in hac Urbe donasset.

Ex hac autem tanta Leonis X. erga literas beneficentia factum est, ut per eadem fere tempora non modo in Italia viri principes, Sabaudi, Estenses, Cararienses & Vicecomites de eruditis hominibus complectendis mutuo inter se studio decertarent; verum etiam in Germania Maximilianus Cæsar, in Gallia rex Franciscus I. ad honestissima studia postliminio revocanda ac melioris fortunæ spe erigenda quasi uno eodemque tempore excitarentur.

Ille

Ille enim Viennensem Academiam nunc quoque florentissimam erexit: hic Parisiensem a Carolo Magno præclarissime fundatam, sed jam vetustate collapsam, regia liberalitate restituit. Uterque vero literas plurimi deinde facere ac literarum studiosos, Leone ipso hortatore & duce, præmiis amplissimis cumulare sibi gloriæ duxit. Ut propterea si verum fateri velimus, incrementa illa scientiarum, quæ consequutis inde usque ad hæc nostra tempora ætatibus in Italia, in Galliis, in Germania aliisque nobilissimis regnis habita sunt maxima & admiranda, uni Leoni X. accepta referri potissimum debeant, qui barbarorum castra perfregit & scientiarum assectis signum sustulit libertatis & gloriæ. Ipse enim fuit, qui clarissimis regibus documenta illustria dedit, quo tandem loco habenda sint doctrinæ studia, quæ id

temporis ubique neglecta erant ac prope deposita. Ipse fuit, qui bibliothecam Vaticanam conquisitis per omnem Europam & ab Oriente usque exportatis voluminibus amplificavit, quam etiam publicæ utilitati patere voluit. Ipse Græcorum literis & disciplinis e patria sede miserrime deturbatis in hac Urbe omnium principe domicilium præbuit honestissimum: cum propterea Joannem Lascarem Bizantinum, hominem in primis nobilem & eruditum cum aliis multis Græcorum doctissimis Romam ab omni Græcia summa liberalitate advocasset. Dies me profecto deficeret, si dicendo numerare singula vellem, quæ Leo X. ad rem literariam augendam atque omni dignitate honestandam usque ad extremum spiritum constantissime gessit. At vero quicquid hactenus dixi ut ad unam summam referam, illud meo ju-

judicio est omnium admiratione dignissimum, quod homo valetudine non satis prospera, frequentissimis suorum calamitatibus, tum etiam sæpe acerbo eorundem funere exulceratus, iniquissimis amicorum conjurationibus in vitæ pericula non semel adductus, ad multa & gravissima bella, tum ad tuendam Italiæ libertatem, tum ad exultantem Selymi Turcarum Imperatoris furorem reprimendum compulsus; acerbissimis præterea curis affectus ex perniciosis opinionibus a Luthero in Apostolicæ Sedis majestatem ac veterem religionem in Germania late disseminatis, homo denique in ea rerum amplitudine atque imperio collocatus, ut maximis semper occupationibus eum detineri necesse esset; nunquam tamen literarum patrocinia intermiserit, nunquam vel minimum in iis ornandis industria aut voluntate de-

fuerit perinde ac ſemper in ſummo otio ac vitæ tranquillitate vixiſſet. O incredibilem & inauditum literarum amorem! O virum ſapientiſsimum, omnium gentium vocibus, literis & prædicatione celebrandum! Quinam progreſſus ſcientiarum, aut quantus gloriæ cumulus liberalibus artibus acceſsiſſet, ſi eum diutius vivere, aut tranquilliori cælo imperii clavum tenere contigiſſet? At vero exiguum illud vivendi ſpatium a natura Leoni datum, & difficillima Chriſtianæ reipublicæ, quibus ipſe regnavit, tempora nonne loculentiora ſunt argumenta ejus ſummi ſtudii erga optimas diſciplinas & beneficentiſsimæ indicia voluntatis? Utinam Deus Benedictum XIII. Pont. Max. diu nobis incolumen ſervet; ut quemadmodum ſanctiſsimus ſenex regia liberalitate ceteriſque virtutibus Romanorum Ponti-

fi-

ficum nemini concedit, ita quoque ad literarum ſtudia promovenda atque ornanda animum referat, ingenitamque ſibi beneficentiam erga doctos & eruditos largiori manu convertat. Sic enim fiet, ut triſte illud & acerbiſsimum deſiderium ſui, quod Leo X. moriens apud omnem literatorum memoriam reliquit, nunc tandem, Benedicto XIII. Pontifice, lenitum quodammodo eſſe lætemur.

FINIS.